Hz. Peygamber ve Güven Toplumu

DİB
YAYINLARI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI - 1326
Halk Kitapları : 300

Yayın Yönetmeni
Dr. Yüksel SALMAN

Yayın Koordinatörü
Yunus AKKAYA

Eser İnceleme
Elif ERDEM
Hale ŞAHİN

Baskı Takip
İsmail DERİN

Grafik & Tasarım
Emre YILDIZ
Mücella TEKİN

Baskı
Korza Yay. Basım San. Tic. A.Ş.
Tel.: 0.312 342 22 08

1. Baskı
Ankara 2017
ISBN: 978-975-19-6686-5
2017-06-Y-0003-1326
Sertifika No: 12931
Eser İnceleme Komisyon Kararı: 16.03.2017/07

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Tel: (0 312) 295 72 93 - 94
Faks: (0 312) 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

HZ. PEYGAMBER
VE GÜVEN TOPLUMU

Sunuş

Prof. Dr. Mehmet GÖRMEZ
Diyanet İşleri Başkanı

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Kâinat, Cenab-ı Hakk'ın insanoğluna emanetidir. Bu kıymetli emanet, her anlamda güveni, istikrarı, huzuru ve barışı hak etmektedir. Hâlbuki bugün insanlık emanete hakkıyla riayet edemediği için küresel ölçekte bir güven bunalımı yaşamaktadır. Bireyler ve toplumlar arası ilişkileri sarsan, insanın tabiatla ilişkisini bozan ve dünyanın her geçen gün daha güvensiz hâle gelmesine sebep olan hadiselerin ardı arkası kesilmemektedir. İslam karşıtlığı, ayrımcılık, yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve nefret suçları artmakta; terör ve şiddet masum canlara kıymaya devam etmektedir. Terör örgütleri desteklenerek vekalet savaşlarına maşa yapılmakta, mezhep ve meşrep farkları üzerinden fitne, fesat ve husumet tetiklenmektedir. Zulüm ve haksızlık, işgal ve sömürge çağdaş yöntemlerle, algı operasyonları ve manipülasyonlarla sürdürülmekte; habis menfaatler uğruna nice cinayetler, katliamlar, cürümler işlenmeye devam edilmektedir.

Bu kargaşa ortamında müthiş bir güvensizlik ve istikrarsızlık yaşayan insanoğlu, doğduğu günden itibaren başlayıp hayatı boyunca devam eden güven ihtiyacını karşılamak için teknolojinin imkânlarını seferber etmektedir. Sınırlara güvenlik duvarları örülmekte; sokaklar, caddeler, işyerleri, alışveriş merkezleri, hava alanları kameralarla gözetlenmektedir. Olağanüstü güvenlik önlemleri alınmasına rağmen, kuşku, korku ve tedirginlik hâlinin giderilememesi, akıllara şu soruyu getirmektedir: Acaba "güvenen ve kendisine güvenilen insanı" inşa etmek, "güven toplumunu" tesis etmek adına takip edilen yol yanlış olabilir mi?

Dünyayı kuşatan güven problemi öyle boyutlara ulaşmıştır ki, insanın en temel dokunulmazlık alanlarında bile kendisini emniyet içerisinde hissetme imkânı son derece daralmıştır. İslam âlimleri, dinin gayesini güvenlik perspektifinden okurken, "zarurât-ı hamse" başlığı altında beş temel dokunulmazlık konusu belirlemişlerdir. Irk, dil, din, yaş ya da cinsiyet farkı gözetilmeksizin her insanın eşit biçimde sahip olduğu bu güvenlik hakları, "din, akıl, can, mal ve nesil güvenliği" şeklinde açıklanır. Bazı âlimler bu beş gayeye, Allah'a kulluk, yeryüzünün imar edilmesi, sosyal düzen ve istikrarın sağlanması, hürriyet ve adaletin temini gibi yan unsurları da ilave etmişlerdir. Sonuçta insanoğlu için korkudan azade, emniyet içinde bir hayat sürme gayesi, vazgeçilmezdir.

Bugün, saydığımız beş alanda güvenliğimiz ihlâl edilirken, sadece bizim değil, ortak yurdumuz olan dünyamızın da güvenliği ve geleceği tehlike altındadır. İnsanoğlu hırsına, tamahına, kibrine, hükümranlık arzusuna yenilmiş, maddi

menfaatleri ve çıkar savaşları için attığı umarsız adımlar yüzünden tabiatın dengesini bozmuş, yeryüzünde fesat ve bozgunculuk için yeni kapılar açmıştır. Denizler, akarsular, toprak ve hava kirlenmiş, bitkiler ve canlılar âlemi zarara uğramış, nesillerin sağlığı ve huzuru göz ardı edilmiştir.

Üzülerek ifade edelim ki, tüm bu yaşanan olumsuzluklardan müminler topluluğu da kendisini koruyabilmiş değildir. Tarihte "selam ve eman yurdu" olarak bilinen, güvenliğin, kardeşliğin, huzurun timsali olan İslam beldeleri bugün karanlık ve kuralsız savaşların pençesinde can çekişmektedir. Saldırı ve çatışmalar, şiddet ve terör, İslam coğrafyasını kan ve gözyaşıyla karmış, kültür ve medeniyetimizin zengin mirası tarumar edilmiş, şehirler harabeye dönmüştür. Müslümanların can, akıl, mal ve nesil emniyeti, ırz ve namusu, onur ve haysiyeti pare pare olurken, dahası din emniyetleri de büyük bir tehdit ve tehlike altına girmiştir.

İşte bütün bu gerçekler karşısında, Diyanet İşleri Başkanlığı olarak 2017 yılı Kutlu Doğum Haftasının temasını "Hz. Peygamber ve Güven Toplumu" şeklinde belirledik. Bu temanın yurt sathında ve gönül coğrafyamızda işlenmesiyle, barış ve güven toplumu olabilmek için, yeniden Emin Peygamberin emin ümmeti olabilmek için mümin gönüllerde bir bilinç ve farkındalık oluşturmayı hedefledik.

Güven; inanmak ve emin olmaktır; endişelerden sıyrılmak ve korkuları bir kenara bırakmaktır. Din-i Mübin-i İslam'da iman ile güven arasında çok güçlü bir ilişki mevcuttur. İman eden kimse anlamına gelen "mümin"; güvenilir insan anlamına gelen "emin"; güven, güvence ve güvenlik anlamına gelen "emniyet"; can ve mal güvencesi anlamına gelen "eman"; hıyanetin zıddı olarak kullanılan "emanet" kavramları, aynı kökten beslenmektedir. Bu kökün bağlandığı nokta ise, Yüce Yaratıcı'nın mahlûkata sağladığı sonsuz güvendir.

İslam'a göre, güvenin yegâne kaynağı Cenab-ı Hak'tır. Yüce Rabbimizin esma-i hüsnasından biri olan "el-Mümin", "huzur, esenlik ve güven veren, kendisine güven duyulan, emniyet ihsan eden" demektir. Dolayısıyla Allah'a iman eden bir mümin, kendisinin de bir parçası olduğu varlık âleminin Yüce Allah'ın himayesi, koruması ve garantisi altında olduğuna inanır. Mümin, Yüce Allah'ın kudretine teslim olan, zihnini ve yüreğini en sağlam, bâki, değişmez mesnede yaslayan, böylelikle huzura kavuşan kimsedir. Mümin, dünyada ve ahirette huzur ve mutluğa ancak bu güven sayesinde kavuşabileceğini bilir. Nitekim İstiklal şairimiz Mehmet Âkif, bu hakikati "Allah'a dayan, sa'ye sarıl, hikmete râm ol / Yol varsa budur, bilmiyorum başka çıkar yol" demek suretiyle dile getirmiştir.

İnsanlığa imanı ve güveni aşılamak, vahyi ve hidayeti taşımak için gönderilen bütün peygamberlerin ortak niteliği "doğruluk ve güvenilirlik" anlamına gelen "sıdk ve emanet" vasfına sahip olmalarıdır. Çünkü tebliğ ve davetin başarıya ulaşması için doğruluk, dürüstlük ve samimiyet şarttır. Şiddetin, zulmün, talanın, istismarın had safhada yaşandığı, dolayısıyla insanların güvene her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyduğu Cahiliye döneminde Sevgili Peygamberimizin "Muhammedü'l-Emin" olarak anılması son derece manidardır. Resûl-i Ekrem (s.a.s.), hayatının her döneminde sadece müminlerin değil, düşmanlarının da kendisinden emin olduğu yüce bir şahsiyettir. O, Hz. Peygamber (s.a.s.), her

şeyden önce güvenilir bir insan, güvenilir bir baba, güvenilir bir eş, güvenilir bir arkadaş, güvenilir bir dosttur. Akrabaya, komşuya, ticarette muhatap olduğu insanlara, idaresi altındaki Müslümanlara güven veren, özü sözü bir, sadık insandır. Hâkimliği, komutanlığı, imamlığı, risaleti güven üzerine kuruludur. Kur'an-ı Kerim'i ona getiren vahiy meleği nasıl "el-Rûhu'l-Emin" ise (Şuara, 26/193), Mekke, Kâbe nasıl "el-Beledü'l-Emin" ise (Tin, 95/3), Resûl-i Ekrem de (s.a.s.) öylece dosdoğru, öylece emindir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), güvenmeyi ve güvenilir olmayı, kendisini model alan bütün müminlerin ayrılmaz vasfı olarak zikretmiştir. *"Mümin, insanların canlarına ve mallarına zarar vermeyeceğinden emin oldukları kimsedir."* hadisi (Tirmizî, Îmân, 12), "iman" ile "insanlara güven sunma" arasında doğrudan bağ kurması bakımından dikkat çekicidir. Mümin, yüreğindeki sarsılmaz güveni çevresine aksettirmekle ve davranışlarına yansıtmakla mükelleftir. Onun Allah'a ve Resûlüne imanı, insanlara sağladığı emana dönüşmeli; yüreğindeki güven hissi, toplumda güvenilirliğin teminatı olmalıdır. *"Bir kişinin kalbinde aynı anda iman ile küfür, doğruluk ile yalancılık, hıyanet ile emanet bir arada bulunmaz."* (İbn Hanbel, II, 349) hadisi gibi, emanet bilincine sahip olmanın imanla özdeşliğini hatırlatan sayısız hadis-i şerif vardır.

Kısacası, eman ve güvenin inşası öncelikle insanın kendi nefsinde başlar. Ne kadar dış tedbirler, güvenlik kalkanları oluşturulursa oluşturulsun, eğer insan içten gelen, inancından beslenen bir güven karakteri geliştirememişse, hepsi başarısızlığa mahkûm olacaktır. Çünkü imanı dilinde kalan ve benliğini kaplamayan her insan, dinine olan güveni zayıf olduğu nispette insanlara olan güvenini ve güvenilirliğini de kaybedecektir. Diğer taraftan, tek başına kaldığında bile Allah'ın gözetiminde olduğunun farkında olan, iman, ihsan ve ihlas sahibi bir Müslüman, sadece kendi güvenliği için değil, insanlığın ve tabiatın güvenliği için de emek vermekten kaçınmayacaktır.

Bugün, omuzlarımızdaki yükü, dağlara emanet edilemeyip de bize tevdi edilen o ağır yükü hissetmeye, emanet bilincini yeniden kuşanmaya muhtacız. Göğsümüze emanet edilen imanın, kalbimize emanet edilen ihsanın, aklımıza emanet edilen idrakin gereğini yapmalıyız. Zamana ve insana dair güvensizlik söylemlerine aldanmadan, pes etmeden, cesaretimizi yitirmeden "eman toplumunun oluşumunda payı bulunan emin insanlar" olmak için çaba sarf etmeliyiz. Halife olarak yeryüzünü imar etmekle mükellef olduğumuz bilinciyle, hakikatin ve adaletin gücüne duyduğumuz sarsılmaz güvenle yol almalıyız. İslam'ın tarihsel tecrübesi bizlere güven toplumunun niteliklerine dair açık ipuçları verirken, yüreğimizin sesi ve imanımızın güvencesi bize bugün de İslam toplumlarını güven iklimine taşıyacak imkan ve kararlılığı sunmaya muktedirdir.

İslamî öğretinin hedefi ahlâklı, güvenilir, tek başına olduğunda bile her daim Allah'ın gözetiminde olduğu bilincini (ihsân) koruyan, elinden ve dilinden kimsenin zarar görmeyeceği, kendisine yapılmasını istemediği şeyi başkasına reva görmeyen bir Müslüman şahsiyetini inşadır. İslam'ın son derece önemsediği bu temelde bir çürüklük varsa, onun üzerine "güven toplumu" gibi bir projenin inşası nasıl mümkün olur?

İslam'ın Öngördüğü Güven Toplumunu Nasıl İnşa Edebiliriz?

Prof. Dr. Ali BARDAKOĞLU
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Kur'an-ı Kerim Araştırmaları
Uygulama ve Araştırma Merkezi
(KURAMER) Müdürü

Allah, ilâhî inayetinin ve bizlere olan merhametinin sonucu olarak bu dünya hayatında bizi kendi başımıza bırakmamış, birbirimizin hukukuna riayet ederek dünya hayatını huzur, güven, istikamet içinde geçirmemize rehberlik etmek üzere peygamberleri aracılığıyla bize dinini göndermiştir. Din, Yüce Mevlâ'nın bu dünya hayatımızla ilgili olarak bizden muradı, yani talepleridir. Bunu da vahyi ile bildirmiş ve vahyini aramızdan seçtiği peygamberlere özel bir usulde göndermiştir. Peygamberler hem Allah'tan aldıkları vahyi bize duyurmuş, hem de beşer olarak bu vahyin kendi hayatlarında örnek uygulamasını sergilemiş, inananlara fiilen rehberlik etmişlerdir. Onun için ilâhî dinin vaz'ında Allah'ın vahyini getiren peygamberler kilit rol oynamışlardır.

Hz. Âdem'in getirdiği ile son peygamber Muhammed Mustafa'nın (s.a.s.) getirdiği, özde aynı din, aynı davet, aynı vahiydir. Sadece zamanın geçmesiyle şartlara göre yeni ilaveler, yeni açıklamalar gelmiş; eski davetlerden sapma varsa onlar düzeltilmiş ve ilâhî davetin nihaî şekline "İslam" denilmiştir. Akide alanında, Allah'ın varlığına ve birliğine iman (tevhid), peygamberlik (nübüvvet) ve ahiret ile bunların içerdiği inanç esaslarında vahiy hep aynı vurguları yapmış, Yüce Yaratana bağlılığı temsil eden temel ibadetlerin özü ve ruhu hep korunmuş, temel ahlâk normları hep devam ettirilmiştir. Doğruluk, dürüstlük, adalet, güvenilirlik, sevgi ve saygı hep emredilmiş; bunların zıttı ise hep yasaklanmıştır. Ancak bu inanç ve ahlâk ilkelerinin somutlaştırılması ve bunların hayata uygulanması, somut ilişkilerle eyleme dönüşmüş biçimleri olan şeriatler, toplumların hâl ve şartlarına, dönem ve ihtiyaçlara göre gerektiğinde farklılaştırılmıştır. Sonuç itibariyle din bu dünyada neye nasıl inanacağımıza ve nasıl davranacağımıza dair birtakım hükümler getirmiş; diğer bir anlatımla özgürlüğümüzü bir ölçüde kısıtlamış, bunu da tıpkı hukuk ve ahlak gibi yine bizim hayrımıza, bu dünyada huzur ve barışa, ahirette kalıcı mutluluk ve kurtuluşa kavuşmamız için yapmıştır.

Din öncelikle bir bağlanma, ahit (mîsak) ve güvendir. Mümin, Allah'a ve O'nun dinine inanan, O'nun vaad ve vaîdlerinin birebir gerçekleşeceğine güvenen kimsedir. Allah da kulundan böyle bir güven içinde olmasını, imanında ve

bağlılığında sebat etmesini bekler. Bu yüzden iman, aynı zamanda bir mîsaktır. Dinin bütün insanlığa yapılmış bir güven, barış ve esenlik çağrısından ibaret olduğu, son hak din olan İslam'ın davetinde çok açıktır. Hz. Muhammed aracılığıyla yapılan ilâhî davet, birbirinin kurdu hâline gelmiş o günün hoyrat insanlarına "Müslüman ol, huzur bul, kurtuluşa er" çağrısı yaparak gönülleri birleştirmiş, insan fıtratına, toplumun ma'rûfuna/sağduyusuna seslenerek gönüllerde ma'kes bulmuştur. İslam davetinin halka halka yayılmasında dinin ilk muhataplarının Hz. Peygambere inanmış, onun sözüne güvenmiş olmalarının da payı büyüktür. İlk Müslümanlar Hz. Peygambere inanıp güvendikleri için onun beyanını esas aldılar ve Kur'an'ın Allah kelâmı olduğuna inandılar. Müslümanlık bu güven temelinde başladı ve gelişti.

Din esasında üçlü bir barış ve güven ilişkisine dayanır. Allah'la ve Resulüyle olan, kendimizle olan ve çevremizle olan barış ve güven ilişkisi.[1] Peygamber Efendimizin risaletinin ilk yıllarında, ashabının yanında Cibrîl ile arasında geçen ve "Cibrîl hadisi" diye bilinen diyalogun anlattıklarını bu açıdan yeniden düşünebiliriz. Bu kısa ve öz diyalog, dinin üç temel unsuru olan *iman, İslam ve ihsân*'ı dini anlamanın ve hayata yansıtmanın üç temel açısı olarak çok güzel özetlemektedir. Zaten bu üç kavramın kök anlamları olan inanma/güvenme, kurtuluş/barış, güzellik/iyilik arasında da kopmaz bir bağ vardır. Hemen bütün hadis kaynaklarında geçen bu olayda vahiy meleği Cibrîl, bir gün dini öğretmek üzere Hz. Muhammed'e gelmiş; ona "iman, İslam ve ihsân"ın ne demek olduğunu sormuş ve Hz. Peygamberin verdiği cevapları da tasdik etmiştir. Bu diyalogda üç kavrama getirilen açıklama öz itibariyle dinin inanç, ibadet ve ahlâk temellerine işaret eder. Hadiste iman esasları sayıldıktan sonra İslam, "*şirk koşmaksızın sadece Allah'a ibadet etme ve dört temel ibadeti (namaz, oruç, zekât ve hac) ifa etme*", ihsân da, "*Yüce yaratıcıyı görüyormuşçasına O'na boyun eğme/bağlılık gösterme*"[2] şeklinde açıklanmıştır.

Burada geçen *imân*'ı Yüce Yaratanla güven bağını tazeleme, O'nun sonsuz egemenliğine boyun eğme ve bütün nimet, lütuf ve inayetin O'ndan geldiğini kabullenme ve bu bağı sadakatle sürdürme şeklinde açıklamak gerekir. Çünkü Hz. Âdem'le başlayan ve son hak din İslamla mühürlenen vahiy, eşyanın hakikatini ve varoluşun anlamını insanlığa göstermiş olması cihetiyle bizler için mahzâ bir lütuf ve ilâhî inayettir. Peygamberler de bu ilâhî inayet ve rahmet yolunun öğretmenleridir. İslam'ın getirdiği bütün hükümler Allah'tan gelen bu yardım ve lütfun bize bakan yönünü teşkil ettiğinden esas itibariyle biz insanların yararınadır. Zaten buna inanma Müslüman olmanın ön kabulleri arasında kendiliğinden yer alır. Mesela İslam'ın ibadet hayatımıza, helal ve haramlara dair koyduğu hükümlerin hikmeti ana hatlarıyla bilinse de dayandığı gerekçenin (illet) ve gözettiği gayenin bilinmesi her zaman mümkün olmaz. Ancak böyle bir bilinmezlik Müslüman açısından ciddi bir sorun değildir. Müslüman gerekçe ve amacını bilebilsin veya bilemesin, dinin koyduğu hükümlerin son tahlilde kendi yararına olduğuna inanmaya devam eder. Çünkü dine inanma esasen yaratılmış birey ile onu yaratan Cenâb-ı Hak arasındaki güven ilişkisi temeline oturur. Aynı kökten gelen *iman, eman, emniyet* ve *emanet* arasındaki ortak anlam bağı sadece sözlük açısından değil dinî anlayış

bakımından da “güven”dir. İslam düşünce geleneğinde *elest bezmi, ahd ve mîsak* kavramları ile ifade edilen insanın yaratılış ve dünyaya gönderiliş serüveni, bu ilişki ve sözleşmeyi sembolize ettiği gibi Yüce Yaratan açısından insanın dünya hayatında bir sınava tabi tutulacağını ve ona olan güvenine ne derece layık olacağının deneneceğini de anlatır. Bu yönüyle iman, insanın hem bu nimet ve inayete şükretmesi, hem de tabi tutulduğu güven sınavını başarma çabasıdır. İman geleceğe bakan yönüyle ise, insanın yalnız geldiği ve yalnız terk edeceği dünya hayatından sonra güvenli bir limana sığınarak kalıcı mutluluğa erişme çabasını anlatır ki bu çabanın dayanağı da yine inanma ve güvenmedir.

Dinimizde ibadetler Allah’a bağlılığın göstergesi olan simgesel davranışlar olduğundan sadece O’nun için ve O’nun emrettiği tarzda yapıldığında bir anlam ifade eder. İbadetlerin şekil ve keyfiyetinin makul olmakla birlikte akıl yürütme ile inşa edilememesi ve bir davranışın ancak Cenab-ı Hak tarafından belirlenmesi halinde ibadet statüsüne yükselebilmesi, yani *teabbüdî* oluşu bu sebepledir. *İbadet,* verilen bütün nimetlere karşı bir *şükür* çabasıdır; bu yönüyle imanla başlayan şükretme ibadetle daha somut bir hâl alır. Nitekim Yüce Yaratanın huzurunda duruşu simgeleyen namaz ibadetinde söze “*Fâtiha*” ile, bütün minnettarlığın “*Alemlerin Rabbi*”ne yöneltilmesi ile başlanır. O’nunla olan bağı güçlendirecek taahhütler ve yakarışlar yapılır. Kur’an’ın ifadesiyle namaz bireye, onu namaz sonrasında da her türlü kötü ve çirkin davranışlardan koruyacak bir bilinç ve duyarlılık kazandırır.[3] Oruç, hac ve diğer ibadetlerde de hem kişinin iç dünyasına ve derunî dindarlığına hem de sosyal hayatın barış, güven ve dayanışma içinde olmasına ciddi katkılar vardır. Ancak ibadetler nimetlere karşı bir şükür olduğu kadar iç dünyamızda da bir dinginlik, huzur ve kendimizle barış kurma çabasıdır; ahlâkî sonuçlarıyla topluma yansıyan bir esenliktir.

Cibrîl hadisi açısından belirtmek gerekirse, Müslüman bireyin güvenilir olmasında ve güven toplumunun inşasında belki de asıl anahtar rol, *ihsân* kavramına aittir. Hadisteki ihsân açıklamasından kişinin her an Yüce Rabbimizin gözetim ve denetimi altında olduğunu bilerek davranması ve böyle bir bilinçle yaşaması halinde iman ve ibadetle başlayan dindarlığının kemale ereceğini anlıyoruz. Diğer bir ifadeyle ihsân, “yapılması gereken şeyi en güzel şekilde yerine getirme” veya “kendine yönelik her tutum ve davranışa en güzel şekilde karşılığını verme” şeklinde genel bir davranış kalitesine işaret etmektedir. İhsan dindarlıkta kemali, ihsân ahlâkı da Müslümanın bütün davranışlarına yön vermesi gereken dürüstlüğü, duyarlılığı ve bilinç hâlini ifade eder. Bu yönüyle ihsân ahlâkı, Müslüman’ın dışı ile içinin, özü ile sözünün bir olması, toplum içinde de yalnız başına iken de aynı istikameti koruması, etrafına güven ve esenlik veren bir kimse olması demektir. Bu çok açıktır. İslam’ın ilkeleri açık ve bilinebilir olduğuna göre ihsân ahlâkına sahip bir Müslüman’ın hayat çizgisi de öngörülebilir ve güven verici olacaktır.

Peygamber Efendimizin en önemli vasıflarından biri onun güvenilir olmasıydı. Mekkeliler İslam öncesi dönemde de onu hep *Muhammedü’l-Emîn* olarak bildiler ve tanıdılar. İslam döneminde müşrikler onun davetine karşı çıktılar, amansız bir mücadele verdiler, ama ona “güvenilmez ve doğru söylemez” demediler. “O güvenilir bir kimsedir, doğru söyler, ama getirdiği akide ve din bizim kurulu

düzenimizi bozuyor, ticaretimizi baltalıyor. İslam, kardeşlik çağrısı yapıyor, bizim sınıf ve kabile egemenliğine dayalı itibarımızı yok ediyor. O bütün insanları eşit tutuyor, biz hürleri köleyle eşit yapıyor; biz zenginleri fakirle eşit yapıyor. Onun için bu yeni daveti kabul edemeyiz" dediler. Birçok itirazda bulundular ama Peygamber Efendimizin güvenilir olmadığına dair bir söz edemediler. Çünkü Peygamber Efendimizin hayatında eğrisi hiç olmadı, yalanı olmadı; tek bir çizgisi oldu, ok gibi dosdoğru bir çizgisi oldu. Peygamberimiz, Müslüman'ı "*elinden ve dilinden insanların güvende olduğu kimse*" olarak tanımlamaktadır.[4] Verilen sözde durmamayı, emanete hıyanet edip insanların güvenini boşa çıkarmayı münafıklığın göstergelerinden saymıştır.[5] İdeal bir İslam toplumu özlemini dile getirirken kullandığı ölçüt "*bir kadının Allah'tan başka hiç kimseden korku duymadan (tek başına ve güven içinde) Hîre'den kalkıp gelerek Kabe'yi tavaf edebilmesi*"dir.[6]

Bugüne geldiğimizde Müslümanların "güvenilirlik" vasfında ciddi zaafların ortaya çıktığını, İslam toplumlarının "güven toplumu" olma özelliğinden hızla uzaklaştığını görmekteyiz. Elbette bunun birçok sebebi ve açıklaması yapılabilir. Hatta güven ve güvenilirlik sorununu sadece "dindarlık" çerçevesi içinde ele almak da yetersiz kalacaktır. Dindarlıktaki dürüstlüğün temelinde de kişinin kendine ve insanlığa saygısı vardır. Bu yönde bir tartışmadan sarf-ı nazar ederek konuya ilgili hadis açısından baktığımızda; nasıl ki yukarıdaki hadiste *iman, İslam* ve *ihsân* dindarlığın birbirini tamamlayan üç veçhesi/kademesi olarak yer almışsa, aynı şekilde Müslüman'ın güvenilir olması ile toplumda huzur ve güvenin egemen olmasını da iki kademe olarak düşünmemiz gerekir. Bu yüzden İslam'ın öngördüğü güven toplumunun inşası için önce kendi dindarlık tarzımızı ve davranışlarımızı Kur'an ve Sünnet'in ışığında devamlı gözden geçirerek tashih etmek zorundayız. İslam'ın izzetini korumanın da, bütün dünyanın imreneceği bir güven toplumunu inşa etmenin de ilk adımı budur.

Etrafımızda olup bitene dikkatli baktığımızda İslam dünyası ve Müslümanlar olarak birçok sorunumuzun bulunduğunu, dünyaya akseden ilâhî adalet ve *sünnetullah*'ın gereği olarak her bir sorun ve zaafımızın olumsuz sonuçlarının bize geri döndüğünü, bizim önümüze geldiğini, bizim ayağımıza dolandığını görüyoruz. Kur'an'ın sıkça vurguladığı çerçevede ifade edersek; iyilik ve güzellikler Allah'ın bizlere lütuf ve ihsânı, kötülük ve olumsuzluklar ise kendi ellerimizle yapıp ettiklerimizin sonucudur. Allah kimseye haksızlık etmez; insanlar kendilerine haksızlık/yazık ederler. Bugün Müslümanlar olarak bir dizi sorunla boğuşuyorsak bunda elbette öteki dediğimiz başkalarının payı da vardır ve bu beklenen bir durumdur. Ancak olup bitenin bütün sorumluluğunu bizim dışımızdakilerde aramak ve suçu hep başkalarına atmak dürüstlük değildir; gerçeklere bile bile göz kapamadır.

Bugün İslam dünyası olarak bir güven toplumu oluşturmanın özlemini duyuyorsak en başa dönmemiz, öncelikli olarak imanın Yüce Yaratanımızla içtenlikli bir ilişki, dindarlığın kendimizle ve toplumla dürüst bir ilişki olduğunu hatırımızdan çıkarmamamız gerekir. Esasen ahirete iman Müslüman'ın dünya hayatını çekip çevirmede, onun hakka ve hukuka riayetini sağlamada tek başına yeterli bir yaptırımı içinde barındırır. Her bir Müslüman, ahirete inanıyor

olmasının davranışlarını denetlemede ve ahlâkîleştirmede ne kadar müessir olduğunu kendi hayatında gözlemleyip kendini sorgulamakla, inançla davranış arasında canlı bir bağ kurmak ve uyum sağlamakla da mükelleftir. Özellikle, ahirete inanan bir insanın inancıyla eylemlerinin çelişmesi, onu güvenilmez kılmaya yetecek bir kanıttır. Ayrıca müminin yaptığı ibadetin şekilde kalmayıp davranışlarını denetleyen, dindarlığını derinleştiren bir etkiye sahip olması da gerekiyor. Bunu sağlamak da yine Müslüman bireyin dinî sorumluluğudur. Dinin özünde samimiyet, davranışların gösteriş ve çıkar için değil içtenlikle ve inanarak yapılması ilkesi vardır; ahlâkîlik vardır. İslamî terminolojide bu samimiyetin adı ihlâs, bunun karşıtı da nifâk/münafıklık veya en azından riyâ/ikiyüzlülüktür. Şekil ve erkân ancak böyle bir derinliğe sahipse değerlidir. Kendi iç dünyamız ve düşüncemizle söz ve davranışlarımız arasındaki tutarlılığın adı samimiyettir.

Kur'an-ı Kerim ve hadisler Müslüman'ın bu özelliğine sıkça vurgu yapar:

"*Gerçek erdemlilik (birr), yüzünüzü doğuya veya batıya çevirmeniz değildir. Ama gerçek erdem sahibi, Allah'a, ahiret gününe, vahye ve peygamberlere inanan, servetini –kendisi için ne kadar kıymetli olsa da– akrabasına, yetimlere, ihtiyaç sahiplerine, yolculara, yardım isteyenlere ve insanları kölelikten kurtarmaya harcayan; namazında devamlı ve dikkatli olan ve zekât yükümlülüğünü ifa eden kişidir ve söz verdiklerinde sözlerini tutan, felaket, zorluk ve sıkıntı anlarında sabredenlerdir. İşte onlardır sadakatlerini gösterenler ve işte onlardır takva bilincinde olanlar.*"[7]

"*İyilik, gönlü huzura kavuşturan ve içe sinen şeydir; kötülük ise insanlar sana fetva verseler de gönlünü huzursuz eden ve içinde bir kuşku bırakan şeydir.*"[8]

"*Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz, ancak kalplerinize ve amellerinize bakar.*"[9]

Sadece bu âyet ve hadisler değil, Kur'an ve Sünnet'te geçmiş toplulukların hikâyesi aktarılırken de, ehl-i kitâbın bazı davranışları kınanırken de Müslümanlarla ilgili normatif düzenleme getirilirken de temel amaçlardan birisi ahlâkîliktir; hatta imanda samimiyet ve güvenilirlik de bir ahlâk konusudur. Böyle olunca bütünüyle İslamî öğretinin hedefi ahlâklı, güvenilir, tek başına olduğunda bile her daim Allah'ın gözetiminde olduğu bilincini (ihsân) koruyan, elinden ve dilinden kimsenin zarar görmeyeceği, kendisine yapılmasını istemediği şeyi başkasına reva görmeyen bir Müslüman şahsiyetini inşadır. İslam'ın son derece önemsediği bu temelde bir çürüklük varsa, onun üzerine "güven toplumu" gibi bir projenin inşası nasıl mümkün olur?

Fıkıh başta olmak üzere İslam toplumlarının tarihsel tecrübesi içinde şekillenip gelişen dinî ilimler, Müslümanların amelî hayatını kuralcı/nesnel bir yaklaşımla resmetmekte ve bunda da toplumda hukukî istikrarı ve düzeni koruma kaygısı öne çıkmaktadır. Bu kaygı yerindedir ve her toplumun huzur ve düzen içinde yaşama ihtiyacı öncelikli bir zarurettir. Kurallar da buna hizmet etmiştir. Ama diğer yönden dinî ilimler ve din adına söylenenler -dinin asıllarından beslenmekte oluşu sebebiyle- sözünü ettiğimiz özüne-sözüne güvenilir, ahlâklı Müslüman şahsiyetini oluşturma; bu oluşuma zarar verecek etkileri en aza indirme kaygısını da taşımak zorundadır.

Bugün İslam'ın tarihsel tecrübesini okumakta ve bu tecrübe ile yaşadığımız çağı barıştırmakta zorlandığımız, üstelik Kur'an ve Sünnet'in getirdiği mesajı

günümüze yorumlayarak aktarmakta ihmalkâr davrandığımız içindir ki dinle hayat arasındaki canlı bağımız hayli zayıfladı. Dindarlığımız belli şekil ve kalıplara, belli şekil şartlarını yerine getirmeye münhasır dar bir alana hapsedildi. Müslümanlığın, sürekli kendimizi ve dışa akseden davranışlarımızı ilâhî vahyin ışığında denetleyen bir bilinç hâli olduğunu unuttuk. Sonuçta dinin özünü ve ana mesajını ıskalayan, dindarlığın hayatın bütün yönlerine ve evrelerine yansıması gereken bir rahmet, dinginlik, barış ve güven ilişkisi olduğunu zihninden silen, buna karşılık dar bir alandaki dinî tezahürlerde titizlik gösteren iki dünyalı, iki şahsiyetli ve iki kimlikli bir Müslüman tipolojisi ortaya çıktı.

Üzülerek belirtmeliyim ki, günümüzde bir kısmımız iki dünyalı oldu. İki dünyalı olmak demek, zihinde iki ayrı meşruiyet ölçüsünün olması, iki ayrı çıkış kapısının bulunması demektir. Bundan dolayı yeri geldiğinde devletin kanunu vardır, toplumun nizamı vardır, mevzuat vardır, denilerek ona sığınıldı; bu hesaba gelmiyorsa o zaman da zihindeki meşruiyet ölçüleri devreye girmeye başladı; kendince verilen veya birinden alınan fetvaya/cevaza sığınıldı. Yani müşteri memnuniyetine göre üretilen fetva piyasası içinde kişiler kendi doğrusunu kendi seçer ve kendi yolunu kendi açar oldu. Bu da Müslüman'ı güvenilmez kıldı. Görsel dindarlıkla yetinen, zihnen İslamcı, yaşadığı hayat itibariyle son derece dünyevileşmiş Müslümanda gözle görülür bir kişilik parçalanması ortaya çıktı. Bu kadar farklı meşruiyet ölçüsünün ve savrulmanın bulunduğu bir dünyada güvenilir insan profili çizmek de güven toplumu oluşturmak da neredeyse imkansız hâle gelmiş demektir. Güven, esenlik, barış ve ahlâkîliği sağlamak için gelen ve bu değerlerin birincil kaynağını oluşturan bir dinin müntesipleri arasındaki böyle bir manzara, ortada ciddi bir sorunun bulunduğunun göstergesidir. Dahası bu durum sadece içinde yaşadığımız topluma yansıyan bir güvensizlik üretmekle kalmayıp, aynı zamanda dinî değerleri ve geleneği de hayli tartışmalı hâle getiriyorsa ve zihinlerde dindar davranışları hakkında ciddi bir algı sapmasına yol açıyorsa artık sorun değil bir krizden söz etmek gerekir. Şu anda İslam toplumları olarak içinde bulunduğumuz durum bundan çok farklı değil.

Cibrîl hadisinin bize hatırlattığı değerlere tekrar dönecek olursak görürüz ki, *iman, mümin, emanet, emniyet, emân, İslam, ihsân, ihlâs, adalet* dahil dinî düşüncemize yön veren birçok kelime ve kavram Müslüman'ın güvenilir, istikamet sahibi, özü-sözü bir kimse olmasını, elinden ve dilinden herkesin güvende olması gerektiğini ifade etmektedir. İslam'ın öngördüğü güven toplumunun inşası da buradan geçer. Burada sorun sadece, güvenilir olma vasfı hayli zayıflamış bir Müslüman'ın dünyadaki İslam karşıtlığına malzeme yapılması değildir. Bu vasıf zayıfladıkça dinin özünün de kaybolup geriye kabuk ve şekillerin kalması tehlikesi ortaya çıkmaktadır. Böyle olunca da her birimiz, öncelikle Müslüman birey olarak kendimiz güvenilir olmayı önemsemek ve gaye edinmek, öte yandan da güven toplumunu inşa etmeyi başkaları için değil kendi Müslümanlığımızın kalitesi için, Yüce Rabbimizin huzuruna ak bir alınla çıkabilmek için talep etmek durumundayız.

Eşyanın hakikatini ve her şeyin doğrusunu bilen Yüce Mevlâ'dır. Hepimizin

dönüşü O’nadır.

---

[1] Bu açıdan bakıldığında Kur’an’daki “*Allah’a, Resûlüne ve emanetlere hıyanet etmeyin*” uyarısının (Enfâl, 8/27) çok daha derinlikli bir anlama sahip olduğu görülür.

[2] Buhârî, *Îmân*, 37; Müslim, *Îmân*, 1.

[3] Ankebût, 29/45.

[4] Buhârî, *Îmân,* 4-5; Müslim, *Îmân*, 64-65.

[5] Buhârî, *Vesâyâ*, 8; Müslim, *Îmân*, 107-109.

[6] Buhârî, *Menâkıb*, 25.

[7] Bakara, 2/177.

[8] Dârimî, *Büyû*, 2.

[9] Müslim, *Birr*, 34.

Güven kültürü, bize arkadaşlık, vefa, dostluk, ülfet, muhabbet, hürmet, tevazu, letafet, zerafet, misafirperverlik ve yardımlaşma gibi temel insanî ve İslamî erdemlerimizi yeniden hatırlatacaktır. Böylece bizlere, zorunlulukların bir arada tuttuğu bir insan yığını olmadığımızı, sevinci, kederi ve en önemlisi insanlık ailesi olarak ortak kaderi paylaşan tek bir millet olduğumuzu fark ettirecektir.

İslam'da Emanet Bilinci ve Güven Kültürü

Doç. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU
Ankara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Güven, insan hayatını düzenleyen erdemlerin başında gelir. Onun varlığı insanı kendine, yakın ve uzak çevredeki hemcinslerine, kendisi dışındaki diğer varlıklara ve nihayet Yaratıcısına bağlar. Bu özelliğinden dolayı güven, bireysel ve toplumsal ilişkiler örüntüsünün temel bileşenini oluşturur. Çünkü güvenle bağlanamadığımız hayatta diğer ahlakî potansiyellerimizi geliştirme ve ilişkiler ağımızı örme imkânımızın varlığından söz edilemez. Bu yüzden insan doğumundan ölümüne kadar geçen sürede çevresiyle daima samimi bağlar kurmak ister. Bu bağları kurabildiği ölçüde kendisini güvende hisseder. İnsanın bu isteğinin temelinde "güvenli ortam" ve "güvenilir kişi" arayışı yatar. Aksi durumda insanın, kendisini karmaşık ilişkiler ağının içinde konumlandırabilmesi ve etrafına âdeta güvenli bir koza örerek hayata tutunabilmesi mümkün değildir. İnsan, doğum öncesinden itibaren annenin benzersiz ilgi ve sıcaklığında bulduğu güvenilir kişi ve güvenli ortamı, hayatı boyunca kendisine anne sıcaklığını hissettireceğini düşündüğü ortamlarda aramaya devam eder. Ancak o, doğumuyla hazır bulduğu güven duygusunun zamanla kaybedilebileceğini fark eder ve onu elde tutmak için çabalamaya, hatta zaman zaman kaygılanmaya başlar. Bu anlamda, hayat serüveni güvenin kazanılması ve kaybedilmesi üzerine kuruludur dense yeridir.

Sulh, selamet, esenlik ve güven anlamına gelen İslam, insanı hayatı boyunca güvenli bir ortamda ve güvenilir insanlar arasında yaşatmayı amaçlayan kuşatıcı bir dünya görüşüne sahiptir. Bu dünya görüşü çerçevesinde insana öncelikle ne kadar değerli bir varlık olduğundan, Yüce Yaratıcı'nın onu ne kadar çok sevdiğinden ve güvenli bir hayat sürebilmek için koruması, değerini bilmesi gereken hususların varlığından söz edilir. Bu bağlamda ondan, *aklın, dinin, canın, malın* ve *ailenin* birer emanet olduğunu fark etmesi istenir. *"Zarûrât-ı dîniyye"* (dinin vazgeçilmez temel değerleri) olarak nitelenen söz konusu hususlar, Hz. Peygamberin veda hutbesinde vurguladığı emanet bilincinin de ana çerçevesini oluşturur. İnsanın, hem kendisi hem de çevresi ile kurmaya çalışacağı güvenli bağlarda emanet bilincine ilişkin hatırlatmalara ihtiyacı vardır. Esasen en küçüğünden en büyüğüne kadar yüklendiğimiz tüm sorumluluklarımız birer emanettir. İnsan, söz konusu emanetlere sahip çıkmanın ne kadar kıymetli ve aslında hayatın bizatihi onlar üzerinden bir sınanmadan ibaret olduğunu hayat serüveninde biriktirdiği acı-tatlı tecrübeleriyle kavrayacaktır. Emaneti korumak

için gayret eden kişiye "güvenilir kişi" denir. Bu anlamda, Yüce Allah'ın mesajlarını tebliğle görevli peygamberler, insanlar arasından seçilmiş güvenilir elçilerdir. Kur'an'da peygamberlere ilahî buyrukları ulaştıran melek olan Cebrail'in bir adı da "güvenilir ruh" anlamına gelen *Rûhu'l-Emin*'dir. Hz. Muhammed'in İslam öncesinde bile **"***el-Emin***"** sıfatıyla anılıyor olması, onun ne kadar emanet ehli (güvenilir) olduğunun dikkat çekici bir örneğidir. Emin elçinin (*Muhammedü'l-Emin*) ulaştırdığı son mesaj olan İslam, ortaya koyduğu ilkeleriyle güvenilir kişilerden oluşan "güvenilir bir toplum" (*Beldetü'l-Emin*) meydana getirmeyi amaçlamıştır. Bu anlamda Kur'an-ı Kerim'in ilk muhataplarının yaşadığı toplumun "Beldetü'l-Emin" olarak nitelenmesi, güven kavramının başlangıçtan itibaren İslam kültüründeki merkezi konumunu göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir. Yine, *"…Birbirinize bir emanet bırakırsanız, emanet bırakılan kimse emaneti sahibine versin ve (bu hususta) Rabbi olan Allah'tan korksun… Allah, yapmakta olduklarınızı bilir."*[10] ayetiyle güvenli bir toplumsal hayatın emanete sahip çıkmakla mümkün olacağına işaret edilir. Nitekim Hz. Peygamber, *"Müslüman, insanların elinden ve dilinden güvende olduğu kimsedir."*[11] buyurarak, her hâliyle kendisine güvenilen kişi olmanın imanın ön şartı olduğunu belirtmiş ve onun iman eden kişinin en belirgin özelliği olduğuna işaret etmiştir. *"…(O müminler) ki, emanetlerine ve ahitlerine riayet ederler."*[12] ayetiyle de bu husus teyit edilmiştir. Böylece Yüce Allah, ilahî bilginin toplumla buluşma süreçlerinin her aşamasında "güvenilir kişilikler" olarak vahiy meleğine ve peygamberlerine sorumluluklar yüklemiş ve onlar vasıtasıyla yeryüzünün halifesi olarak seçtiği insana "güvenli bir ortam" hazırlamıştır.

İnsanın kendisi için hazırlanan bu güvenli ortamın değerini bilmesi, sahip olduğu yetileri Allah'ın hoşnutluğu istikametinde kullanması ve bu amaçla kendisinden beklenen sorumluluklara sahip çıkması gerekir. İslam'da insanın, kendisine duyulan güveni sürdürebilmek için değerini bilerek "koruması istenen beş temel esas"tan biri olan akıl, insanı hayata bağlayan yetilerinin başında gelir. Akıl sahibi olmak, insanı varlıklar arasında en ayrıcalıklı konuma yükseltir. Zira Allah, akıl nimetini bahşetmekle insana büyük bir lütufta bulunmuştur. Bununla birlikte, her nimette olduğu gibi akıl nimeti de birtakım yükümlülükleri beraberinde getirir. Yüce Yaratıcı'nın eşyanın tabiatına yerleştirdiği nimet-külfet dengesi gereği, akıl sahibi olmak dinî açıdan mükellef olmanın ön şartı kabul edilmiştir. Dolayısıyla aklı olmayan kişi, dinen sorumlu da değildir. Diğer taraftan akıllı varlık olarak insanın yaptıklarından sorumlu tutulabilmesi için eylemlerinde özgür seçim potansiyeline sahip olması gerekir. Bu anlamda insana bahşedilen bir diğer nimet, özgür iradedir. Özgür irade de, akıl gibi yalnızca insanın sahip olduğu yetilerdendir. Akıl ve iradenin anlamlı bir hayatın inşası yolunda insanın en önemli rehberleri arasında yer aldığında kuşku yoktur. İnsan, her iki yetisini işleterek ortaya koyacağı eylemlerinde özgür bırakılmıştır. Böylece o, iyi-kötü, güzel-çirkin, yararlı-zararlı ve günah-sevap gibi nitelemelere konu olan tercihlerinin olumlu ya da olumsuz sonuçlarını bizatihi pratik tecrübeleriyle görme imkânı bulur. Ancak insana bahşedilen tüm potansiyel yetenekler gibi akıl ve irade de, sadece amacına uygun kullanıldığında korunmuş olur. Allah'ın hoşnutluğunu kazanmaya yönelik çabalarla işletilen aklı ve özgür

iradesi sayesinde insanın duygu, düşünce ve eylemleri değerli hâle gelir. Böylece Allah, akıl ve irade nimetleriyle insanı bir taraftan özgürleştirirken, diğer taraftan eylemlerinden de sorumlu tutar. Bu durum, onun başıboş bırakılmadığını, aksine sürekli kollanıp gözetildiğini ve doğru tercihlerinin sonsuz mutlulukla ödüllendirileceğini gösterir. Duygu, düşünce ve eylemlerinde Yüce Yaratıcı'nın denetimine açık olmak, insanı yalnızlık, amaçsızlık ve güvensizlik atmosferinden uzaklaştırır. Böylece o, kendisini güvenin kaynağına bağlı hissetmeye devam eder.

Yüce Allah, akıl ve irade nimetleriyle donattığı insana, özgür seçimlerinde rehberlik etmesi için kendi içlerinden peygamberler göndermiştir. Peygamberler, Yüce Allah'ın mesajlarını kullarına ulaştıran kutlu elçilerdir. Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e uzanan bu kutlu silsile yoluyla Allah, "en şerefli varlık" olarak yarattığı insana verdiği yüksek değeri göstermiş olur. Zira insanın içindeki rehberler olan aklı ve iradesi, doğru kaynaktan gelen bilgilerle beslenmediğinde amacına uygun işletilmiş olamayacağı için kişinin tercihlerinde isabetli sonuçlara ulaşması mümkün olmaz. Bu durum, bir taraftan vahyin kılavuzluğuna duyulan ihtiyacın evrenselliğini gösterirken, diğer taraftan vahye ve onun tebliğcisi olan peygamberlere duyulan güvenin de bir kanıtıdır. Yüce Yaratıcı'nın vahyi ulaştırmakla görevlendirdiği elçileri insanlar arasından seçmiş olması da, peygamberler üzerinden insana duyduğu güvenin en bariz göstergesidir.

Vahyin rehberliğiyle güçlendirilen aklın, bu yolla isabetli sonuçlar üretebilme potansiyeli de desteklenmiş olur. Böylece aklını, ilahî bilginin sunduğu imkânlarla aydınlatarak geliştirebilen insan, hem bireysel hem de toplumsal başarılara imza atabileceği gibi, aynı zamanda barış ve güven kültürünün korunmasına katkıda bulunabilir. Esasen bu şekilde o, dinini de emniyete almış, başka bir ifadeyle korumuş olur. Zira din emniyeti olmadan, toplumsal barış ve güven kültürünün sürdürülebilmesi mümkün değildir. Din emniyeti ise, dinin akılla ve vahyin getirdiği temel ilkelerle çelişen gerçeklik dışı inanışlardan korunmasıyla sağlanabilir. Burada hem bireye hem de topluma düşen çeşitli sorumluluklar vardır. Birey açısından aklın ve vahyin rehberliğinde sağlam temeller üzerine kurulan sağlıklı bir din anlayışına sahip olmak öncelikli görevdir. Çünkü sağlıklı din anlayışına sahip birey, din adı altında kendisine aktarılan bilgilerin doğruluğunu elindeki sağlam ölçütlerle değerlendirebilecektir. Böylece, etrafında "din adına" konuştuğunu iddia edenlerin hangi türden bir din anlayışının temsilcileri olduğunu kolaylıkla tespit edebilecek, bunlar arasından bir ayıklamaya gidecek, hiç kimseye "din adına" konuşma yetkisinin verilmediğini ve nihayet bu bağlamda yapılan tüm konuşmaların "din hakkında" konuşmaktan ibaret olduğunu fark edebilecektir. Bu farkındalığın oluşturulması, bireyin din emniyeti açısından yaşamsal öneme sahiptir. Zira aksi durumda, dini temsil adı altında konuşanların sözlerindeki tutarsızlık ve çelişkiler karşısında yaşaması muhtemel bocalamalar, bireyin zaman içinde dinin temel esaslarına, kendi dinî tercihlerine ve dindarlara yönelik güven duygusunun sarsılarak mesafeli bir tutum geliştirmesine yol açabilecektir. Başka bir ifadeyle, dine ilişkin yanlış temsillerin faturası bireyin dinî inanç ve bağlılıklarındaki güvensizlik üzerinden samimi dindarlara kesilmiş olacaktır. Bu özelliği dolayısıyla din

emniyeti, günümüzde neredeyse can emniyeti kadar güvence altına alınıp korunması gereken öncelikli bir kategori hâline gelmiştir.

Din emniyeti ile birlikte düşünüldüğünde, can emniyeti de günümüzde özellikle Müslüman toplumlar söz konusu olduğunda dikkat çeken gündemlerin başında gelmektedir. Zira insan, sadece yaşamsal anlamda kendini güvende hissettiği ortamlarda sahip olduğu potansiyel yeteneklerini açığa çıkarabilir. Bu anlamda can güvenliği, insan açısından temel güvenlik kategorisini oluşturur. Canı güvende (emniyette) olmayan insandan, herhangi bir konuda gelişme kat etmesini beklemek mümkün değildir. İslam'da insandan kendi canı gibi, tüm canları değerli bilmesi istenir. Bu nedenle, haksız yere bir cana kıyan kişi, tüm canların emniyetine zarar vermiş kabul edilir. İnsan hayatının bu derece değerli ve kutsal kabul edildiği bir kültür coğrafyasında yaşayan Müslümanların günümüzdeki hâli, maalesef izahtan varestedir. Kur'an-ı Kerim'de, göklerin, yerin ve dağların yüklenmekten imtina ettiği emaneti yüklenen insanın ne kadar zalim ve cahil olduğundan bahsedilir.[13] Maalesef insanın insana yaptığı zulmün ve cehaletin çağdaş örneği, günümüzde İslam dünyasının bazı bölgelerindeki çatışmaların ortaya çıkardığı hazin tablo olmuştur. Esasen Yüce Allah emaneti insanın sorumluluğuna vermekle, ona ne kadar güvendiğini göstermiştir. Ancak ne yazık ki İslam dünyasının halihazırdaki manzarası, bir zamanlar emniyet ve güven yurdu olan coğrafyaların bugünkü içler acısı durumunu gözler önüne sermektedir. Müslümanlar, öncelikle kendilerinden ve sorumluluk alanlarındaki işlerden başlayarak, birbirleriyle uğraşmak yerine, yaşanan sorunlara çözüm üretme gayreti içerisinde olmalıdır. Aksi takdirde mevcut bakış açıları sorun üretmeye devam edecektir. Cana kast eden ya da can güvenliğini ihlal eden durumlarda suçu başkalarına atıp sorunu görmezden gelmek ya da ötelemekten ve sonuçta faturayı Allah'a çıkarıp sorumluluğu üzerinden atmaya çalışmaktan vazgeçmek gerekir. Söz gelimi, tedbir alınmadığı için gece boyunca yanan sobadan çıkan gazdan zehirlenerek hayatını kaybedenlerle, yol emniyeti alınmadığı için kaza yapan araçta feci şekilde can veren kişilerin sorumluları arasında herhangi bir fark yoktur. Her iki durumda da, küçük tedbirlerle kurtarılabilecek canlar, ihmal ve emniyetsizliğin kurbanı olmuştur.

İnsan, can emniyeti sağlandıktan sonra hayatını sürdürebilmek için, öncelikle birtakım geçimliklere ihtiyaç duyar. Bu ihtiyaçların başında, yeme-içme, giyim-kuşam ve barınma gibi maddi ihtiyaçları gelir. Söz konusu ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmak ve üretmek zorundadır. Ancak çalışarak elde ettikleri de ona emanettir. İslam'da, insana elde ettiği kazançların kısa süreli bir geçimlik ve dünya hayatının süsü olduğu, gerçek kazancın ise sonsuz hayatta kendisini beklediği belirtilerek, mal emniyetinin çerçevesi çizilmiş olmaktadır. İnsan, muhtaç duruma düşmemek ve başkalarına yardım edebilmek için çalışıp çabalamalı, ancak elde ettiklerinin kendisini ebedileştireceğini zannederek gururlanmamalı, kazancını muhtaçlarla paylaşmalı ve bu eyleminin nihayet sonucunu Allah'tan beklemelidir. İslam dünyasının bu konudaki hâli düşünüldüğünde, özellikle günümüzde çeşitli sebeplerle evinden ve ailesinden uzakta yaşayanlara yapılacak yardımın ne kadar değerli olduğu daha iyi fark edilecektir. Söz gelimi, bugün ülkemizde misafir ettiğimiz Suriyeli

kardeşlerimizin sayısı üç milyonu bulmuştur. Bu kardeşlerimize yapacağımız her türlü yardım, özellikle temel insan haklarından olan can ve mal güvenliğinin korunmasına çok önemli katkılarda bulunacaktır.

İnsanın maddi ihtiyaçlarını sevme-sevilme, saygı, kabullenilme ve güvenlik gibi manevi ihtiyaçlarından ayrı düşünmemek gerekir. İnsan, manevi ihtiyaçlarını, başka bir ifadeyle hayatı boyunca kendisini geliştirecek temel değerlerini doğumundan itibaren güvenli aile ortamında öğrenir. Bu bağlamda, güven duygusunun yanı sıra dinlerin ve tüm ahlak sistemlerinin tavsiye ettiği doğruluk, dürüstlük, sorumluluk, ahde vefa, zorluklarla başa çıkma ve cesaret gibi temel erdemler ailede öğrenilir. Ebeveynlerin çocuklarına dinen övülen ve toplumca onaylanan bu tür değerleri öğretme sorumluluğu vardır. Bununla birlikte çocukları, gıybet, iftira, öfke, kin, nefret, ayrımcılık, düşmanlık, haset, ihanet ve cimrilik gibi kötü huy ve alışkanlıklardan uzak tutmak da aynı şekilde anne-babaların öncelikli sorumlulukları arasındadır. Çünkü sosyo-kültürel ve dinî değerlerin bir nesilden diğerine aktarılması ancak bu yolla mümkün olabilir. Hz. Peygamber, *“Bir anne-babanın çocuğuna bırakacağı en güzel miras güzel ahlaktır.”*[14] buyurarak bu gerçeğe işaret etmiştir. Bunu bir örnekle açıklamaya çalışalım. Yüksek ahlakî tutum ve davranışları bir ağaca benzetirsek, ağacın kökünü besleyen kurumların başında aile gelir. Biraz önce saydığımız ahlakî değerlerin yanı sıra, adalet, merhamet, hoşgörü, bağışlama ve tevazu gibi değerler de ancak bu kökten aldığı sağlıklı besinlerle meyve verebilir. Bunlar arasında özellikle güven olmadan diğer değerlerin beslenmesi, dolayısıyla ayakta kalarak meyve vermesi ve çevreyi güzelleştirmesi mümkün değildir. Nasıl ki bir ağacın dayanıklılığı toprakta kökleşip tutunmasındaki sağlamlığa bağlıysa, insanın hayata sıkıca bağlanıp tutunması da kök değer olan güvenin aile ortamında ne kadar sağlam bir şekilde kökleşip filizlendiğine bağlıdır. Güven, aynı zamanda iman ağacının da kökünü oluşturur. İmanın, ibadet ve güzel ahlakla ilişkisi bu kökten beslenir ve zamanla kişinin davranışlarını güzelleştiren hoş kokulu meyveler verir. Bu örnekte de görüldüğü gibi insanlık tarihinin en temel kurumu olan aile, insanın ekonomik, psikolojik, sosyal ve kültürel içerikli pek çok ihtiyacının aynı ortamda ve beraberce karşılandığı tek birim olma özelliğine sahiptir. Bu nedenle onun, özellikle güven duygusunu besleyen temel fonksiyonlarının başka kurumlara devredilmemesi gerekir. Yüce Yaratıcı, insana aile nimetini bahşetmekle ona ne kadar güvendiğini bir kez daha göstermiş olur.

İnsan, madde ve manadan oluşan bütünlüklü bir yapıya sahiptir. Bu bütünlüğünü hayat boyu sürdürerek kendisine duyulan güveni boşa çıkarmaması için, ondan akıl, beden ve ruh sağlığını koruyacak işler yapması beklenir. Bu anlamda, insanın güvenli bir hayat kurabilmesi, iradesini söz konusu bütünlüğü bozmayacak şekilde işletmesine bağlıdır. Bu maksatla İslam’da insandan, içki, uyuşturucu, kumar, zina, gasp ve hırsızlık gibi akıl, beden ve ruh sağlığına zarar verici alışkanlıklardan uzak durması istenmiştir. Esasen bu tür zararlı alışkanlıkların bireyler üzerinde olduğu kadar toplum sağlığı ve güvenliği üzerinde de onarılması zor hasarlar bırakmaktadır. Burada sayılanlar kadar dikkat çekmese de günümüzde özellikle çocuklar ve gençler üzerindeki zararlı etkileri her geçen gün daha çok hissedilen teknoloji bağımlılığından da söz etmek

gerekir. Yakın ve uzak çevre ilişkilerinden kopuk asosyal kişiliklerin ortaya çıkmasına katkıda bulunan teknoloji bağımlılığı, yetişkinlerin de sorunu olmaya başlamıştır. Teknoloji bağımlılığı, çevresiyle sıkı ve güvenli ilişkiler kuramama durumunun hem sebep hem de sonuçları arasında sayılabilecek bir bağımlılık türüdür. Burada da “güven”, anahtar bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bugün sosyal medya başta olmak üzere cep telefonu, iphone ve ipad gibi elektronik iletişim araçları, gerçek yaşamdaki ilişkilerinde beklediği güveni bulamayan insanların sanal dünyadaki sahte teselli kaynaklarından ve sığınaklarından biri olmuştur. Bu durumda, insanları yeniden gerçek dünya ve ilişkiler ortamına çekmenin yolu, aileden başlayarak tüm sosyal ortamlara yayılan yüksek güven kültürünü inşa etmekten geçmektedir. Söz konusu güven kültürü, bize arkadaşlık, vefa, dostluk, ülfet, muhabbet, hürmet, tevazu, letafet, zerafet, misafirperverlik ve yardımlaşma gibi temel insanî ve İslamî erdemlerimizi yeniden hatırlatacaktır. Böylece bizlere, zorunlulukların bir arada tuttuğu bir insan yığını olmadığımızı, sevinci, kederi ve en önemlisi insanlık ailesi olarak ortak kaderi paylaşan tek bir millet olduğumuzu fark ettirecektir. Sonuçta, birbirimizi yük gibi algılamaktan kurtararak, hepimizin esasında ortak insanlık ağacının sıkıca kenetlenmiş dalları olarak birbirimize emanet olduğumuzu, hayatın ise kimin daha iyi işler yapacağını sınamanın aracı olarak bizlere sunulmuş paha biçilmez bir armağan olduğunu gösterecektir.

---

[10] Bakara, 2/283.
[11] Buhârî, Îmân, 4; Tirmizî, Îmân, 12.
[12] Mü’minûn, 23/8.
[13] Ahzâb, 33/72.
[14] Tirmizî, Birr, 33.

Kâinatı yaratan ve yöneten üstün bir kudret sahibinin varlığını kabul etmek, korunmuş fıtratın değişmez bir özelliğidir. Bu özelliğin, ruhlara yaratılış sırasında verildiği, Kur'an'ın ortaya koyduğu açık bir hakikattir.

Güven Toplumunun Kur'anî Temelleri

Prof. Dr. İsmail ÇALIŞKAN
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi

Kelimelerle Kur'an'da Güven

İnsan sudan, kandan, etten ve kemikten biçimlendirilip sinirlerle örülürken, ardından duygularla yoğrulurken, onun için çok güvenilir bir yer seçilmiştir: Ana rahmi.[15] Böylece o, güveni ve güvende olmayı öğrenmiştir. Dünyaya geldiğinde ise güvenin artık sadece bir duygu değil aynı zamanda bir ihtiyaç olduğunu öğrenecektir. Kısa zamanda bazı şeylerin güvenilmez olduğunu kavrayacaktır. Sığınacağı, korunacağı, varlığını devam ettireceği bu ihtiyacın, çeşitli çağlarında farklılık gösterse bile hiçbir zaman ortadan kalkmayacağını da görecektir. Öte yandan bu dünya geçici bir mekandır; fakat geçiciliğin aksine güvenlik, anlamlı ve yaşanabilir bir dünyanın, sürdürülebilir bir hayatın olmazsa olmazıdır. Bu geçici hayatın ardından gelecek olan ahiret yurdu, hem ebedidir hem de iman edenlerin kesin güvende kalacakları bir yerdir.[16] İnsan böylesi güvenli bir hayatı ve selamet yurdunu bu dünyada daima hayal etmiştir. Ancak şartlar bu hayalin az bir kısmının gerçekleşmesine müsaade etmiştir.

Bizi ilgilendiren, üç aşamalı evrensel hayat silsilesinin ilki olan dünya hayatındaki güvenliktir. Çünkü bütün bu serüven boyunca insan, en fazla mücadeleyi dünya hayatındaki güvenliği için verir. Onun aklı burayı alır, gönlü burada mutluluk ve huzur arar, iradesi burada harekete geçer, gücü sadece burada etkindir ve buraya yetebilir. Amacımız işte bu meseleye Kur'an-ı Kerim penceresinden bakmaktır. İnsanların birbiriyle tanışıp bilişen fertler olarak iyi bir hâl üzere ve bir arada yaşamasını takdir eden Yüce Allah'tır. Esasında Allah'ın gönderdiği din, insanların birlikte yaşamasının teminatıdır, çekişmeleri önleyerek müsâlemeyi, yani fertler arasında güven ahlâkını yerleştirmeyi hedefler.[17] Demek ki güven, birlikte yaşayabilmenin esaslarından birisidir. Yine Kur'an'ın nihai hedefi, dünyada Allah'ın razı olduğu bir hayatın yaşanması, buna eşlik eden insan canının, onurunun ve kazançlarının korunmasıdır. Müslümanlar bu hedefi *dinin, canın, aklın, neslin ve malın korunması* şeklinde kavramlaştırmıştır. Buna Allah'ın yarattığı ve insana emanet ettiği tabiatın ve hayvanatın hakkının tanınması, hayatlarının korunması da dâhildir. Şayet bunlar yerine getiriliyorsa, güven toplumu gerçekleşmiş demektir. Ondan ötesi arayış, insanın tatminsizliği ve aç gözlülüğünün tezahürü sayılır.

Kur'an'ın geniş söz dünyasına göz gezdirdiğimizde insan-güven-toplum ilişkisini anlatan şu temel kelime ve kavramları tespit ediyoruz: *İman-emîn-mü'min*,

tevekkül-vekîl-mütevekkil, velî, İslâm-silm-müslim, sulh-ıslâh-sâlih-muslih, ehad (tevhid)-*ümmet-dâr, sıdk-sâdık, sabır-sâbir, tâʻat* (itâʻat)-*ittibâʻ-tâbiʻ, ʻadl* (adâlet), *vüdd-mevedde, rahmet, birr-hasene, mecd, el-emru bi'l-marûf ve'n-nehyu ani'l-münker* (iyiliklerin teşvik edilmesi, kötülüklerin engellenmesi).[18] Güven ve barış ortamının doğmasına ve yaşamasına katkı veren ikinci derecedeki bazı nitelikler ise şunlardır: *Rahim, rahmet, afv-mağfiret* (bağışlamak, affetmek), yardım etmek, ahde vefa, sekîne vs.

Güven ve güven toplumunu anlatan kelimeleri, içinde yer aldıkları ayetler bağlamında tahlil ettiğimizde, kulların Allah ile ilişkisinin mana ve ruhunu aydınlattığını görürüz. Din bunlarla kaim ve daim olur. Bu kelimelerle inşa edilen düşünce ve davranışlar, sadece kişide kalmaz; onlar mümin kişinin vasfı, davranış melekesi (ahlâkı) hâline gelir; yerine göre iman, ibadet, hukuk gibi başka alanları da ilgilendirir ve oralara sirayet eder, böylece insanlarla ilişkilere yansır. Tam bu sırada güven toplumunun esası olan emniyet, itimat, esenlik, barış, bağlılık ve dayanışma nitelikli davranışlara dönüşür. Bu gibi bireysel davranışların, toplumdaki bütün fertler arasında yaygınlaşması halinde doğal olarak bir güven ortamının oluşumuna sebep olurlar. Dünya hayatı da bunlarla kaim ve daim olur. Güven ahlâkı ve güven toplumu arasında böylesi derin bir ilişki vardır. Aşağıda bu manevi-maddi doku ve dönüşümü incelemeye çalışacağız.

'Her şey zıddı ile kaimdir' özdeyişini 'her şey zıddı ile bilinir' şeklinde okuyacak olursak, konuyu, güvenin zıddı ve güven ortamını bozan şeyleri dile getiren kelimelerle daha iyi anlayabiliriz. Bu bağlamda şunlar dikkat çeker: Güvenilir olmamak (*hıyânet, ihânet*), aldatmak, düşmanlık beslemek (*adâvet*), zulüm, kendini hiçbir şeye muhtaç görmemek ve kendine aşırı güvenmek (*istiğnâ, istikbâr, tekebbür*), haddini aşmak (*taʻaddi, bağy*), kural ve kanun tanımamak (*tuğyân*), sosyal barışı bozarak toplumu karmaşa ve çıkmaza sürüklemek (*fitne, fesâd, fısk, tefrika, nifâk, münâfık*), benlik, kendisinin ve soyunun gururunu yükseltmek (*fahr, hamiyye*), sertlik, kabalık ve öfke (*ğalîza, ğayz, gadab*), buğz, iftira…[19]

Güven, "bir kişiye, bir şeye veya kendine karşı duyulan bel bağlama ve dayanarak rahatlama hissi, itimat etmek ve inanmak" anlamına gelir.[20] Bir duygu olan güven, hazır bulabileceğimiz bir yaşantı değildir. Güveni bir arada yaşayanların, elbirliği ile inşa etmeleri gerekir. Çünkü güven, kök duygu olarak, hayatın tamamında kendisine ihtiyaç duyulan önemli bir unsurdur.[21] Güven, hem duygudur hem ihtiyaçtır. Onun zıddı olan korku duygusu da bazen ihtiyaçtır. Her ikisi de sığınma ile karara bağlanır. Sığınma ise zayıf tarafın güçlü olana gitmesidir. İnsanın Allah'a, yönetilenin yönetene, mahkumun hâkime, işçinin patrona, öğrencinin hocaya gitmesi gibi.

Güven Toplumunun İnşasına Yönelik Kur'anî Esaslar

1. Vahyin toplumsal inşada önceliği: Bana ve kendine güven

Güvenli bir toplum oluşturmaya dair Kur'an bize çok net fikirler verir. Kur'an, toplum ve güven kelimelerini bir arada kullandığımızda karşımıza ilk çıkan

kavram “iman”dır. O halde ondan başlayalım.

İman kelimesi *e-mi-ne* kökünden gelir. Bu kökün manası “güvenmek, korkunun gitmesi, korku ve endişenin olmadığından emin olmak”; *emân* ise ‘insanın güvende olması, bir kimsenin bir insana güvenmesi ya da insanın bir şeye güvenmesi’ demektir. İman etmek, bir şeye güvenmek ya da onun korumasına girmek, yani güveni altında olmak demektir. *Emîn, âmin* (güvende olan) ve *emânet* gibi başka kelimeler de aynı kökün anlam çerçevesinde buluşurlar.[22] Demek ki insan iman edince, iman ettiği şeye güvendiği için ona bağlanır. Allah’a iman eden (*mü’min*), hem O’na güvenmiş hem de O’nun gözetmesi ve koruması altına girmiştir. İmanını tazeledikçe de güven tazelemiş olur. O halde kişinin iman etmesinin özü, onun Allah’a güvenmesidir.

Kur’an mü’mine şunu öğretir: Allah, bütün evrenin Rabbidir; bütün varlığı yaratan, idare eden, daima diri, her şeye gücü yeten, her şeyi bilen, ibadete yegâne layık O’dur. O, yaratılmışlardan yücedir, canlıların yaşamı için gerekenleri yaratır; evrenin gidişatını düzenler, insan yaşamını daima kontrol eder, her zaman insana en yakın ve en büyük destektir, insanın eceli O’nun bilgisindedir. O, seven, bağışlayan, merhamet eden, hak edene sevap ve azap verendir, kullarına karşı âdildir, insanlar iman ve amel bakımından sadece O’na karşı sorumludur, bu dünyanın sonunu getirecek de öte dünyada yegâne söz sahibi olacak da O’dur. O’ndan başka bu sıfatlara sahip bir ilah yoktur ve O hiçbir şeye benzemez.[23] *Lâ ilâhe illâllâh* ifadesi, bütün bu söylenenlerin tek cümlelik özetidir. Yüce Allah, kendisini el-Mü’min diye vasfediyor.[24] Demek ki O, emniyet ve esenlik veren, huzur veren, tereddütleri kaldırarak korkanların korkularını gidererek güven sağlayandır.[25] Mü’minin, böyle bir ilahı tanıması O’na candan ve güvenle bağlanmasına, duygularının tatmin olmasına sebep olur.[26] İman, Allah’a inanarak O’nun emniyeti altına girme manasına da gelir. Mü’min, Allah’ın emniyeti, garantisi altına girmiş kimsedir.[27] İbrahim (a.s.), halkına Allah’ın yüceliğini anlattıktan sonra müşriklere can alıcı soruyu sorar: “Söyleyin bakayım! Böyle bir Allah’a iman eden mi güvendedir, yoksa sizin gibi, ne olduğu belirsiz ilahlara inanan mı?” Cevap yine Allah’tandır ve Kur’an’ın en net ifadeleri arasında yer almıştır: *“İman edenler ve imanlarına şirk bulaştırmayanlar var ya! İşte güven onlarındır ve onlar doğru yolda olanlardır.”*[28]

En büyük güven makamı olan Allah’a imanın somut bir yansıması da tevekküldür. Tevekkül, bir meselede kişinin üzerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirdikten sonra, o işin tamamlanması için Allah’ı vekil tayin etmesi, bu konuda Allah’a güvenmesidir. Tevekkül, güvenilecek en üst, en son merci olarak Rahman, Rahim, Veli, Aziz, Azim ve diğer isim ve sıfatlarıyla Allah’ı görmektir. O, kendisine inananlara en büyük güven ve destek kaynağıdır. Mü’min bilir ki O’na bel bağlamak insan için en güçlü dayanaktır. O halde O’ndan başka hiçbir varlığa sonsuz güvenilmez, güvenilmemelidir.[29]

Kur’an mümine şunu da öğretir: Şayet sen Allah gibi yüce bir varlığa inanıyorsan, tek ve en gerçek korku merciin O’dur. O’nun dışındaki korkular geçicidir, onların belli bir sınırı vardır. Çünkü korkunun kaynağı, kendi kudret kapasitesi oranında korku verir. Bu iman ona müminin asıl dost (*velî*) ve yardımcısının Allah olduğu fikrini aşılar, sadece aşılamaz öğretir de.[30]

Tevekkülün zıddı tekebbür, istiğna ve ümidi kesmedir. Bu üç tutumdan ilk ikisi, kişinin varlık sebebi olan Allah'a muhtaç olmadığı, kendi kendisine yeteceği düşüncesine sahip olması; sonuncusu da varlığını O'nun iradesi ile devam ettirdiğine dair güvenini yitirmesidir. Her üçü de yerilir ve reddedilir. Şu ayetlerdeki tasviri göz önüne alalım: *"Gerçek şu ki insan kendini yeterli gördüğü için mutlaka azgınlık eder."*, *"İnsan, kendisine kimsenin güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?"*, *"Allah, onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da kesinlikle bilir. O, büyüklük taslayanları hiç sevmez."*[31] İstiğna ve tekebbür; nefsin, duyguların ve aklın kabarmış hâli iken ümidi kesme, imanın ve duyguların çökmüş hâlidir: *"Her kim Allah'ın kendisine dünyada ve ahirette yardım etmeyeceğini düşünüyorsa, hemen tavana bir ip çeksin, sonra kendini assın da bir baksın; başvurduğu (bu yöntem), öfkelendiği şeyi giderecek mi?"*, *"İnsan, menfaatine olacak iyiliği istemekten usanmaz. Fakat başına bir kötülük gelince umutsuzluğa düşer, yıkılır."*[32] Bu yüzden Allah müminlere, kendisinden ümit kesmemelerini tembihlemiştir.[33] Mü'minin ümidi, Allah'a itimat ve ahiret ümidiyle pekişir. İstiğna ve tekebbür, bütün çağların onulmaz hastalığıdır, Allah'a bağlılıktan alıkoyar ve toplumu ifsad eder. İfsad olan toplumda can güvenliğinin ve insanların birbirine olan güvenlerinin temelden sarsıldığında şüphe yoktur.

Müminde daima güven duygusu ve dinginlik bulunur. Çünkü inancı, ona, Allah'ın desteği, gözetimi ve himayesinde olduğu hissini aşılar. Bütün hâl ve hareketlerinde rızasını umarak O'na yönelir. Bu güçlü duygu ile Allah'ın, kendisinin yanında ve yardımında olduğuna kani olur. Ona güven ve sükûnet kazandıran da budur. Güven ve sükûnet, insanın dünyevi kaygı ve korkuları yüreğinden söküp atmasını sağlar. O ölümden, fakirlikten, elde ettiklerini kaybetmekten, musibetlerden korkmaz; kaybettiklerine üzülmez. Çünkü onun imanı, Allah'ın her şeyi dilediği, takdir ve idare ettiğini kendisine fısıldar. İşte böyle iman sahibi kimselere güvenli bir hayat vaadi vardır: *"Erkek veya kadın, kim mü'min olarak salih amel işlerse, elbette ona hoş bir hayat yaşatacağız ve mükâfatlarını yapmakta olduklarının en güzeli ile vereceğiz."* (Nahl, 16/97)[34]

Böyle bir iman sahibinin varacağı ikinci güven, kendisine duyacağı güvendir. Yüce kudret sahibine olan iman, dışa dönük olarak kuvvetli bir şekilde Allah'a güven aşılarken içe dönük olarak da kişinin kendisine güçlü bir şekilde güvenmesini sağlar. Kur'an nazarında kişinin özgüveni, Rabbi karşısında haddini bilme (*tezellül, huşû', hudû'*), hemcinsleri karşısında duygu ve yetenekleri ile sağlam bir duruş sergileme demektir. İman ve dine bağlılık, özgüveni yüksek kişilikler meydana getirir.[35] İşte iman böylesi çift taraflı bir işlev görür. Böyle bir imanı isteyen Allah, âdeta insana şu mesajı vermektedir: Bana ve kendine güven. Şöyle de diyebiliriz: Bana güven, kendine güven.

Bir adım daha ileri gittiğimizde imanın, insan-Allah ilişkisinin ötesinde insan-insan ilişkisine etkisini görürüz. Allah'a ve kendine güvenen mü'min başkalarına güven verir ve başkaları da ona güvenir. Güven toplumunun temelinde, işte buradan doğan karşılıklı güven yatar.

İmanın insana kazandırdığı güveni ve buradan güven toplumuna gidişi, Allah'a iman üzerinden anlattık. İman edilecek diğer esaslarında benzer iç ve dış etkileri vardır. Meleklere iman etmek, bu varlıkların daima yanı başında bulunduğunu

bilmek[36] insana müthiş bir güven ve iç huzuru sağlar. Ahirete imanın da böylesi bir etkisi vardır. İnsanın yaptıklarını dizginleyen en büyük engel ‘kaybetme’ duygusudur. Eğer bu böyle olmasaydı, onu engelleyen hiçbir şey olmayacaktı. Onun en büyük kaybı ölümdür. Kur’an ise ölümün bir kaybetme değil bilakis kazanma olduğunu hatırlatır. Kur’an bu duyguyu güvene dönüştürmek ister. Dönüşmeyi öyle bir hâle getirir ki, mü’minde ölüme ve ötesine güvenmek kadar güçlü başka bir güven duygusu kalmaz. Bu güven kazanıldığı zaman ölüm bir engel olmaktan çıkar. İnsan yapacaklarını da bu düşüncenin verdiği psikolojik rahatlık ve destek ile daha içten, düzenli ve eksiksiz yapmaya gayret eder.[37]

2. Bir arada yaşamanın iki direği: *Silm* ve *sulh*

Dinin salt kişisel değil toplumsal bir konu olduğu Kur’an’ın genel mefhumundan ve birçok ayetinden anlaşılır. Toplumun ayakta kalması, manevi duygularla olduğu kadar insanların hâl ve hareketleriyle de ilgilidir. Bu olguyu en net dile getiren kelimelerden ikisi *silm* ve *sulh*dür.

Se-li-me fiilinin kök manası, “sıhhat ve afiyette olmak, görünen ve görünmeyen kötülüklerden, ayıp, kusur, eziyet ve sıkıntıdan uzak kalmak, güven içinde bulunmak, barış yapmak, teslim olmak”tır. *Silm*, *selm* ve *selem* isimleri şu ortak anlama sahiptir: “Barış, güven, sulh, selamet ve esenlik, bir insanın diğerinden zarar görmemesi, iki tarafın birbirine güvenmesi.” *Müsâleme* ise “sulh içinde olmak, barış yapmak, barışma, uzlaşma, barışıklık, musâlaha” anlamlarına gelir. *İslam* ve *müslim* kelimeleri de bu anlam çerçevesine dâhildir.[38] Her türlü eksiklik ve ayıptan uzak olduğundan Allah’ın Kur’an’daki bir adı da “es-*Selâm”*dır. Dünyadaki sıkıntılardan uzak bir yer, emniyetli bir mekan olduğu için Cennet’e “*selâm yurdu”* denilmiştir. Yine Kur’an, Allah’ın dininin adının “İslam” olduğunu ilan etmiş, onu din edinen ve kendini kayıtsız şartsız Allah’a teslim eden kimseye “*müslim* (Müslüman)” adını vermiştir.[39] Müslüman, Allah’a teslim olmakla O’nun emniyeti ve emanı altına girmiş, benimsediği dini içselleştirmiş, iç ve dış dünyası birbiriyle uyum sağlamış kişidir, ondan kimseye zarar gelmez. O, hem iç dünyasında hem sosyal hayatında kendini barış ve güvende hisseder.

Bakara suresinin 208. ayetinde, *“Ey iman edenler! Hep birlikte silme girin, şeytanın izini takip etmeyin.”* buyurulur. Buradaki *silm*, öncelikle ‘Allah’a teslim olmak’, ikincisi de ‘barış yapmak, barış ve güveni tercih etmek’ anlamına gelir. Her iki durumda da insanların karmaşık hâli, çatışma ve savaşı, iki arada bir derede kalmayı terk ederek güvenli bir iman ve yaşamı seçmeleri demektir. Savaş ve hacca dair emir ve tavsiyelerden sonra gelen bu ayet şöyle bir mesaj vermektedir: “Ey inananlar! Rabbinizin buyrukları doğrultusunda öyle bir toplum ve Müslüman memleketi kurun ki, aranızda isyan, eziyet, çekişme ve çatışma, birbirinize zulüm meydana gelmesin. Allah’ın ve kulların hakkının itina ile gözetildiği, herkesin emniyet ve huzur içinde yaşadığı bir düzen oluşsun; bu güveni hiçbir yanlış bozmasın.”[40] Bahse konu kelimelerin bulunduğu ayetlerde de bu mefhum ve amaç doğrultusunda emirler ve tavsiyeler vardır.[41]

Sulh, fesadın zıddıdır.[42] Demek ki o, insana ve topluma zarar veren bozucu, karıştırıcı kötü davranışlardan uzak durmayı, insanlar arasında barışı ve karşılıklı

güveni kurmayı anlatır. *Islâh*, barış ve güveni kurma, kişilerin arasını bulma, aralarında anlaşmazlık çıkan tarafları barıştırma; *sâlih* ve *muslih* ise yapıcı ve ıslah edici olan, böyle bir ahlâk ile bezenmiş, sulh işi yapan kimselerdir. Ayetlerde bu kelimeler insanların arasını uzlaştırma, sulh ve selamete kavuşturma,[43] aile içi geçimsizliklerin tatlıya bağlanması ve iyi eşler olunması, yetim çocuklara sahip çıkılması ve onlara iyi davranılması,[44] iman ettikten sonra iyi Müslüman olmaya çalışanlar, güzel işler yapanlar,[45] günahkâr ve suçluların hâllerini düzeltmeleri[46] anlamlarında kullanılır. Bütün güzel ve iyi işler *sâlihât*, onları yapanlar da *sâlih* ve *muslih* adını almıştır. Peygamberlerin geliş gayelerinden birisi de toplumun ıslahıdır.[47] *"Yaşadığınız yer sulh ve selamete erdikten sonra orayı fesada sürüklemeyin."*, *"Kötülüğün karşılığı kötülüktür. Fakat her kim kötülüğü bağışlar ve sulh ve selametten yana olursa onun mükâfatı Allah'a aittir."*[48] ayetleri, bütün bu anlatılanların sırrını güzel bir şekilde ifade eder. En temel ilke ise şudur: *"Sulh her zaman hayırlıdır."*[49]

Yüce kitabımız Kur'an, gerek *sulh* gerekse *silm-selm* kelimeleri ile savaş, kavga ve anlaşmazlıklar yerine barış, bir araya gelme ve anlaşmaya varma gibi yüce hedefleri göstermiştir. Dolayısıyla o, içerden ve dışardan gelen tehditleri bertaraf ederek anlaşmaktan, huzurlu ve güvenli bir ortamın temin edilmesinden yana olmuştur.

3. İmanda birlik cemiyette birlik demektir

Müslümanlar, Allah'ın fiil ve sıfatlarında tekliğine ve eşsizliğine iman etmeye *tevhid* ismi vermiştir. Bu lafız Kur'an'da yer almaz; fakat Kur'an, baştan sona tevhidin ihtiva ettiği mana, muhteva ve ehemmiyeti anlatır. Tevhidi kabul etmiş insanlar, ortak bir inancı paylaşmakta, tek bir yüce kudret etrafında manen buluşmaktadırlar. Bu kelimenin ümmet ile bağlantısı tam bu noktadadır. *Ümmet*, 'herhangi bir şey etrafında toplanan insanlar' demektir.[50] Bu 'şey' bir peygamber, bir din, bir gaye veya gidişat olursa mana şöyle olur: 'Ümmet, bir din, bir peygamber, bir zaman, bir mekan gibi herhangi bir maksat ve ortak özellikten dolayı bir araya toplanan insanların oluşturduğu topluluktur'.[51] Bir peygamber etrafında iman, gönül ve vücut birliği sağlamış insanlar topluluğu o peygamberin adına nispet edilir: *Muhammed ümmeti*, *Musa ümmeti* gibi.

Bir arada yaşamanın en güçlü yanı ümmet olmaktır. Ümmetin ruh birliğini sağlayan en büyük güç ise onların ortak inancı olan tevhiddir. Birliğin, sosyal yansıması güçtür; güç de güven kaynağıdır. Böyle bir topluluğun güvendiği şey, paylaştığı güvenli mekan ve yerleşim yeridir. Bu mekanı Kur'an *dâr, arz* (yurt) kelimeleriyle ifade eder. Yurt olmadan güven olmaz. Yurtta ilk gözetilen can, mal ve din güvenliğidir. Nitekim Resulullah Mekke'de bulunduğu süreçte mü'minlerin bir süreliğine emniyette kalabileceği Hristiyan bir ülkeye, Habeşistan'a hicret etmelerini istemişti; Medine'ye hicret de yine sığınılacak güvenli bir yer aramanın neticesidir.[52] Yüce Allah, kendi yurtlarında anarşi ve fesad çıkaran, dolayısıyla güvensiz bir ortam oluşturan Yahudileri ve müşrikleri sert bir şekilde eleştirir.[53]

İman ile aynı kökü paylaşan *emn, emân, emîn, emniyet* kelimeleri Kur'an'da güvenli yurt ile ilgili önemli vurgular taşır. Bu bağlamda önce Kur'an vahyinin

ilk beşiği Mekke dikkat çeker. Hak Teala, Kabe'yi bir toplanma ve güvenlik merkezi kıldığını ilan etmiş, İbrahim (a.s.) de O'ndan Kabe'yi bağrında barındıran Mekke şehrini güvenli kılmasını ve halkından inananları bolca rızıklandırmasını istemiştir.[54] Şehrin bu güvenli hâli, Kur'an'ın vahyedildiği zamana kadar her daim sağlanmış, bundan dolayı oraya güvenli belde (*el-beledü'l-emîn*) denilmiştir.[55] Bu vakit geldiğinde inkarda inatlaşan Kureyşlilere Allah, Fil suresinde ve özellikle Kureyş suresinin son ayetinde bu lütfunu hatırlatmıştır: *"(Kabe'nin rabbi), onları aç kalmaktan kurtarıp doyurmuş, korkudan uzak güvenli bir yaşam bahşetmiştir."* Bu hâl, çarpıcı bir soru ile doğrudan Hz. Muhammed'in tebliğine muhatap olanlara sorulmuştur: "*Çevrelerindeki insanlar kapılıp götürülürken, bizim, onların yurtlarını korunaklı (haram) ve güvenlikli (âmin) bir yer kıldığımızı görmüyorlar mı? Ne diye hâlâ batıla inanıyor da Allah'ın nimetini inkar ediyorlar?*"[56] Bu esaslı soru ile Yüce Allah, müşriklerin âdeta akıllarını başlarından almış, lakin onlar batıl karanlığından uyanamamışlardır. Hz. Muhammed'in getirdiğini tasdik edenlere gelince, esasında Allah'ın dini ve Kur'an (*nûr*), insanları manevi karanlıklardan aydınlıkların güvenine kavuşturur.[57] Dahası Allah Teala, salih, mümin kullarına güvenli bir yurt bahşedeceği mesajını verir.[58]

4. Toplum güvenliğine katkı yapan diğer unsurlar

Güven ortamı, kendilerine güvenilecek kişi veya kurumların varlığı ile oluşabilir. Tersinden baktığımızda da toplumun huzurunu sağlayan ve toplumu oluşturan bütün kurumları ayakta tutan temel unsur 'güven ortamı'dır.[59] Toplumların huzur ve güvenliği, o toplumu oluşturan insanlar arasındaki samimiyet ve güven duygusuna bağlıdır.[60]

Buraya kadar söz konusu güven ortamının esaslarına ilişkin Kur'an beyanlarını değerlendirdik. Tevhid ehlinde, güvenli toplum istidadına destek veren birçok unsur vardır. Dinin, Peygamberin ve kitabın otoritesinin tanınması bunların başında gelir. Kur'an bu olguyu en çok da *ittiba* ve *itaat* kelimeleri[61] ile belgeler. Dinin sağlam oluşu, ona inananın gönlünde derin bir muhabbet ve huzur meydana getirir. Bir dine inanma, kişiyi güvensizlik duygusuna karşı korur. Bu noktada iman, Yüce Yaratıcı ile iletişime geçmenin ilham ettiği huzur ile bir rahatlama, dayanak noktası ve hayat garantisi sağlar.[62] Bu yüzden olsa gerek İslam, insanı Allah'a bağlayıp kurtuluşa ulaştırdığı için, veciz bir benzetmeyle sağlam bir ip (*urvetu'l-vuska, hablullâh*)[63] şeklinde tanımlanmış; bu dinin her şeyiyle sağlam ve doğru (*hakk, kayyim, hâlis, müstakîm*)[64] olduğu vurgulanmıştır. Bu kavramlar, dinin insan hayatı için geçerli ve gerçekçi bir bütün olduğunu ihsas ettirmekte, inananlara bir güven aşılamaktadır.

Peygamberler hemcinsleri gibi birer insan olmakla birlikte, Allah'ın seçtiği en müstesna kişilerdir. Bu özellikleri ile de dinde güven kaynağıdırlar, kendileri güvenilirdir, kendilerini tasdik edenlere güvenirler.[65] Onlar insanları, İslam'a girmeye, kendileriyle, hemcinsleri ve çevreleriyle kavgayı bırakıp afetlerden korunmaya, Allah'ın kudretli koruması altına sığınmaya ve böylece güven içerisinde yaşayan bir toplum oluşturmaya çağırırlar. Hz. Muhammed, hem Allah'a inanmış hem de mü'minlere güvenmiştir.[66] Onun güvenilir olduğu ve

buna dönük uygulamaları hakkında yeterince bilgi vardır.[67] Kur'an-ı Kerim, insanları toptan barışa çağırdığı gibi, kendisine inananlara Müslüman adını vermek[68] suretiyle, doğal olarak güvenilen, güven duyulan insanlardan olduklarını ima etmektedir.[69] Mü'minler de peygambere, vahye ve vahiy kaynağına güvenirler.[70] Müslüman toplumda 'içerideki kurt' durumundaki münafıkların derdi ise kendi canlarını emniyete almaktır; gölgesinde yaşadığı ümmetin geri kalanının güvenliği umurlarında değildir. "*Diğerlerini de sizden ve kendi kavimlerinden güvende olmayı istiyor bulacaksınız.*"[71] hitabı bu durumun göstergesidir.

Toplumda güven ahlâkının işlerliği dört unsur üzerine kurulur: Doğruluk, yaşantıyla sözün birbirine uyumu, inananların kardeşliği ve âdil olmak.[72] Buna bir de sorumluluk bilincini ilave etmeliyiz. Kardeşler arasında muhabbet ve sevgi (*vüdd, meveddet, rahmet*), ahde vefa, sabır, ihanet etmeme, emaneti koruma, ölçülü ve orta yolu tutma, hak, adalet ve eşitlik değerlerini yaşatma, itimat etme, bağışlama ve affetme, Müslüman olmayanlarla iyi ilişkiler kurma, güvenin işlerliğini bütün toplum katmanlarına yaymaya vesile olan tutum ve davranışlardır.[73] Mü'min kişi, toplumun huzurunu kaçırmamak için zulüm ve haksızlık yapmaz; yalan söylemez, aldatmaz, söz getirip götürmez, gıybet etmez, başkasını çekiştirmez, başkasının namus, mal ve canına göz koymaz, zina ve fuhuş yapmayı bırakın bunların varlığına bile tahammül edemez; buğz, kin, iftira ve dedikodudan kaçar; hırsızlık yapmaz; içki ve kumar gibi şeylere asla itibar etmez.[74]

Güven toplumunun bir unsuru da elinden gelen imkânları ihtiyaç sahiplerine sergilemektir (*infâk, îsâr*). Ayette Medineli ensarın Mekke'den gelen muhacirleri bağırlarına basmaları övgüyle dile getirilir: *"Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, hicret edip yanlarına gelenleri severler, onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık hissetmezler. Kendileri ihtiyaç içinde olmalarına rağmen onlar*(a vermey)*i tercih ederler."*[75]

Sayılan bu iyi hasletlerin ihmal ve ihlal edildiği; canın, malın, dinin, aklın ve namusun tehlikeye düştüğü durumlarda hukuk devreye girer. Kur'an'da yer alan Allah'ın buyrukları, hukuka dayalı bir toplum inşasının vazgeçilmez unsurlarıdır. Yine haram ve helaller, toplumun iç işleyişini düzenlemeye, güveni zedeleyici tutum ve davranışları engellemeye yönelik kurallar bütünüdür.

Güven: Var Olmanın ve Birbirini Tamamlamanın Adı

İnsan hayatının değeri ve devamı bakımından güven duygusu diğer duygularla kıyas edilemez. O olmadan diğer duygular geriler ve işlemez hâle gelir. Dolayısıyla güven ve güvenlik, çok açık bir şekilde insanın varoluşuyla, yani kendi varlığını koruma duygusu ile ilgilidir. İnsanın fizikî ve ruhî ihtiyaçları çok çeşitlidir. Hayatta kalabilmesi için yeme, içme, soluma faaliyetlerini yerine getirmesi gerekir. Sevgi, saygı, merhamet gibi ihtiyaçlar da değerlidir. Fakat güvenlik olmadan, hayati tehlike ortadan kalkmadan bunların bir değeri olmayacaktır.[76] Bu nedenle güven var olmanın adıdır.

Çalışmamız boyunca, bilinçli Kur'an okuyucusuna, güven toplumunun esaslarına ilişkin beyanlardan hareketle genel bir tasvir ortaya koymaya çalıştık.

Buradan çıkan temel fikre göre, dinin kaim ve daim olması, öncelikle Allah'a, peygambere ve kitaba güvene dayanır. Din birlikte yaşamanın teminatı, ona inananların güven toplumu oluşturmalarını sağlayan Allah buyruğudur. Bu mevzu, ayetlerde o kadar vurgulu bir şekilde tasvir edilir ki, âdeta şu denir: Din güvenmektir, güvenlik dindir. Kur'an bu dini, güven toplumunun ruhunu ve ona ulaşmanın dinamiklerini anlatır. Buna göre güven, insanın beden, ruh, akıl ve duygu bakımından kendini emniyette hissetmesidir. İkinci olarak, mü'minin hem başkasına güven vermesi hem de kendisinin başkalarına güven duyması gelir. Bu yüzden güven maddi korunmadan önce bir ahlâk meselesidir. Onu sağlayan en asli unsurlar inanca dayalı duygu birliği (tevhid), onun etrafında kenetlenmiş insanlar (ümmet) ve yaşanan mekandır. Bu da güvenin, insanların birbirlerini tamamlaması anlamına geldiğini gösterir.

İlgili birçok ayetin anlatımı ve verdiği mesaj, Müslüman'ın güven insanı olması gerektiğidir. Esasında 'güven ahlâkı'nın İslamî ve insanî ölçülerinin temelleri işaret ettiğimiz ayetlerde mevcuttur. Belki ahlâktan önce, güven bilincinin geliştirilmesi ve içselleştirilmesi gerekir. Şayet Müslümanlarda güven kaybı gerçekleşmiş, güven duygusu tatmin edilmemiş ve bu ihtiyaç karşılanmamışsa, yaşadıkları mekan ve toplum güvensizlik girdabına girmişse bunun sebebi ilk önce kendilerinde aranmalıdır. Allah'a ve kendine güvenini kaybetmiş, yüreklerine güvenin mana ve ruhunu yerleştirmemiş kimselerden başkalarına güven vermeleri beklenemez. Yeri gelmişken şunu da belirtelim ki, tarih boyu Müslümanların hâkim olduğu yerlerde başka din ve inançlardan olanlar güvenlik içinde yaşamıştır. İstisnai durumlar elbette meydana gelmiştir. Fakat asıl güvenlik sorunu Müslümanların kendi aralarında olmuştur.

Mü'min ve Müslüman vasıflarına sahip insanlar, nüzul çağında güvenli bir yurt; orada güçlü bağlara sahip, güven içinde huzurlu yaşayan bir topluluk meydana getirmişti. Esasında nüzul çağında tesis edilen güven toplumu inşa biçiminin, Mekke-Hicret-Medine bağlamında hikâye edilmesi güzel bir örneklik sunabilir. Ayetlerin ifade tarzından, bu evsafa sahip insanların her zaman ve zeminde böylesi bir toplumu meydana getirebileceğini anlıyoruz. Şu satırların kaleme alınışı, bu istidadı hatırlatma, özlemle güven ve huzur arayan Müslümanlara asıl kaynağa dönme çağrısı yapmaya yöneliktir. Bu çağrının özünde, salih ve salim bir hayatın kurulması yönünde peygamberler aracılığı ile gönderilen ilâhî mesajlara, ahlâkî öğütlere ve dinî talimatlara sarılmaya, yardımlaşmaya, birbirinin değerlerine saygı göstermeye, böylece güven duygusunun ve unsurunun yerleşmesine katkı sağlamaya teşvik vardır.

Kaynaklar

Ahmet İnam, http://phil.metu.edu.tr/ahmet-inam/guven.htm (erişim: 24.02.2017).

Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* 3. bas, İstanbul 1971.

er-Ragıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân,* İstanbul 1986.

H. Emin Sert, "Kur'ân-ı Kerîm Işığında Güven Duygusunun Kaynağı Olarak Müslümanlık", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, 13:2 (2008), 88, ss. 197-225.

Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn,* tah.: M. el-Mahzumî, İ. es-Samiraî, Beyrut 1988.

İbn Fâris, *Mu'cemu Makâyisi'l-Luga,* Beyrut 1994.
İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab,* Beyrut 1994.
İsmail Çalışkan, *Kur'an'da Din Kavramı*, Ankara 2016.
İsmail R. Faruki, *Tevhid'in Düşünce ve Hayata Yansıması,* çev.: D. Yardım, İstanbul 1987.
M. Osman Necati, *Kur'an ve Psikoloji,* çev.: H. Aydın, Fecr Yay., Ankara 1998.
Mahmud el-Alûsî, *Rûhu'l-Me'ânî,* Beyrut 1985.
Mahmut Kavaklıoğlu, "Nebevî Bir Mesaj Olarak Güven/Emniyet", *Hz. Muhammed ve Mesajı,* Çorum 2014, ss. 671-684.
Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr,* Mısır 1964.
Mustafa Çağırıcı, "Güven ve Sadakat", *Kutlu Doğum Haftası -Kardeşlik Ahlakı ve Kardeşlik Hukuku- Sempozyumu Bildirileri (10-12 Nisan 2012)*, DİB Yayınları, Ankara 2013, ss. 312-320.
S. Hayri Bolay, "Kişide Güven Duygusu ve İslam", *Kutlu Doğum Haftası (12-17 Ekim 1989)*, Ankara 1990, s. 159-161.
Şaban Karasakal, "Kur'an'a Göre Güven Ahlakı (Müsâleme)", *Yüzüncü Yıl Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2008/14 Kış, ss. 182-226.

---

[15] Hac, 22/5; Mürselât, 77/20-23; Mü'minûn, 23/12-15.

[16] En'âm, 6/32, 127; Yûnus, 10/25; Fâtır, 35/35; Mü'min, 40/39; Sebe', 34/37; Zuhruf, 43/68; Duhân, 44/51, 55.

[17] Şaban Karasakal, "Kur'an'a Göre Güven Ahlakı (Müsâleme)", *Yüzüncü Yıl Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2008/14 Kış, s. 183.

[18] Bazı örnekler için bkz.: Bakara, 2/177, 197, 237; Mâide, 5/2, 8; En'âm, 6/151-153; Hac, 22/30-32; Mü'minûn, 23/1-11; Hucurât, 49/13.

[19] Nisâ', 4/14; Mâide, 5/87; A'râf, 7/33; Enfâl, 8/25, 73; Mü'minûn, 23/7; Şûrâ, 42/27; Alak, 96/6-7.

[20] H. Emin Sert, "Kur'ân-ı Kerîm Işığında Güven Duygusunun Kaynağı Olarak Müslümanlık", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi*, 13:2 (2008), 88, s. 206.

[21] Ahmet İnam, http://phil.metu.edu.tr/ahmet-inam/guven.htm (erişim: 24.02.2017).

[22] er-Ragıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân,* İstanbul 1986, s. 30-31.

[23] Fâtiha, 1/1-3; Âl-i İmrân, 3/2, 18; Mâide, 5/98; Tevbe, 9/116; Ra'd, 13/8-10; Hicr, 15/24, 86; Nahl, 16/51; Kehf, 18/110; Meryem, 19/35-36; Neml, 27/59-60; Fâtır, 35/3, 38; Zümer, 39/4, 53; Duhân, 44/8; Zâriyât, 51/50-51.

[24] Haşr, 59/23.

[25] Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* 3. bas., İstanbul 1971, VII,4872.

[26] İsmail R. Faruki, *Tevhid'in Düşünce ve Hayata Yansıması,* çev.: D. Yardım, İstanbul 1987, s. 14-15, 39; İsmail Çalışkan, *Kur'an'da Din Kavramı*, Ankara 2016, s. 210-213.

[27] S. Hayri Bolay, "Kişide Güven Duygusu ve İslam", *Kutlu Doğum Haftası (12-17 Ekim 1989)*, Ankara 1990, s. 160.

[28] En'âm, 6/81-82.

[29] Müzzemmil, 73/9; Furkân, 25/58; Şûrâ, 42/10; İbrâhîm, 14/12; Ahzâb, 33/3; Teğâbün, 64/13.
[30] Bakara, 2/150, 197; Âl-i İmrân, 3/102; Mü'minûn, 23/57.
[31] Alak, 96/6-7; Beled, 90/5; Nahl, 16/23.
[32] Hac, 22/15; Fussilet, 41/49.
[33] Zümer, 39/53.
[34] M. Osman Necati, *Kur'an ve Psikoloji*, çev.: H. Aydın, Ankara 1998, s. 235-239.
[35] Sert, "Kur'ân-ı Kerîm Işığında Güven Duygusunun Kaynağı Olarak Müslümanlık", s. 203-205.
[36] Fussilet, 41/30-32.
[37] Çalışkan, *Kur'an'da Din Kavramı*, s. 215.
[38] İbn Fâris, *Mu'cemu Makâyisi'l-Luga,* Beyrut 1994, s. 487; İsfehânî, *el-Müfredât,* s. 350-351.
[39] Âl-i İmrân, 3/19, 85, 102; Mâide, 5/3; En'âm, 6/125, 127; Hacc, 22/78; Ahzâb, 33/35; Haşr, 59/23.
[40] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* II, 735-736.
[41] Nisâ, 4/90-91; Enfâl, 8/61; Muhammed, 47/35; Mümtehine, 60/8.
[42] İsfehânî, *el-Müfredât,* s. 429.
[43] Bakara, 2/224; Nisâ, 4/114; Enfâl, 8/1; Hucurât,49/9-10.
[44] Bakara, 2/182, 220, 228; Nisâ, 4/16, 35, 128-129; Enbiyâ, 21/90.
[45] Bakara, 2/220; En'âm, 6/48; Hûd, 11/117; Ra'd, 13/23; Enbiyâ, 21/105; Nûr, 24/32; Furkân, 25/70-71; Mü'min, 40/8; Muhammed, 47/2.
[46] Nisâ, 4/146; En'âm, 6/54; A'râf, 7/170; Nûr, 24/5; Ankebût, 29/7.
[47] A'râf, 7/35, 85, 142; Hûd, 11/88.
[48] A'râf, 7/56; Şûrâ, 42/40.
[49] Nisâ, 4/128.
[50] Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn,* tah.: M. el-Mahzumî, İ. es-Samiraî, Beyrut 1988, VIII, 436; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab,* Beyrut 1994, XII, 31.
[51] Mahmud el-Alûsî, *Rûhu'l-Me'ânî,* Beyrut 1985, I, 390-391; Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr,* Mısır 1964, I, 213.
[52] Haşr, 59/8-9.
[53] Bakara, 2/84; Nisâ, 4/66; Mümtehine, 60/8-9; Bakara, 2/246; Âl-i İmrân, 3/195.
[54] Bakara, 2/125-126; Âl-i İmrân, 3/97; İbrahîm, 14/35.
[55] Kasas, 28/57; Tîn, 95/3.
[56] Ankebût, 29/67.
[57] Nûr, 24/35.
[58] Nûr, 24/55.
[59] Sert, "Kur'ân-ı Kerîm Işığında Güven Duygusunun Kaynağı Olarak Müslümanlık", s. 111.
[60] Sert, "Kur'ân-ı Kerîm Işığında Güven Duygusunun Kaynağı Olarak Müslümanlık", s. 224.
[61] A'râf, 7/157; Enfâl, 8/64; Nûr, 24/62-63; Nisâ, 4/80.
[62] Sert, "Kur'ân-ı Kerîm Işığında Güven Duygusunun Kaynağı Olarak

Müslümanlık”, s. 206.

[63] Bakara, 2/256; Âl-i İmrân, 3/103, 112; Lokmân, 31/22.

[64] En’âm, 6/161; Tevbe, 9/36; Rûm, 30/30, 43; Zümer, 39/3; Beyyine, 98/5.

[65] Şuârâ, 26/162, 178, 107, 125, 143, 162; Kasas, 28/26, 31; Duhân, 44/18.

[66] Tevbe, 9/61.

[67] Mahmut Kavaklıoğlu, “Nebevî Bir Mesaj Olarak Güven/Emniyet”, *Hz. Muhammed ve Mesajı*, Çorum 2014, ss. 671-684.

[68] En’âm, 6/14; Hac, 22/78.

[69] Karasakal, “Kur’an’a Göre Güven Ahlakı (Müsâleme)”, s. 186.

[70] Tekvîr, 81/19-22; Şuarâ, 26/193.

[71] Nisâ, 4/91. Ayrıca Ahzâb, 33/12-20.

[72] Karasakal, “Kur’an’a Göre Güven Ahlakı (Müsâleme)”, s. 207-208; Sert, “Kur’ân-ı Kerîm Işığında Güven Duygusunun Kaynağı Olarak Müslümanlık”, s. 213-214.

[73] Âl-i İmrân, 3/146, 159, 200; Nisâ, 4/58, 135; Mâide, 5/8; En’âm, 6/34, 52; Enfâl, 8/27, 61-63; Tevbe, 9/61; Mü’minûn, 23/8; Nûr, 24/14; Furkân, 25/67; Fussilet, 41/34, 35; Câsiye, 45/14; 57 Hadîd, 57/27; Asr suresi.

[74] Mâide, 5/91; Nahl, 16/90; İsrâ, 17/31-38; Hac, 22/ 30; Nûr, 24/19, 21, 23; Kalem, 68/10-14; Mutaffifîn, 83/30.

[75] Haşr, 59/9.

[76] Bolay, “Kişide Güven Duygusu ve İslam”, s. 159-160.

Müslüman kimliğimizin ne ifade ettiğini biliyor ve bunun bizim için bir ayrıcalık olduğunu düşünüyorsak, İslam'ın hayatımızın her kesitine rengini veren bir din olduğunu unutmamalıyız. Kur'an'ın öğretisini ve onu bize tebliğ eden Allah Resûlü'nün hayat tarzını içselleştirmeden iyi bir Müslüman olunamayacağının farkında olmalıyız.

Müslüman Kimliğimiz Ne İfade Ediyor?

Prof. Dr. İsmail Hakkı ÜNAL
Ankara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dekanı

Allah'ın güzel isimlerinden biri olan "el-Mü'min", güven veren ve va'dine güvenilen bir yaratıcıyı bize tanıtır. O'na iman etmek, insanı bütün korkulardan emin kılar. Onun için mü'min hem güven içindedir hem de başkasına güven verendir. Yani, Allah'a inanan mü'min aynı zamanda diğer insanların kendisine güven duydukları, mal, can ve namusları konusunda emin oldukları kimsedir. Bu, Allah'a imanla birlikte doğal olarak kazanılan ve ölene kadar mü'minden ayrılmaması gereken bir niteliktir.

Bu konuda kendisinden nakledilen bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "*Siz kendi adınıza bana altı şeyi garanti edin, ben de size cenneti garanti edeyim: Konuştuğunuzda doğru söyleyin. Va'dettiğiniz zaman vaadinizi yerine getirin. Size bir şey emanet edildiğinde emanete riayet edin. İffetinizi koruyun. Harama bakmaktan sakının ve elinizi haramdan çekin.*"[77]

Hadiste bizi, dünyada cennet huzuru içinde yaşatacak, ahirette ise hakiki cennete ulaştıracak yüzlerce salih amelden çok önemli altı tanesi sayılıyor ve bunlar Sevgili Peygamberimiz tarafından cennetin garantisi olarak gösteriliyor. Bilindiği üzere, hadisteki ilk üç şeyin tersini yapmak, yani, yalan söylemek, sözünde durmamak ve emanete ihanet etmek, Allah Resûlü'nün münafıklık alameti olarak açıkladığı hususlardır.[78] Dolayısıyla hadiste sayılan nitelikler aynı zamanda imanın, başka bir deyişle iyi mü'min olmanın gerekleridir.

Bu altı haslet hem bireysel hem de toplumsal ahlakın temel ilkeleridir. Ahlak daha çok, toplumsal alanda görünür hâle geldiğinde anlamlı olsa ve olumlu sonuçlar doğursa da, her şeyi görüp bildiğine inandığı bir yaratıcıya görmeden iman eden ve bütün söz ve eylemlerinin O'nun kontrolü altında olduğunu bilen bir mü'minin, bu ahlakî güzelliklere sahip olması için, zuhur edeceği ortam ve fırsatları beklemesi gerekmez. Çünkü o, fıtraten, bunların bizatihi güzel olduğunu bildiği, Allah ve Resûlü'nün emir ve tavsiyelerinin de mutlaka iyi ve güzel olduğuna inandığı için, güzel ahlakı benimsemiş ve içselleştirmiştir. Dolayısıyla o, içinde bal olduğunu açıklama ihtiyacı hissetmeyen fakat sızıntısından bal küpü olduğu anlaşılan bir iyilik timsalidir.

Cenneti garanti eden altı ahlakî ilkeden ilk ikisi sözle ilgilidir. Ahlakî nitelikleri sayarken çoğumuzun ilk önce aklına gelen doğru sözlü olma ve verdiği sözde durma, ne yazık ki uygulamada fazla başarılı olamadığımız iki husustur. Bu zafiyet Hz. Peygamber döneminde de görüldüğü için, Cenabı Hak mü'minleri şöyle uyarmıştır: "*Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz Allah katında büyük gazaba sebep olan bir*

şeydir."[79]

Kişinin, yapmayacağı şeyi söylemesi bir yönüyle yalan, diğer yönüyle sözünde durmamaktır. Yalanı büyük günahlardan sayan Allah Resûlü,[80] verdiği sözde durmayanlarla ilgili olarak da sert uyarılarda bulunmuş; bu kimselerin kıyamet gününde hasmı olarak saydığı üç gruptan birini teşkil ettiğini bildirmiştir.[81] Ayrıca, verdiği sözden cayan, anlaşmalarına riayet etmeyen kimseler için mahşer gününde bir bayrak kaldırılarak, "*bu, sözünde durmayan falan oğlu filanın vefasızlığının alametidir*" şeklinde teşhirde bulunulacağını haber vermiştir.[82]

Verdiği sözü yerine getirmek, mü'minin iman kalitesine işaret eden bir göstergedir. Onun için Cenabı Hak bunu müttakilerin özelliklerinden saymış,[83] Allah Resûlü de bir hutbesinde, "*Cahiliye dönemine ait anlaşmalara riayet edilmesi gerektiğini, çünkü Müslüman olmanın, verilen sözlerin arkasında durmayı daha çok gerekli kıldığını*" belirtmiştir.[84] Bu yüzden kendisi, müşriklerle yaptığı anlaşmalara sadık kalmış ve bu uğurda bazı fedakârlıklara katlanmayı da göze almıştır. Örneğin, Mekke'de Müslüman olduğu için hapse atılan ve Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra kaçarak Medine'ye iltica eden Ebû Basîr'in antlaşma gereği Kureyşlilerce geri istenmesi karşısında, "*Ey Ebû Basîr! Bu (müşrik) kavme senin de bildiğin gibi söz verdik. Dinimizde vefasızlığa yer yoktur. Allah, sana ve seninle beraber olan Müslümanlara bir çıkış yolu gösterecektir.*"[85] diyerek onu müşriklere geri göndermek zorunda kalmıştır. Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra, Kureyş heyetinin başkanı olan Süheyl b. Amr'ın oğlu Ebu Cendel de İslam'ı kabul ettiği için atıldığı hapisten kaçarak Müslümanlara sığınmışsa da, Hz. Peygamber antlaşma gereği onu da müşrik olan babasına iade etmek mecburiyetinde kalmıştır.[86]

Benzer bir olay, Kureyş'in Peygamberimize elçi olarak gönderdiği Ebu Rafi'in başından da geçmiştir. Kendi anlatımına göre Hz. Peygamberi görür görmez kalbinde Müslüman olma arzusu beliren ve "Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a yemin olsun ki ben onlara asla dönmeyeceğim." diyen Ebu Rafi'e Peygamberimiz, "*Ben antlaşmayı bozmam. Kimseyi de zorla alıkoymam. Sen şimdi dön. Şayet şu andaki duyguların orda da devam ederse geri gel.*" karşılığını vermiş, bunun üzerine Mekke'ye dönen Ebu Rafi' daha sonra gelerek Müslüman olmuştur.[87]

Sevgili Peygamberimizin bu uygulamalarından anlıyoruz ki, verilen sözün muhatabı düşman bile olsa buna riayet etmek Müslüman'ın ahlakındandır. O halde kendi Müslümanlığımızın ayarını bu mihenk taşına vurarak tespit edebiliriz. Verdiğimiz sözleri yerine getiriyor muyuz? Bu sözlerin ne kadarını atlatma ve oyalama amacıyla kullanıyoruz? Tutmadığımız sözler için muhatabımızdan helallik istiyor, elimizde olmayan sebeplerle yerine getiremediğimiz vaatler için özür diliyor muyuz?

İşte yukarıda mealini verdiğimiz hadis, doğruluk, ahde vefa, emanete riayet, iffeti korumak, gözü ve eli haramdan alıkoymak gibi insanı salt biyolojik varlıktan ahlakî varlığa dönüştüren, başka bir deyişle insanı Müslüman kılan değerleri içermektedir. Müslüman kimliğimizi ancak bu değerleri yaşamak ve yaşatmakla koruyabileceğimizin bilincinde olan ecdadımız, "Söz namustur" diyerek aslında fazla söze hacet bırakmamışlardır.

Allah Resûlü'nün, peygamberlik vasıflarından biri olan emanet, bütün insanlığa

gönderilmiş bu rahmet elçisinin güven şemsiyesi altında her türlü inanç mensubunun huzur içinde yaşamasının da bir garantisiydi. Ebu Hüreyre'nin rivayetine göre, "(Medine'de) malını satan bir yahudiye, hoşuna gitmeyen bir fiyat önerilince, 'Musa'yı insanlık üzerine seçene yemin olsun ki, olmaz' sözleriyle itiraz etmişti. Ensardan bir adam bunu duyunca, "Nebi (s.a.s) aramızdayken sen nasıl 'Musa'yı insanlık üzerine seçene yemin olsun, dersin?' diyerek yahudiye bir tokat attı. Bunun üzerine Yahudi Hz. Peygambere giderek, "Ey Ebu'l-Kasım! Benim zimmetim ve ahdim (korunma garantim ve anlaşmam) varken falancaya ne oluyor da bana tokat atıyor?" diye şikayette bulundu. Allah Resulü adama, niçin vurduğunu sordu. Olayın mahiyetini öğrenen Nebi (s.a.s.), kızgınlığı yüzünden belli olacak derecede öfkelendi ve şöyle buyurdu: "*Allah'ın peygamberleri arasında üstünlük yarışı yapmayınız.*"[88]

Görüldüğü üzere, hadiste, anlaşma gereği Hz. Peygamberin ve Müslümanların güvencesi altında olan bir Yahudi, maruz kaldığı bir haksızlığı doğrudan Allah Resûlü'ne iletmiş; o da, bir arada yaşama olgusunu zedeleyen bu davranışından dolayı Medineli Müslüman'ı uyarmıştır. Ayrıca, hepsi de Allah'ın elçileri olan peygamberler arasında yapılacak bir fazilet yarışının, farklı dinlere mensup insanlar arasında ihtilaf ve kavgalara yol açabileceği düşüncesiyle böyle bir davranışı uygun bulmamıştır.

Bilindiği gibi, Sevgili Peygamberimiz Medine'ye hicret ettiğinde orada müşrik Araplar ve Yahudiler önemli bir güç halinde idiler. Allah Resûlü, Müslümanlarla birlikte onları bir şehir devleti halinde teşkilatlandırmaya ikna etmiş ve Medine'deki bütün tarafların uyacağı bir sözleşme hazırlatmıştır. İslam tarihinde "Medine Vesikası" olarak bilinen bu sözleşmede antlaşmaya taraf olanların karşılıklı hak ve görevleri, can ve mal güvenlikleri, din ve ibadet özgürlükleri garanti altına alınmıştır. Dünya tarihinin en eski anayasalarından kabul edilen bu sözleşme aynı zamanda İslam tarihinde bir arada yaşama tecrübesinin ilk örneğini belgeleyen bir vesikadır. Yahudilerin sözleşme şartlarını ihlal ederek Müslümanlara karşı Mekkeli müşriklerle işbirliği yapmaları sonucu bu tecrübe ne yazık ki uzun ömürlü olmamıştır.

Hz. Peygamber, Medine halkının takriben yarısını oluşturan Yahudilere karşı hoşgörülü davranmış, kendisine ilahî emir gelmeyen bazı uygulamalarda onların kutsal kitabı olan Tevrat'a uymuştur. Başlangıçta, namazlarda onların kıblesi olan Beytü'l-Makdis'e yönelmiş, Müslümanların, onların kestiklerini yemelerine ve iffetli kadınlarıyla evlenmelerine izin vermiştir. Hz. Peygamber Medine'de Yahudilerin eğitim-öğretim yeri olan Beytu'l-Midras'a dokunmamış, zaman zaman oraya giderek onları İslam'a davet etmiş, bazen de ölçüsüz davranışları sebebiyle onları uyarmıştır.

Hz. Peygamberin bu olumlu tutumuna rağmen, Yahudiler onun ve Müslümanların aleyhinde çalışmaktan geri durmamışlar, fırsat buldukları her durumda Mekkeli müşriklerle işbirliği yaparak Müslümanlara cephe almışlardır. Allah Resûlü de onların bu tutumlarına karşı sert davranmak zorunda kalmıştır. Örneğin, Kaynuka ve Nadir oğulları anlaşmayı ihlal edip kışkırtıcı ve saldırgan bir yol izledikleri için Medine'den sürülmüşler, Kurayzaoğulları ise Hendek Savaşı'nın en kritik safhasında anlaşmaya aykırı olarak düşmanla işbirliği

yaptıkları ve Müslümanları çok büyük bir tehlikeyle karşı karşıya bıraktıkları için ağır biçimde cezalandırılmışlardır.

Hz. Peygamber, Necranlı Hristiyanları mescidinde ağırlayıp onların kendisiyle tartışmalarına izin vermiş, bazı sahabilerin engel olmak istemesine rağmen, ibadetlerini orada yapmalarını sağlamış, imkânı ve gücü olduğu halde onları alıkoymayıp yurtlarına gitmelerine müsaade etmiştir. Kendisine en fazla düşmanlık gösteren Yahudileri bile Müslümanlarla bir arada yaşayamayacak bir kitle olarak görmemiştir. Bu yüzden onları tamamen imha etmek veya İslam toprakları dışına çıkarmak amacını gütmemiştir. Böyle bir niyeti olsaydı, Hayber ve çevresindeki Yahudileri ortadan kaldırır veya tamamen Hicaz dışına sürebilirdi. Hâlbuki Müslümanların güçlü olduğu bir dönemde onları yerlerinde bırakmıştır. Dolayısıyla Hayber'in fethedildiği hicri 7. yıldan Hz. Peygamberin vefatına kadar geçen dört yılı aşkın sürede Müslümanlarla Yahudiler bir arada yaşama tecrübesinin dikkate değer bir örneğini vermişlerdir. Buradan anlaşılan şudur: Allah Resûlü Müslümanlar için tehlike oluşturmayan hiçbir gayrimüslime dokunmamış, sadece birlikte yaşama imkânı bırakmayacak ölçüde bir tehdit ve tehlike unsuru hâline gelen kimselerle mücadele etmiştir. O yüzden, şayet anlaşmayı bozup müşriklerle işbirliği yapmamış ve savaş suçu işleyerek Müslümanların can güvenliğini tehdit eden bir unsur hâline gelmemiş olsalardı, Medine'deki Yahudi kabilelerinin yerlerinde kalmaları kuvvetle muhtemeldi.

Allah Resûlü, Mekke döneminde, müşriklerin baskısı altında bunalan Müslümanların, yöneticileri hristiyan olan Habeşistan'a hicret etmelerine izin vermiş ve "*Orada, yanındakilerin hiçbirine zulüm yapılmayan bir hükümdar vardır*." diyerek Necâşi'yi övmüştür. Burada Necâşî ile Müslümanların temsilcisi Cafer b. Ebû Talib arasında geçen diyaloğun,[89] kökeni aynı olan iki dinin mensupları arasında nasıl olumlu bir etkileşim olduğu dikkat çekicidir. Ayrıca bu olayda, Hz. Peygamberin, âdil olan ve haksızlık yapmayan gayrimüslimlerle bir arada ve barış içinde yaşanabileceğine yönelik bir yaklaşım içinde olduğu açıkça görülmektedir. Hz. Peygamberin Hudeybiye barışından sonra birçok devlet başkanı ve yöneticiye mektup gönderip onları İslam'a davet etmesi de gayrimüslim komşularıyla barış içinde yaşama arzusunun bir göstergesidir.

Kur'an-ı Kerim'in konuyla ilgili emirlerine uygun olarak Hz. Peygamberin, Müslüman olmayan unsurlara karşı takındığı bu insani tavır daha sonraki Müslümanlar için de bir model oluşturmuş, Müslüman yöneticiler de gayrimüslim tebaalarına bu çerçeve dâhilinde muamele etmişlerdir. İslam tarihi bunun parlak örnekleriyle doludur.

Modern batı dünyası ancak, sömürge politikası ve sanayileşme devriminin doğurduğu işçi ihtiyacından sonra farklı dinî ve etnik unsurlarla bir arada yaşama olgusuyla tanıştığı için bu konuda yeterli tecrübe ve donanıma sahip görünmemektedir. Birlikte yaşadıkları insanların kutsallarına karşı zaman zaman sergiledikleri duyarsızlıklar, bu konuda, İslâmî öğretiden ve Müslümanların sahip oldukları engin tecrübeden daha çok yararlanmaları gerektiğini ortaya koymaktadır.

Güven ve emanetin simgesi olan Sevgili Peygamberimizin insanın can güvenliği konusundaki duyarlılığını gösteren şu hadisi de çok dikkat çekicidir: Abdullah b.

Amr b. Âs'ın rivayetine göre Allah Resûlü (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "*Dünyanın yok olması, Allah katında, Müslüman bir kimsenin öldürülmesinden daha önemsizdir.*"[90] Hadis-i şerif, Mâide sûresinin 32. ayetinde ifade edilen, "*Kim, bir cana veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın, bir insanı öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim bir hayatı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur.*" mealindeki ilâhî beyana uygunluk göstermektedir. Kur'an'da İsrailoğullarına yöneltilen bu ilâhî hitap, hiç şüphesiz, onların şahsında bütün insanlığı muhatap almakta ve hukuki gerekçeler, meşru müdafaa ve savaş gibi zorunlu durumlar dışında cana kıymanın çok ağır bir suç olduğunu bildirmektedir. Kur'an'a göre bu ağır suçun dünyevî cezası kısas,[91] uhrevî cezası da Allah'ın gazabı, laneti ve ebedî cehennemdir.[92]

İslam dini, "zarûrât-ı hamse" olarak bilinen korunması zorunlu beş temel değerin başına "can"ı koymuş ve yaşama hakkını her şeyin üstünde tutmuştur. Onun için, ölüm tehlikesine maruz kalan mü'mine haramları geçici olarak mübah saymış, cana yönelik ciddi bir tehdit karşısında, inanca aykırı beyan ve davranışlara geçici olarak ruhsat vermiştir. Allah Resûlü de, "*Her Müslümanın diğer Müslümana kanı, malı ve ırzı haramdır.*"[93] buyurarak Cenabı Hakk'ın mükerrem kıldığı insanla[94] ilgili korunması gereken bu temel değerlere dikkat çekmiştir. İnsanı helake götüren yedi büyük günahtan biri saydığı haksız yere cana kıymayı[95] önlemek için, cahiliye döneminin âdeti olan kan davalarını yasaklamış ve ilk olarak yeğeni Âmir b. Rebîa'nın kan davasını kaldırarak işe başlamıştır.[96] Kardeşini öldürerek cana kıyma fiilinin ilk örneğini veren Hz. Adem'in oğlunun, bu kötü çığırı açmasından dolayı, sonra gelen her katilin günahından hissedâr olduğunu belirterek[97] insanları bu acımasız eylemden sakındırmak istemiştir.

İslamiyet, "*Kimse başkasının günahını yüklenmez.*"[98] ayetiyle suçun şahsîliği ilkesini getirmiş, düşmanlık ve saldırıya, aşırıya kaçmadan aynıyla mukabele edilmesini öngörmüştür.[99] Mağdurun suçluyu bizzat cezalandırması (ihkâk-ı hak) yerine, cezanın kamu otoritesince verilmesi ilkesini benimsemiştir. Bunlar bir bakıma, cahiliyeden medeniyete geçişin göstergeleridir. Çünkü İslam öncesinin kabile hukuku, kolektif sorumluluk ve cezalandırma anlayışından hareketle, bazen suçlu yerine onun kabilesinden herhangi birini cezalandırmaya imkân tanımakta, bazen de mütekabiliyet sınırlarını aşan bir intikama sebebiyet vermekteydi. Hâlbuki Kur'an, "*Eğer ceza (karşılık) verecekseniz, size yapılana denk bir ceza verin. Şayet sabrederseniz bu, sabredenler için daha hayırlıdır.*"[100] buyurarak, cezanın dışında sabretmek ve sonucu Allah'a havale etmek gibi bir seçeneğin bulunduğuna da işaret etmektedir.

Bugün ülkemizde yaşanan bazı olaylar, ne yazık ki, on dört asır önce tanıştığımız bu medeniyetin değiştirmeye çalıştığı cahiliye zihniyetini hatırlatacak türdendir. Dinimizin yasakladığı kan davası bazı yörelerimizde hâlâ ısrarla sürdürülmekte, çoluk-çocuk, kadın-erkek demeden onlarca kişi acımasızca katledilebilmektedir. Ancak farklı ulus ve dinlere mensup insanlar arasında görülebilecek düşmanlık ve çatışmaları aratmayacak sahneler, aynı dine mensup, hatta birbirleriyle akraba olan kişiler arasında cereyan etmekte, Allah'a ve hesap gününe inanan bir mü'min için tasavvur edilemeyecek vahşetler

sergilenmektedir. Namus temizleme adına, mağdurlar cezalandırılmakta, berdel ve beşik kertmesi gibi cahiliye töreleri uğruna nice hayaller yıkılmakta, intiharlar ve cinayetler işlenmektedir. Eski kabile yapılarını andıran aşiret sistemi insanların iradesini yok saydığı için, yüzlerce insanın hayatını etkileyecek her türlü karar bir veya birkaç kişinin iradesine bırakılmaktadır.

Bu örneklerin yanı sıra, ülkemizin her köşesinden hemen her gün gözlerimizin önüne serilen onlarca cinayet, gasp, hırsızlık ve tecavüz olayları, tamamına yakını Müslüman olan toplumumuzun ciddi bir değerler erozyonuna maruz kaldığını göstermektedir. Başka bir deyişle, inandığımız din, toplumsal ilişkilerimizde belirleyici bir unsur olmaktan hızla uzaklaşmakta, böylece İslam'ın hedeflediği ahlâkî erdemlerle donanmış mü'minler yerine, muhafazakâr ve dindar görünümlü niteliksiz bir kalabalık egemen hâle gelmektedir. Dolayısıyla, ailemizle, komşularımızla, akrabalarımızla, arkadaşlarımızla velhasıl toplumun her kesimiyle kurduğumuz ilişkilerde, saygı, sevgi, hoşgörü, af, şefkat, merhamet, nezaket, yardımlaşma gibi inancımızın gerektirdiği değerlerin yerini basit çıkar ilişkileri almaktadır.

Müslüman kimliğimizin ne ifade ettiğini biliyor ve bunun bizim için bir ayrıcalık olduğunu düşünüyorsak, İslam'ın hayatımızın her kesitine rengini veren bir din olduğunu unutmamalıyız. Kur'an'ın öğretisini ve onu bize tebliğ eden Allah Resûlü'nün hayat tarzını içselleştirmeden iyi bir Müslüman olunamayacağının farkında olmalıyız. Dindarlığımızın göstergesi olan ahlâkî meziyetlerimizin bireysel alandan çok toplumsal alanda tezahürünün çok daha anlamlı ve önemli olduğunu bilmeliyiz. Başkalarıyla paylaşılmayan değerlerin, onlara yansıtılmayan ahlâkî erdemlerin, söylem düzeyinden öteye geçemeyeceğini dikkate almalıyız. Ahlâk güzelliğine sahip olmayan bir mü'minin imanî olgunluğa erişemeyeceğini[101] bildiren Peygamber Efendimizin sesine kulak vermeliyiz. Velhasıl, öfkeyi yenip insanları affetmeyi müttakilerin özelliklerinden sayan[102] Cenabı Hakk'ın; maruz kaldığı onca düşmanlığa rağmen öç ve intikam peşinde koşmayan ve mü'minleri Kur'an'ın hedef gösterdiği kardeşliğe[103] çağıran[104] Allah Resûlü'nün talimatlarını, hemcinslerimize karşı davranışımızda rehber edinmeliyiz.

Toplumsal hayattaki şiddet bir yana savaşta bile aşırılığa gitmeyi ve orantısız güç kullanmayı yasaklayan Hz. Peygamber'in bu konudaki bir uyarısını sahabi, el-Esved b. Serî' şöyle naklediyor: "Allah Resulü (s.a.s.) ile bir savaşa çıkmıştık. Müşriklere galip geldik. İnsanlar öldürmede o kadar hızlı davrandılar ki çocukları bile öldürdüler. Bu durum Peygamber (s.a.s.)'e ulaşınca, *'Bazı kimselere ne oluyor ki işi çocukları öldürmeye kadar götürdüler. Dikkat edin! Çocukları asla öldürmeyin.'* buyurdu ve bunu üç kere tekrar etti."[105]

Rivayetin başka bir varyantında Allah Resulü, Huneyn savaşında meydana geldiği anlaşılan bu olaya karışanlara, çocukları niçin öldürdüklerini sormuş, onların, "Bunlar müşriklerin çocukları yâ Rasûlallah!" demeleri üzerine, "*Sizin hayırlılarınız da müşriklerin evladı değil mi?*" buyurarak şöyle devam etmiştir: "*Dikkat edin! Çocukları öldürmeyin. Her doğan İslam fıtratı üzerine doğar. Dilleri dönmeye başlayınca ebeveynleri onları yahudi veya hıristiyan yapar.*"[106]

Sevgili Peygamberimizin, savaşta bile olsa, çocukların öldürülmemesi

konusundaki bu emri, Cenabı Hakk'ın, "*Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda siz de savaşın, ancak aşırı gitmeyin. Çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez.*"[107] buyruğunun bir açılımıdır. Nitekim o, savaşta kadınların öldürülmesini de hoş görmemiş ve bunu yasaklamıştır.[108] "*(Düşmanını) öldürmede bile insanların en ölçülüsü iman ehlidir.*" buyuran Allah Resulü,[109] komutanlarına da, "Allah yolunda savaşırken sözlerinde durmaları, aşırılığa gitmemeleri, işkence yapmamaları ve çocukları öldürmemeleri" talimatını vermiştir.[110]

Birçok ayette, zulmü, zalimleri, bozguncuları sevmediğini ifade buyuran ve "lanetinin zalimler üzerine olduğunu" bildiren Yüce Allah,[111] yeryüzünde adalet ve barışın hâkim olmasını murad etmiş, elçilerinin de bu çerçeve dâhilinde görevlerini yapmalarını istemiştir. Şüphesiz, peygamberlerin esas görevleri, Allah'ın varlığını, birliğini, O'nun buyruklarını insanlara duyurmak ve onları Allah'ın dinine davet etmektir. Ama bu davette zorlama, baskı ve zulüm yoktur. Aksi halde, insanların muhatap oldukları ilâhî imtihan anlamsız hâle gelir. Onun için Cenabı Hak, hiçbir elçisinden; kırarak, dökerek, baskı uygulayarak, öldürerek tebliğde bulunmasını istememiştir. Kur'an-ı Kerim, bütün peygamberlerin, görevlerini, "hikmet ve güzel öğütle", "yumuşak sözle", "hatırlatarak", "müjdeleyerek", "uyararak", "öğreterek", "örnek olarak", "zorluklara sabrederek" yerine getirdiklerini haber vermektedir. Bu süreçte, baskı gören, zulme maruz kalan, hatta öldürülenler onlardır. İnsanların, birbirlerine zulmetmeden ve zulme uğramadan Allah'ın kulları olarak kardeşçe yaşamaları uğrunda kendilerini feda edenler onlardır.

Geçmişte ve günümüzde kendilerini Allah'ın elçilerine nispet eden insanların durumuna bakınca, yaptıkları ile bu mensubiyetleri arasında ne büyük bir çelişki olduğu kolayca görülecektir. Asırlarca dini bahane ederek birbirlerini boğazlayan, bu konuda hiçbir ölçü tanımayan, kendi doğrularını zorla hâkim kılmak için Allah adına kutsal savaşlar düzenleyen insanlar acaba dinin arkasına sığınarak başka amaçlarına ulaşmak için mi dünyayı kana bulamışlardır? İster istemez böyle bir soru insanın aklına gelmektedir. Çünkü dininin yeryüzüne zorla egemen kılınmasına Cenabı Hakk'ın ihtiyacı yoktur. "*Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi toptan iman ederlerdi.*"[112] buyuran ve buna da hiç şüphesiz muktedir olan Allah, kendi dilemediği şeyi kullarından mı istemektedir? Tabii ki hayır. O halde Allah'ın dinine davet; O'nun elçilerinin yaptığı gibi, iyilikle, güzellikle, anlatarak, öğreterek, güzel örnek olarak, iyiliği tavsiye ederek, kötülüğe engel olarak yapılacaktır. Din bu yolla benimsenir ve yayılırsa anlamlı olur. Zorla güzellik olmayacağı gibi, güzelliklerin toplamı olan Allah'ın dini de zorla hayata geçirilemez. O halde savaş, ancak, zulüm ve haksızlığın önlenmesi, adaletin tesisi ve saldırının engellenmesi amacıyla meşru ve kaçınılmaz olur. Nitekim Allah Resulü de, dine davet esnasında önüne çıkarılan engelleri bertaraf etmek, kendisine ve inananlara yapılan saldırıları önlemek amacıyla savaşmak zorunda kalmıştır. Bu kaçınılmaz durumda da, Allah'ın emrine imtisalen, aşırıya gitmemek, suçlu olmayanları cezalandırmamak, sivil unsurları ve doğayı korumak için elinden gelen duyarlılığı göstermiştir. Savaşların cereyan ettiği Medine dönemi bunun örnekleriyle doludur.

Zaman tünelinde yol aldıkça daha çok ilerlediği farz edilen ve insan hakları

konusundaki duyarlılığın daha çok geliştiği kabul edilen günümüz dünyasında, geçmişteki örneklerine rahmet okutacak ne barbarlıkların işlendiğine hepimiz şahit oluyoruz. Evet, artık hepimiz evlerimizde, dünyanın neresinde, hangi çıkarlar uğruna, ne tür kirli savaşların yapıldığını, bu savaşlarda sadece askerlerin değil, bir aylık bebekten doksan yaşındaki ihtiyara kadar, kadın-erkek ayrımı yapılmadan bütün insanların nasıl vahşice yok edildiklerini korku filmi izler gibi seyrediyoruz. Bir defada en fazla insan öldürme yeteneğine sahip bombalarla, ev, okul, mabet, hastane ayrımı yapmadan ve hiçbir insanî ve dinî değeri dikkate almadan yapılan saldırıları engelleyebilecek ortak bir insanî refleksi bile gösteremeyen modern dünya için, dinlerin, kutsalların, ahlakî değerlerin ne işe yaradığını sorgulamak gerekir. Kendimize soralım: Mensubu olduğumuz din bize hangi güzellikleri kattı? Bizde ne gibi olumlu değişiklikler yaptı? Bu güzellikleri nerede ve kiminle paylaşıyoruz? Sahip olduğumuz iyilikleri kimlere sergiliyoruz? Neredeyse dünyanın 3/4'ünü oluşturan semavi din müntesipleri, mensubu olmakla övündükleri Allah elçilerinin öğretilerinden hiçbir şey öğrenemediler mi? Ya da onların öğretilerini kendi süflî çıkarlarına alet edip yeni dinler mi ürettiler? Sınır tanımayan rezilliklerin yaşandığı ve birçoğumuzun da bunları sadece seyretmekle yetindiği bir dünyada, bir ilahî dine mensup olmakla olmamak arasındaki fark nedir? Bu sözde mensubiyet ve taşıdığımız bin türlü mahcubiyetle huzuruna varacağımız Yaratıcıya acaba hangi elçisinin arkasına sığınarak hesap vereceğiz? İşte bu sorular insan olarak nerede durduğumuzu, ne uğrunda yaşadığımızı, Allah'ın kulu olarak bu dünyada ne yaptığımızı ve ne işe yaradığımızı sorgulamaya imkan verecek, en önemlisi, "büyük mahkeme"de görülecek hesabın çok zor geçeceği gerçeğini bize bir kez daha hatırlatacaktır. Hiç şüphe yoktur ki, Allah katına ulaşan her masum ve mazlum âh'ı, buna sebep olanlar için ebedî bir hüsran vesikası olacaktır.

---

[77] İbn Hanbel, V, 323.
[78] Müslim, Îmân, 107.
[79] Saff, 61/2-3.
[80] Buhârî, Edeb, 6.
[81] Buhârî, Büyû', 106.
[82] Buhârî, Edeb, 99.
[83] Bakara, 2/177.
[84] Tirmizî, Siyer, 30.
[85] Vâkıdî, *Megâzî*, II, 625.
[86] Vâkıdî, *Megâzî*, II, 608.
[87] Ebû Dâvûd, Cihâd, 163.
[88] Buhârî, Enbiyâ, 34.
[89] İbn Hişâm, *Sîret*, 1/260-261.
[90] Nesâî, Muhârebe, 2.
[91] Bakara, 2/178.
[92] Nisâ, 4/93.
[93] Müslim, Birr, 32.
[94] İsrâ, 17/70.

[95] Buhârî, Hudûd, 44.
[96] Müslim, Hac, 147.
[97] Buhârî, Enbiyâ, 1.
[98] Fâtır, 35/18.
[99] Bakara, 2/194.
[100] Nahl, 16/126.
[101] Ebû Dâvûd, Sünnet, 15.
[102] Âl-i İmrân, 3/134.
[103] Hucurât, 49/10.
[104] Müslim, Birr, 28.
[105] Dârimî, Siyer, 25.
[106] Ahmed b. Hanbel, III, 435.
[107] Bakara, 2/190.
[108] Ebû Dâvûd, Cihâd, 111.
[109] Ebû Dâvûd, Cihâd, 110.
[110] Dârîmî, Siyer, 5.
[111] Hûd, 11/18.
[112] Yûnus, 10/99.

Hz. Peygamberin en köklü anlamı Kur'an'da açığa çıkan emanet ve güven konusu bağlamında söyledikleri ve insanları sık sık güvenilir olmaya davet edişi, her şeyden önce insanın başkalarıyla ilişkisinde kendisine güvenmesi gerektiğini bize bildirir.

Küresel Risklerin Alacakaranlığında Emanet Bilinci ve Güven Toplumu

Prof. Dr. Burhanettin TATAR
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Risklerin küreselleştiği ve küreselleşen hemen her şeyin geleneksel güven ortamlarının direncini iyice azalttığı bir dünyada İslam dininin hassas olduğu "emanet" sorununu nasıl anlamalıyız? Şayet bazı sosyal bilimcilerin ileri sürdükleri gibi, artık tüm dünya bir "risk toplumu"na dönüşmüşse,[113] bu durumda "güven toplumu" tabiri, bir nostalji ya da ütopya olarak mı tasarlanmalıdır? İslam düşüncesinin "emanet" ve "güven" sorunu bağlamında küresel dünyaya teklif edebileceği bir çözüm veya entelektüel perspektif ne ölçüde mümkündür? Böylesi bir perspektif arayışında, emanetin göklere, yere ve dağlara arz edilmesine karşılık bunların emaneti yüklenmekten korkup çekinmeleri ve insanın zalim ve cahil olarak bu emaneti üstlenmesine dair Kur'an ayeti[114] nasıl anlaşılmalıdır? Hz. Peygamberin emanet konusundaki yoğun hassasiyeti,[115] insanların birbirlerini ötekileştirmesi ve yabancılaştırması şeklinde tezahür eden bir başka küresel risk dünyasında ne tür bir ahlakî düşünme ufkunu aralamaktadır?

Bu soruların anlamını ve can alıcı boyutlarını daha iyi fark edebilmek için, öncelikle, güven ve emanet kelimelerinin sosyal ortam ve entelektüel düşünce bağlamında analizlerini yapmak yararlı görünmektedir. Zira bu kelimeler, ilk elde geniş bir psikolojik çağrışım alanına sahip olsalar da temelde insanların sosyal ortamda birbirleriyle ve çevredeki fiziksel varlıklarla ne tür bir düşünce ufku içinde ilişki kurduklarına bağlı olarak anlam kazanmaktadırlar.

Her insan, günlük hayatında, birtakım imkanlar ve bu imkanların beraberinde getirdiği belirsizlik içinde geleceği öngörmeye çalışmaktadır. Öyle ki, insan karşısına çıkan her bir imkan alanını tüm ayrıntılarıyla elden geçirip olumlu ve olumsuz boyutlarını tasarlamaya kalkıştığında kaçınılmaz olarak iki seçenekle baş başa kalmaktadır: Ya tüm boyutları elden geçirmek; ancak bu durumda günlük hayat akışı ayrıntılı hesaplamalar yüzünden durma noktasına gelecektir. Ya da bu boyutların hesaplamasını bir uzmana havale etmek ve uzmana güvenmek; ancak uzmana bütünüyle güvenmenin kendisi de daima bir başka risk içerebilmektedir. Bu sonuncu noktaya biraz daha ayrıntılı değinmeliyiz.

Modern dünyada risklerin küreselleşmesine yol açan en önemli hususlardan biri küresel sistemlerdir. Bu sistemler uluslar arası veya uluslar üstü ekonomik ilişkiler, ticari pazarlar, sanal (internet) ağlar, siyasi, dinî ve hatta terörist

örgütlenmeler vs.dir. Küresel sistemler ve risklerin küreselleşmesi, insanın, karşısına çıkan imkân alanının olumlu ve olumsuz tüm boyutlarını fark etmesini hem imkânsız kılmakta hem de –risk üstlenmesi veya güven duyması noktasındaki– tercihinin küresel ortam içinde ne tür bir rol oynayacağını kestirmesini engellemektedir. Küreselleşme (ya da küresel sistemleşme) süreci, aynı zamanda uzmanlaşma ve uzmanlara güvenme sorununu beraberinde getirmiştir. Daha açık deyişle, küresel düşünmenin kendisinin uzmanlaşma yoluyla kontrol altına alınabileceği öngörüsü, uzmanlaşmanın ne tür sorunları beraberinde getireceğini öngörememeye yol açmaktadır. Söz gelimi, küresel ölçekte kullanıma açılmış bir kimyasal madde veya elektronik cihazın tasarlanması, üretimi, pazarlanması, reklamı, kullanımı konusunda ayrı ayrı uzmanlaşmanın yıllar sonra insan sağlığı, toplum ilişkileri, çocukların eğitimi, çevre temizliği, hatta uzay ortamı gibi bağlamlarda ne tür sonuçlara yol açacağı öngörülemez bir sorun hâline gelmektedir.

Günümüz insanı, böylesi bir belirsizlik ortamında "güven" ve "emanet" sorununu nasıl anlamlandırabilir ve bu sorunu hangi ölçekte çözebilir?

Tarihsel açıdan bakıldığında, güven ve emanet konusu, sadece modern değil, geleneksel ortamlar içinde yaşamış insanların da temel sorunları arasında yer almıştır. Zaten Kur'an ve hadislerde emanet konusunun hassas boyutlarda ele alınması ve özellikle Kur'an'da emanet kelimesinin zalim ve cahil olarak nitelenen insana referansla ön plana çıkarılması, sorunun her zaman kritik olduğunu yeterince açıklamaktadır. Geleneksel ve modern dünyalar bağlamında sadece emanet ve güven için öngörülen ve sağlam diye düşünülen mekanlar veya dayanaklar arasında fark görünmektedir. Söz gelimi geleneksel dünyada emanet ve güven, en temelde Allah inancı ve toplumun sahip olduğu ahlakî tecrübe ile benimsediği ahlakî ilkeler bağlamında belli bir zemin ya da mekana referansla anlamlandırılmaktaydı. Buna karşılık modernite ya da çağdaşlık, modern rasyonel-bilimsel düşünmeye referansla güven sorununu çözmeye kalkmıştır. Ancak modernitenin hesaplayamadığı şey, rasyonel düşünmenin (dolayısıyla uzmanlaşmanın) kendisinin ne tür bir varoluşsal, ahlakî, siyasi ve çevresel soruna yol açacağıydı. Rasyonel düşüncenin kendisine katıksız inanç, aynı zamanda bu düşünme biçiminin geleceğine güven anlamına gelmekteydi. Zaman, tam da bu güvenin kendisinin ne kadar güvenilemez bir şey olduğunu ortaya çıkardı.

Modern dünyada insanların rasyonel-bilimsel düşünceye güvenlerinin kayda değer ölçekte sarsılması, bu güvenin ilk ortaya çıktığı zamanlarda gözden düşmeye başlayan geleneksel ahlak ve din tasavvurlarının yeniden ön plana çıkmasına yol açmaya başlamıştır. Ne var ki bu sefer de din ve ahlak bağlamında belli birtakım ideolojilere, sorgulanamaz liderlere, ya sadece birincil ya da bazı ikincil kaynaklara aşırı güven gibi yeni yaklaşımlar söz konusu olmaktadır. Söz gelimi İslam dünyasında yeni selefilik, mealcilik veya belli bir dinî otoritenin görüşlerine ya da sadece belli bir mezhebe ait kaynaklara sınırsızca güven, yine güvenin kendisinin ne kadar güvensiz bir ortamın oluşmasına ön ayak olduğunu tecrübe etmemizi sağlamaktadır.

Geldiğimiz nokta sadece küresel riskleri değil, aynı zamanda bazı insanların birtakım dinî, ilmî, siyasî, ahlakî, ekonomik otoriteye yönelik aşırı güveninin

kendisinin ne kadar güven verebileceğini sorgulamaya bizleri sevk etmektedir. Daha açıkçası risk ve güven kelimeleri, bazı riskleri göze alarak güven duygusuna erişme şeklinde ilerleyen bir anlam alanına yol açmamaktadır. Risklerin öngörülebildiği ve kontrol altına alınabildiği noktada güvenin açığa çıkmakta olduğu şeklinde nedensel veya mantıksal bir düzlem söz konusu değildir. Tam aksine riskleri öngörme veya kontrol etme anlamında sahip olunan güven duygusunun çoğu kez bambaşka riskleri öngörememe anlamında bir tür geleceğe gözlerini kapama (yani güvensizlik) sorununu beraberinde getirdiğine tanık olmaktayız.

Bu yüzden küresel dünyada sorun sadece *risk ve güven* değil, belki çok daha kapsamlı olarak *risk ve güven bilinci* sorunudur. Ancak bu bilinç olabildiğince gerçekliği fark edebilecek şekilde nasıl oluşturulabilir ve bu bilincin gelişimi için kendisine güven duyabileceğimiz kaynaklar ya da insanlar var mıdır? Kısacası risk ve güven bilinci, bir eğitim konusu hâline getirilebilir mi yoksa her insanın yalnızca kendisine güvenme çabası içinde oluşturması beklenen bir tür paradoksal durumu mu gösterir?[116]

Risk ve güven bilinci bir eğitim sorunu olduğunda, eğitimi verebilecek kişiye güvenin kendisinin ne tür riskler üretebileceği yeni bir soruna dönüşmektedir. Buna karşılık her insanın önce sadece kendisine güvenmesi ile başkalarına güven bilincini geliştirebileceği öngörüldüğünde, doğrudan güven kelimesi anlamsızlaştırılacaktır.[117] Zira güven, daima insanın sadece kendisine güvenememesi noktasında anlamı belirginleşmeye başlayan bir "insanlar arası ilişkinin adı"dır. Sadece insanın kendisine güvenmesi gerektiğini söylemek, açıkçası şizofreninin veya felsefî bağlamda solipsizmin (yalnızlıkçılık) onaylanmasına ve normal kabul edilmesine yol açabilecektir.

Bahsettiğimiz son noktanın daha iyi anlaşılması için Gazali ve Descartes'in entelektüel tecrübesini veya İbn Tufeyl'in kurgusal kahramanı "Hayy b. Yakzan"ı hatırlamak en azından tarihsel bir perspektif içinde sorunun derinliğini görmeye imkân verebilir. Gazali, ilmî düşünce sürecinde, aileden, toplumdan ve her türlü otoriteden kendisine ulaşan bilgilerin güvenilirliği noktasında derin bir şüpheye kapıldığında köklü bir güven bunalımı yaşamaya başlamıştır. Modern tabirle söyleyecek olursak, kozmik ortam içinde yığınlaşan onca bilgi ve beşerî tecrübe içinde insanın tam anlamıyla kendisine güvenebileceği bir Arşimed noktasını aramak durumunda kendisini hissetmiştir. "Arşimed noktası", antik Yunan filozof ve bilim insanı Arşimed'in her şeyi kendisine referansla anlayabileceği ve tartabileceği bir kaldıraç imgesinin dayanağı anlamına gelmektedir.

Gazali, önce duyusal ya da bedensel tecrübelerin hiç güven vermediğini fark ederek, güven noktası olarak aklın evrensel (formal) ilkelerini görmeye çalışmıştır. Ancak kısa süre sonra aklın ya da rasyonel düşüncenin kendisinin de bir tür illüzyon olmadığından nasıl emin olabileceğimiz sorusu ile yüzleştiğinde bu güven duygusu da ortadan kalkmaya başlamıştır. Kendi ifadesiyle ruhsal ve bedensel bir çöküşe yol açan bu derin entelektüel kriz, sonunda Gazali'nin aklın temel ilkelerine yeniden güven duygusuna erişmesiyle nispeten sona ermiştir. Ancak o, bu krizi aşmanın tek yolunun akıl üstü bir tecrübe alanı olup olmadığını keşfetmek olduğunu düşünmüş ve yaşadığı tecrübelere nispetle bunun mümkün

olduğunu kabul etmiştir.

Gazali'nin bu serüveni, güven sorunu noktasında ne tür çözüm önerilerinin ortaya çıktığının bilinmesine yardımcı olmaktadır. Gazali için akıl ya da mantığa uyan her şey, "bu dünya" ya da "fiziksel varoluş alanı" içinde birer güven noktası oluşturma gücüne sahiptir. Daha açık deyişle, fiziksel kanunluluğun söz konusu olduğu ortamda yine fiziksel varoluş alanına güvenmek mümkündür. Ancak konu tamamen manevi olduğunda güven noktası ya da düzlemi insanın kendi manevi tecrübeleri ve bu manevi tecrübelerini hem test edebileceği hem de anlamlı hâle getirebileceği Kur'an ve sünnet olmaktadır. Gazali'nin konu saf maneviyat olduğunda akla güvensizliği, bilahare onun salt fiziksel ve salt maneviyat ayrımına nasıl güvenilebileceği sorununu ortaya çıkarmıştır. Kısacası Gazali'nin çözümüne bakıldığında insan, salt fiziksel varoluş alanı içinde akla, salt manevi alan içinde manevi tecrübeye (bu esnada yol gösterici olarak Kur'an ve sünnete) güvenme şeklinde ikiye bölünmüş durumdadır.

Nispeten benzer durumu bilahare "şüphe"yi felsefi bir yöntem sorununa dönüştüren Descartes'ta da görmek mümkündür. Geleneksel bilgilerden ve duyusal algılardan şüphe duyduğunda akla güvenme noktasına erişen Descartes, sonunda aklın harici bir tecrübe veya veri olmasa bile kendisini doğrudan kavrayabileceğini tasarlar. Bunun anlamı kabaca şudur: Aklın şeffaf biçimde nüfuz edebildiği şey, kendisine güvenebileceğimiz bir şeydir. Aklın nüfuz etmekte zorlandığı ya da aklın ışığına geçit vermeyen her şey aynı zamanda güvensizlik üreten şeydir. Böylece Descartes akla referansla kâinatta bir güven felsefesi ya da bilinci inşa edebileceğimizi düşünerek salt fiziksel olanı tabiat kurallarına, salt zihinsel olanı aklın kendi kurallarına emanet eder. Yani Descartes, Gazali'yi nispeten hatırlatsa da, tamamen farklı bağlamda insanı fiziksel olan ve salt zihni olan şeklinde iki ayrı güven düzleminde ikiye bölmüş olur.

İbn Tufeyl'in Hayy b. Yakzan karakterine bakıldığında yine temelde güven sorununun nasıl aşılabileceği sorusunun bulunduğu fark edilmektedir. Önce tabiata sonra tabiat üstüne (sonunda Allah'a) temaşa yoluyla yönelen Hayy b. Yakzan karakteri bu serüven içinde her zaman kendi aklına güvenmektedir. Zaten bir adada tek başına doğup büyüdüğü için güvenebileceği başka kimse yoktur. İbn Tufeyl, kurguladığı Hayy b. Yakzan'ın akla güveninin aynı zamanda sağlam bir noktaya güven olduğunu göstermek amacıyla, bilahare onu farklı bir şehir adasından gelmiş biriyle yüzleştirir. Daha sonra yüzleştiği insanın ait olduğu şehir adasına giden Hayy b. Yakzan, akla değil, salt beşerî, sosyal, dinî otoritelere güvenen insanların gerçekte ne kadar güvensiz bir anlam ve yaşama dünyası içinde varolmaya çalıştıklarını düşünür. Ancak böyle düşündüğü için o, insanların güvensizliğine de neden olur. Ve sonunda şehir adasını terk ederek tekrar kendi ıssız adasına geri dönmek yani akıldan başka güvenebileceği bir dayanak olmadığını kabullenmek durumunda kalır. Böylece İbn Tufeyl, insanı kendi içinde bölmese de, toplum içinde insanları sadece akla veya sadece sosyal, siyasi, dini vs. otoritelere güvenen şeklinde iki kategoriye ayırmış olur.

İşin açığı yukarıdaki yaklaşımlara benzer düşünme biçimlerine modern dünyada tanık olmak hâlâ mümkündür. Ancak daha önce sözünü ettiğimiz küreselleşme ve beraberinde artan uzmanlaşma sorunu, her bir alanın kendine

özgü boyutuna göre farklı bir noktaya güven şeklinde bir güven ya da güvensizlik yelpazesine yol açmaktadır. Durum ne olursa olsun, karşımıza her daim çıkan soru güven ve emanetin ne olduğu yani güven ve emanet kelimelerinden ne anlamamız gerektiğidir. Zira sonuçta güvenin referansı olarak ister salt akıl, ister saf manevi tecrübe ister uzmanlaşma, ister otorite gösterilsin, her seferinde sorun sadece aklın, manevi tecrübenin, uzmanlaşmanın ya da otoritenin kendisi değil, belki daha çok güven ve emanet kelimelerine farklı bağlamlarda ve farklı zamanlarda ne tür anlam verildiğidir.

Söz gelimi Gazali, Descartes veya İbn Tufeyl, belli varlık düzlemlerinde akla güvenden söz ettiklerinde, burada asıl vurgu akıl değil, güvenin kendisinden ne anlaşılacağı üzerinedir. Aşk meydanında (manevi konularda) akla güvenmenin mümkün olmadığını söyleyen Mevlana, gerçekte önceliği aşk meydanına değil, doğrudan güven kelimesine vermektedir. Güven kelimesi nasıl anlaşılırsa, aşk meydanının anlamı o kadar ortaya çıkmaktadır. Kısacası fiziksel düzlemde akla ve manevi düzlemde manevi tecrübeye güven, aynı anlamda bir “güven”e işaret etmez. Aksine her iki düzlemde doğrudan güven kelimesinin anlamı değişmekte ve yeniden tanımlanmaktadır. Bu nedenle, daha önce belirttiğimiz üzere, küresel dünyada sorun sadece güven veya risklerin yol açtığı alacakaranlık (belirsizlik) ortamı değil, belki ondan daha temel olarak güven ve emanet bilincinin kendisidir. Söz gelimi bir Müslüman, seküler küresel ortama güvensizliğini telafi etmek amacıyla kendisini bir dinî (manevi) otoriteye emanet ettiğinde, doğrudan güven ve emanet kelimelerine seküler ve manevi bağlamlarda ayrı anlamlar yüklemektedir. Bunun en açık örneğini ameliyat masasına yatan bir hastanın ameliyat olma kararını verirken veya ameliyat esnasında doktoruna ve Allah’a güvenme noktasında birbirinden çok farklı iki güveni aynı anda tasarlamasında görebiliriz. Doktora güven, doktorun hastalığı ne ölçüde doğru teşhis ettiği ve hastalığın giderilmesi için doğru yöntemleri ve araçları ne ölçüde iyi belirlediği ve tatbik ettiği ile sınırlıdır. Oysa Allah’a güven, doğrudan varoluşsal bir dayanağa ve şifanın kaynağına güvendir. Benzer şekilde hayatî önem arz eden bir sınava giren kişi kendi bilgisine ve Allah’a güvendiğinde güven ve emanet kelimelerine birbirinden farklı iki ayrı anlam yüklemeye başlamaktadır.

İslam toplumlarında genel olarak hâlâ etkili olan kaderci yaklaşım, güven ve emanet bilincinin olumsuz anlamda şekillenmesinde önemli rol oynamış görünmektedir. Zira kaderci anlayış, hayatın beraberinde getirdiği imkân ve risk alanları karşısında, insanın geleceği öngörme ve riskleri olabildiğince makul seviyeye getirme çabasını çoğu kez anlamsız kılan bir çaresizlik felsefesidir. Dolayısıyla geleceğin belirsizliği karşısında geleceği elden geldiğince öngörme ve belirleme çabalarına peşinen güvensizliği beraberinde getiren bir kozmik ya da metafiziksel güvenin adıdır kadercilik. Bunun kabaca anlamı şudur: Kadercilik, belli bir kozmik kader tasavvuruna ya da makro kader kurgusuna güvenerek, mikro düzeyde tüm kaderi belirleme çabalarına güvensizlik duyma hâlidir. Dolayısıyla o, üst anlatılara duyulan güvenin, alt ya da mikro anlatılara güvensizlik duymaya neden olmasıdır. Kestirmeden söylersek, kadercilik, iki farklı güven anlayışının kendi içinde çatışmaya sürüklenmesi ve bir anlayışın diğerini yok etmesi durumudur. Bu sorun, halen İslam toplumlarında güvenin ve

bu esnada anlam kazanan emanet bilincinin ne denli daraltılmış ve çatışmacı bir perspektiften ele alındığını bize açık olarak göstermektedir.

Bu daraltılmış ve çatışmacı güven anlayışının bir başka örneği İslam toplumlarında --klasik deyişle-- taklit ve tahkik bağlamında ortaya çıkmaktadır. Klasik kaynaklarda “taklidi iman” ve “tahkiki iman” şeklinde en sık kullanımına erişen taklit ve tahkik durumu iki farklı güven ve emanet bilincini açığa vurmaktadır. “Taklit”, öncelikle kişinin kendisine güvensizliğini veya kendisine güvenmenin aşırı bir risk üstlenme durumu olduğunu peşinen kabullenmeyi gösterir. Bu yüzden taklit, çoğu kez, kişinin kendisine güvensizliğini otorite olduğu tasarlanan kişi, kurum ya da bir varlığa referansla telafi etmesiyle açığa çıkar.

Daha açık deyişle, kişinin kendine güveni ile otorite olarak ele aldığı kişi, kurum ya da varlığa güveni arasında çatışma veya gerilim çıkması esnasında kişinin kendisine güvenini yitirmesiyle taklit açığa çıkmaktadır. Ne var ki, taklit, çoğu kez klasik deyişle “avam”ın kontrol altında kalması ve yoldan sapmaması düşüncesiyle uygun görülmüş olsa da, bu durum her zaman “sorumluluğun ve özgürlüğün bir başkasına devredilmesi” anlamında “ikame” (yerine geçme, yerini tutma) sorununa yol açmıştır. Böylece çok sayıda insan belli bir otoritenin emri veya yönlendirmesiyle bilinçsizce harekete geçen bir risk grubuna dönüşebilmektedir.

Buna karşılık “tahkik”, kişinin kendine özgü araştırması ve tecrübesi dışındaki tüm güven zeminlerine veya güven noktalarına karşı güvensizlik duyması ve kendisini yine kendi aklı, tecrübesi ve öngörülerine emanet etmesi durumudur. Bir başka deyişle, kişinin farklı güven kavramları arasında ortaya çıkan gerilim ve çatışma içinde bir güven anlayışını benimsemesi ve diğerlerini reddetmesi durumudur. Ne var ki, tahkik düzeyinde güven arayışına giren kişi, İslam toplumlarında çoğu kez güveni “taklit” düzeyinde algılayan kişilerce güvensiz bulunmaktadır.

Bu noktada güven ve emanet kelimeleri üzerinde felsefi düzeyde bilinç geliştirmek ve mümkün olduğunca bu bilinç gelişimi konusunda insanları karşılıklı diyaloga teşvik etmek önemli görünmektedir. Daha açık deyişle, güven ve emanet bilincinin toplumda gelişimi, ancak toplumun olabildiğince şeffaf diyaloga girmesi ve hâliyle kritik (ya da eleştiri) bilincinin gelişmesine bağlı görünmektedir. Kritik (eleştiri) bilincinin gelişmediği bir ortamda, kişilerin genel yaklaşımı, farklı güven düzlemleri veya anlayışlarından birini diğeriyle çatışma ve gerilim içine sokarak tercih etme ve böylece kişilerin ya kendi içlerinde ya da kendi aralarında bir bölünme ya da ayrışma yaşamasıdır. Burada “eleştiri bilinci” derken kastettiğimiz, kişinin hem kendi hem de karşıdakinin güven anlayışı konusunda bir üst bilinç geliştirmesidir.[118]

Artık güven ve emanet kelimeleri ile eleştiri bilinci arasındaki örgünün nasıl biçimlendirilebileceği noktasında bir perspektif geliştirebiliriz. Güven, bir şeyin geleceğine dair şimdide ortaya çıkan bir umut projesidir. Bu anlamda o, geleceğe yaslanma, bel bağlama, yatırım yapma yani gelecekten şimdi içinde güç devşirme çabasıdır. Güven, geleceğin gücünü “şimdi” hissetme ve tecrübe etme durumudur. Bir yönüyle o, kişinin kendisini geleceğe emanet etmesi, geleceğin

kendisine ihtimam göstereceğine ve koruyucu bir rol üstleneceğine inancıdır.

Bu bağlamda güven, her zaman bir emaneti yani yükleme ve/veya yüklenme eylemini peşinen öngörür. Bir bataryanın şarj olması yani enerji yüklenmesine benzer şekilde, “güven” bir kişinin bir başka şey ya da kişiyi yüklenmesi, bu sayede kendisini güçlendirmesi ve etkinliğini artırmasıdır. Buna paralel olarak “emanet”, kişinin yüklendiği varlığın gücüyle kendi gücünü artırmasıdır. Söz gelimi bilgi sahibi olmak, aynı zamanda bilgi konusu olan varlığın anlamını yüklenmek ve o varlığın gücü ile güç kazanmaktır. Ontolojik dil kullanımıyla söylersek, bilgi, varlığın gücüyle gücümüzü artıracak şekilde varlığın bize güven duymasını sağlamak, varlığı bir anlamda emanet almaktır.

Bize öyle geliyor ki, Kur’an’da “Allah’ın Âdem’e isimleri öğrettiği”ne dair ayet,[119] aynı zamanda Âdem’in varlıkların anlamını ve bir bakıma gardiyanlığını üstlendiğini yani onları kendisine emanet olarak aldığını, dolayısıyla varlıkların Âdem’e güvenmek durumunda kaldığını ima etmektedir. Aynı zamanda bu ayet, Âdem’in isimlerini öğrendiği varlıkların gücüyle ilave güç kazandığını da ima etmektedir. Böylece insan, bir başka ayette[120] dile getirildiği şekliyle, göklerin, yerin, dağların kaçındığı bir şeyi üstlenmekte yani insan dili öğrenme sayesinde diğer varlıklardan farklı bir emanet, güven ve sorumluluk bilincine erişmektedir. Ancak insan çoğu kez neyi emanet aldığını tam olarak bilemeyecek, varlıkların kendisine duymak durumunda kaldığı güvenin farkına varamayacak kadar güven ve emanet bilincinden yoksun olma anlamında cahil ve sınırı aşandır.

Buna rağmen o, yeryüzünü “imar etme”[121] kapasitesine sahip tek varlıktır; zira dili kullanma gücü sayesinde yeryüzü ona emanet edilmiş ve onun güvenine terk edilmiştir. Yeryüzündeki varlıkların insanın amacına uygun olacak tarzda kullanıma açık olması en temelde emanet bilinci ve insan ile yeryüzü arasındaki karşılıklı güven durumunu yansıtmaktadır. Burada elbette yeryüzündeki canlı ve cansız varlıklar, duygusal ve bilişsel düzeyde insana güven duyma yeteneğine sahip değildirler. Kur’an’da yeryüzünün insanın kullanımına açık olduğunu bildiren ayet,[122] bunu bilimsel değil, gündelik dilin yol açtığı derin hissiyat ve tecrübe bağlamında ifşa etmektedir. Hz. Peygamberin akmakta olan bir ırmak suyunun dahi israf edilmemesi gerektiğine dair meşhur hadisi[123] benzer bir perspektife sahiptir. Bu hadiste ırmak, insan kullanımına açık olmakla birlikte, daha temelde, insana emanet edilmiş ve insana güven duyan bir varlık olarak ele alınır. Böylece insan kendisine emanet edilen varlıkların güvenini kazanma ve bu güveni koruma noktasında derin bir sorumluluk üstlenmiş olmaktadır.

Ne olursa olsun, güven ve emanet kelimeleri aynı zamanda başkasına açık olma, onun etkilerine maruz kalmayı peşinen kabulleniş durumuna atıf yapar. Daha önce belirttiğimiz üzere, kişinin kendisini geleceğe emanet edişi aynı zamanda kişinin geleceğin etkilerine şimdiden maruz kalmaya başlamasıdır. Bu durum çoğu zaman geleceğin gücünden yani güven duyulan şey ya da kişinin gücünden güç devşirme ya da kendisine güven duyan kişinin gücü sayesinde kişinin kendi gücünü artırmasına yol açabilir. Ancak aynı zamanda kişi geleceğin beraberinde getirebileceği öngörülebilir ya da öngörülemez riskleri üstlenmek durumunda kalmaktadır. İşte bu noktada eleştiri bilinci, öngörülebilir ve öngörülemez riskler bağlamında emanet bilincine ve güven duygusuna eşlik

etmeye başlamaktadır. Kelime anlamı itibarıyla eleştiri, bir şeyin sınırını ve dolayısıyla sınırın ötesini görme durumuna atıf yapar.

Bu bağlamda eleştiri, öncelikle öngörülebilir risklerin neler olduğunu belirleme çabası olarak emanet ve güven kelimelerinin bir körlük durumuna yol açmasına engel olmaya çalışmaktadır. Eleştiri kelimesi, kendisine güven duyulan kişinin, güven duyan kişi karşısındaki şeffaflığını da ima etmektedir. Kısacası eleştiri, emaneti üstlenen ve kendisine güvenilen kişinin, ona bu emaneti verenler karşısında şeffaf ve denetlenebilir olduğunu gösterir. Muhtemelen bu nokta, günümüz İslam toplumlarındaki derin bir sorunu da fark etmemize imkân vermektedir. Zira İslam toplumlarında Müslümanların yine Müslümanlara duyduğu güvensizliğin temelinde bu eleştiri yoksunluğu yatmaktadır.

Sonuç olarak, insanların gündelik hayatı normal ve anlamlı şekilde yaşayabilmesi için başkalarına güven duyması kaçınılmaz bir durumdur. Ancak başkalarına güven duyarken, kişinin kendisine güvenmemesi veya başkasına güveni kendisine güvenin önüne geçirmesi ciddi sorunlar üretmektedir. Burada karşımıza çıkan en önemli sorunlardan biri insanların emanet bilincini ve güven kelimesinin farklı bağlamlarda kazandığı farklı anlamları idrak etmeyecek kadar eleştiri bilincinden yoksunlaşmasıdır. Kanaatimizce Hz. Peygamberin en köklü anlamı Kur’an’da açığa çıkan emanet ve güven konusu bağlamında söyledikleri ve insanları sık sık güvenilir olmaya davet edişi,[124] her şeyden önce insanın başkalarıyla ilişkisinde kendisine güvenmesi gerektiğini bize bildirir. Daha önce belirttiğimiz gibi, insanın kendisine güvenmesi zaten bir insan başkasıyla güven ilişkisi içine girebildiğinde mümkündür. Yani kendisinde güven noktası arayan kişi, aynı zamanda başkalarında güvenebileceği noktaları bulabilecek kişidir. Müslüman, zaten inancı gereği, bahsettiğimiz bu karşılıklı güvene erişen kişi anlamına gelmektedir. Zira iman, Allah’ın insana tevdi ettiği emaneti üstlenmesi yani kişinin kendisine güvenmesidir. Ancak tam da kendine güvenirken kendisini Allah’a emanet etmesidir.

---

[113] Ulrich Beck, “Living in the World Risk Society” Economy and Society Volume 35 Number 3 August 2006: 329-345; Anthony Giddens, Modernliğin Sonuçları, çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1994.

[114] Ahzâb, 33/ 72.

[115] Hz. Peygamberin emanet ve güven bilincinin gelişimi noktasındaki şu hadisleri burada hemen kaydedilmesi gerekenler arasındadır: “*Emaneti sana emanet eden kişiye ver. Sana hainlik edene sen hainlik etme*”. Tirmizî, Büyû’, 38. “*El başkasına ait ödünç aldığı bir malı ödeyinceye kadar o malın muhafazasından sorumludur.*” Tirmizî, Büyû’, 39.

[116] Güven kavramı konusundaki felsefî analizler, bu kavramın anlamı ve bizleri yüzleştireceği birtakım sorunların farkına varılmasında önemli rol oynamaktadırlar. Bu noktada derli toplu bir felsefî analiz için bkz. “Trust”, https://plato.stanford.edu/entries/trust/ (19, 03, 2017).

[117] Karacaoğlan’ın aşağıdaki şiiri özellikle kötü insana güvensizliğin hangi noktaya varacağını çok güzel dile getirmektedir. Zira böylesi güvensiz ortamda insanın ne denli bir sarsıcı bir tedirginlik içinde yaşayacağı aşikardır:

İnsanın kötüsü eylikten bilmez
Kursaksıza öğüt versen de almaz
İnsan çiğ süt emmiş itimad olmaz
Kapında hizmetkâr kulundan sakın

[118] Kanaatimizce “şiirsel adalet” (poetic justice) adıyla ele alınan ve iyi olanın ödüllendirildiği ve kötü olanın cezaya çarptırıldığı olayları kendi kurgusu içinde dile getiren edebî eserler (öykü, piyes, roman, destan) veya sinema filmleri eleştiri bilincinin gelişiminde önemli rol üstlenmektedir. Kaldı ki Kur’an ve hadisler, sadece güven değil, belki ondan fazla güven bilincinin gelişimi noktasında dikkat çeken anlatılara ve uyarılara sahip metinlerdir.

[119] Bakara, 2/31.

[120] Ahzâb, 33/72.

[121] Hûd, 11/61.

[122] Lokmân, 31/20.

[123] İbn Mace, Tahâret, 48.

[124] “*Emanete ehil olmayanın imanı, ahde vefa göstermeyenin dini olmaz*”. Beyhakî, Sünenü’l-Kübrâ, VI, 473.

Dürüstlük, sadakat, merhamet ve adalet birer hayal değildir. Bunlar sadece peygamberlere, sıddıklara, velilere has olağanüstü hâller ya da geçmişte örnekleri pek çok olduğu halde bugün erişilmesi imkânsız hasletler de değildir. Aksine her insanın ulaşabilmek için elinden gelen gayreti sarf etmesi gereken erdemlerdir.

Aile ve Güven:
Toprak ve Fidan

Doç. Dr. Huriye MARTI
Diyanet İşleri Başkanlığı
Başkanlık Müşaviri

İnsanın güvene olan ihtiyacı, sıcak bir yaz günü suya duyduğu özlemden daha az değildir. Gürültülü ve kalabalık bir dünyaya gözlerini açtığı andan itibaren, olduğu her yaşta ve bulunduğu her ortamda kendisini emniyette hissetmek ister insan. Anne kucağı, ilk güven kaynağıdır. Baba ocağı ve cennet bucağı diye tasvir ettiğimiz aile ise, güvenin mimarıdır. Hem yemek-içmek ve barınmak gibi fiziksel ihtiyaçları hem de sevilmek, değer görmek, anlaşılmak, şefkat bulmak gibi duygusal ihtiyaçları karşılayan aile, güven fidanının kök saldığı en kıymetli topraktır.

Güvenmek; inanmaktır, emin olmaktır, kendini zarardan uzak ve faydaya yakın hissetmektir. İnsanın endişelerinden sıyrılması, korkularını bir kenara bırakması ve güven limanına demir atması bazen uzun zaman alır. Ama güvenini kaybetmesi an meselesidir. Bu yüzden aile içinde hem güven vermeye ve emniyet hissi aşılamaya hem de güven kazanmaya ve bu duyguyu korumaya emek vermek gerekir.

Çift taraflı bir ayna gibidir güven. Sadece güven duymaya değil, güvenilen bir insan olmaya da ihtiyacımız vardır. Başkalarına güvenmeye ya da kimseye güvenemez hâle gelmeye ailede karar veririz. Tıpkı güvenilen bir kimse olmanın ya da güvenilmez bir karakter geliştirmenin ipuçlarını ailede topladığımız gibi… Bu yüzden, "Ailede güven temel ahlakî değerlerden birisidir." diyoruz. Güveni almayı da vermeyi de ailede öğreniyoruz.

Diğer taraftan, insanın kendini tanıma ve varlığını keşfetme yolculuğu ailede başladığı için kendine güvenin de yine ailede mayalandığını görüyoruz. Özgüveni yüksek insanlar, ilk çocukluk döneminde aile ortamında güven duygusunu tatmış insanlardır. Hayat imtihanında tökezleseler de bu güven sayesinde ayağa kalkmayı ve problemleri aşmayı daha kolay başarırlar. Özgüveni gelişmeyen insanlar ise emniyetsizlik, huzursuzluk, sevgisizlik kokan bir ortamda büyümüşlerdir. Düştüklerinde kalkacak gücü, toparlanıp hayata devam edecek umudu kendilerinde bulmakta zorlanırlar. O halde bilhassa çocukların özgüveni için ailede merhamete, adalete, sevgiye ve şefkate yatırım yapmak, en az onların geleceği için bir kenara para biriktirmek kadar önemlidir. Peygamberimizin de belirttiği gibi, "*Hiçbir baba, çocuğuna güzel ahlâktan, edep ve erdemden daha kıymetli bir miras bırakmamıştır*."[125]

Güvenli bir ailede hem yetişkinler hem de çocuklar kendilerini rahat ifade

edebilir; diğerlerinin sınırlarını ihlal etmeden konuşmayı, tartışmayı, çözüm bulmayı başarabilir. Ailedeki herkes sıkıntılarını gizlemek yerine paylaşmayı, mutluluklarına ailesini de ortak etmeyi ister. Çünkü kuşku ve şüphelerle kıvranmadan, art niyet ve suistimalden korkmadan kendi dünyasını ailesine açabilir. Güven duygusunun zayıf olduğu ailelerde ise insanlar endişe ve gerginlik içinde yaşarlar. Ne zaman nereden geleceğini kestiremedikleri bir yalan, şiddet ve riya tehlikesi altında, devamlı teyakkuzda olmak zorunda hissederler. Herhangi bir geçimsizlik ya da aile dışı tehditle karşı karşıya geldiklerinde ise birlikte hareket edemezler, sağlıklı tepkiler veremezler. Eşler birbirine güvenmiyorsa, el birliği ile çözüm üretemezler. Çocuklar anne babalarına güvenmiyorsa onlardan uzaklaşarak her geçen gün güçsüzleşirler, ümitsizleşirler. Kısacası güven, bir zemindir. Bu zeminde başarı, mutluluk, geçim, cesaret, hakkaniyet gibi güzellikler gelişme imkânı bulur. Güveni ailenin zemininden çekersek, bütün bu erdemler sarsılır.

Peki bizler, “Güvenilir Muhammed” diye anılan bir Peygambere iman etmiş mü’minler olarak ailelerimizde güvenli bir zemin oluşturmak için ne yapmalıyız? Dünyanın her geçen gün daha da güvensizleştiği, sıkı güvenlik önlemlerine rağmen insanların birbirlerine güvenmekte ve emniyet içinde yaşamakta zorlandığı bir zamanda, güven duygumuzu nasıl güçlendirebiliriz?

Öncelikle Allah’ın “Güven veren, emniyet ihsan eden, kendisine güvenilmeyi en çok hak eden” anlamındaki “el-Mü’min” ismine imanımızı tazeleyerek işe başlayabiliriz. *“Mü’min, mü’minin aynasıdır.”*[126] hadisi gereğince onun bu isminin aile hayatımıza yansıması için birer ayna vazifesi görebiliriz. Dünyaya ve zamana karşı duyduğumuz güvensizlikte kendimizi kaybetmek yerine, yakın çevremizden başlayarak güvenli ilişkiler geliştirmek ve güvenilir olmak için emek sarf edebiliriz. Ailemizde güven ortamını zedeleyen ve güven direncimizi düşüren hatalar yapmaktan sakınabiliriz. Kendine güvenen ve geleceğe güvenle bakan evlatlar yetiştirmek için özen gösterebiliriz.

Bu amaçla yola çıktığımızda öncelikle bilmeliyiz ki, güvenin en büyük düşmanları yalan ve şiddettir. Bir ailede güven beslenemiyor, cılız kalıyorsa ya şiddetin yakıcı nefesi altındadır, ya da yalanın karanlığında kaybolmuştur. Aile içinde hem eşlerin birbirleriyle olan ilişkisi hem de anne-baba-çocuk bağı, şiddetten ve hileden dolayı ağır yara alır. Kocasının sadakatsizliğini öğrenen, küfür ve hakaretlerine maruz kalan bir kadın ona olan güvenini ayakta tutabilir mi? Karısının boş vaatlerini ezberleyen, yalanlarından usanan bir erkek onun gözlerine güvenle bakabilir mi? Annesinin tehditleri, babasının dayağı altında ezilen bir çocuk kendisine nasıl güvenebilir? Maaşı zorla elinden alınan, azarlanıp susturulan bir yaşlı, ahir ömründe kendisini nasıl güvende hissedebilir? Ailede herkesin başını yastığa güven içinde koymaya ve güne güvenle başlamaya ihtiyacı vardır. O halde korkuyu ve şiddeti, yalanı ve hileyi ailemizden uzak tutmak lazımdır.

Biz biliyoruz ki, *“Kadınlar hakkında Allah’tan korkun. Çünkü siz onları Allah’ın emaneti olarak aldınız ve Allah’ın adını anarak (nikâh kıyıp) onları kendinize helâl kıldınız.”*[127] buyurarak, kadınla erkek arasında “mülkiyet değil emanet” ilişkisi kuran Sevgili Peygamberimiz, emniyeti hatırlatmaktadır. Kadının aradığı güveni

eşinde bulabilmesi için her türlü şiddeti yasaklayan, "Hanımlarımız hakkında ne dersiniz?" diye sorulduğunda *"Yediklerinizden onlara da yedirin, giydiklerinizden onlara da giydirin, onları dövmeyin ve kötülemeyin."* buyuran[128] Allah Resûlü, Müslüman ailelerde güven ortamını temin etmek için yıllarını vermiştir.

Aile içinde çocuğun güven duygusu da Peygamberimizin teminatı altındadır. Hayatı boyunca hiçbir çocuğu tartaklamayan, azarlamayan, dövmeyen, sövmeyen, incitmeyen bir Peygamber modelimiz vardır. Çocuğun sevgi ve güven görme hakkını elinden almak, onu zihinsel ve duygusal anlamda aç bırakmak demektir. İçinde yaşadığı toplumun davranış normlarına aykırı olsa da, çevresindekiler tarafından yadırgansa da çocukları bağrına basmaktan, öpmekten, okşamaktan çekinmeyen Hz. Peygamber,[129] sevgi sunumunun çocukta özgüveni ne kadar beslediğini elbette bilmektedir.

Güven duygusunu içten içe kemiren kurtlardan bir diğeri de yalnızlıktır. Aile içinde birbirinden uzak hayatlar yaşayan, birbirinin kederini ve sevincini paylaşmayan, birlikte ama yalnız insanlar, sonuçta güven sorunuyla baş başa kalır. Akrabadan, komşudan, dosttan mahrum büyüyen çocuk, muhabbetin ve kaynaşmanın doğal sonucu olan güven duygusundan da mahrum kalır. Özgür ama yalnız, zengin ama mutsuz insan, aynı zamanda güvensiz insandır. Bu yüzden Peygamberimiz, *"Akrabalar arası bağların koparılmaması, aile içinde sevgiye, malda bolluğa ve ömrün uzamasına vesile olur."*[130] buyurur. Dolayısıyla ailede güven için duygusal ve fiziksel yalnızlıklara izin vermemek, bilhassa anlamsız boşanmaların ve büyük şehirlerde kaybolmuş, kimsesiz aile yapılanmalarının önüne geçmek gerekir.

Aileyi güven bunalımına sokan; çocuğu umutsuz, anneyi çaresiz, babayı güçsüz kılan bir diğer sorun da adaletsizlik ve insafsızlıktır. Aile içerisinde hak ve sorumluluk terazisi düzgün çalışmıyorsa, bir tarafın sınırsız hakları varken diğer tarafın görevleri bir türlü bitmiyorsa güven bunalımı kaçınılmazdır. Haksızlığa uğrayan, vicdansızlık karşısında mağdur ya da mahrum duruma düşen tarafın, hem kendisine hem de karşısındakine güveni sarsılmaktadır. Erkek ve kadın arasındaki adaletin ve itidalin sağlanması güven hususunda son derece önemlidir. Peygamberimizin uyarısı da buna yöneliktir: "*Dikkat edin! Sizin hanımlarınız üzerinde hakkınız olduğu gibi, hanımlarınızın da sizin üzerinizde hakkı vardır."*[131] Aynı şekilde anne baba da çocukları arasında insaflı ve âdil olmak zorundadır. Bir çocuk için duygusal anlamda zarar göreceği en ciddi kırılma noktalarından biri aile içinde adaletsizliğe şahit olmasıdır. Yaşa, zekâya, okul başarısına ve cinsiyete bakarak çocukları arasında ayrım yapan anne baba, güvenilir olma vasfını yitirmekte; hem çocukların özgüvenini zedelemekte hem de onlara kötü örnek olmaktadır. Ailede adaleti koruyanlara *"Rahman'ın sağ yanında nurdan minberler üzerinde ağırlanacakları"* müjdesini veren[132] Allah Resûlü'nün, *"Allah'tan korkun, çocuklarınız arasında adaletli davranın!"* [133] uyarısı burada hatırlanmalıdır.

Güven hissi, kabul görmeme ve dışlanma durumunda da kaybolur. Hepimiz hürmet görmek, kabullenilmek ve kendimizi özel hissetmek isteriz. Aile içinde yaşına ya da cinsiyetine bakılmaksızın her birey, en başta insan olduğu için değerlidir. Fikirleri, hayalleri, idealleri, duyguları önemlidir. Eşlerden biri

diğerini tanımak ve anlamak istemiyorsa, güvensizlik ekiyor demektir. Anne baba çocuklarını muhatap almıyor, dinlemiyor, adam yerine koymuyorsa, güvenlerini kaybetmesi mukadderdir. Peygamberimizin çocuklara selâm vermesi ve hatırlarını sorması,[134] tercihlerini öğrenmek istemesi,[135] onları tıpkı birer yetişkin gibi dine davet etmesi,[136] saygın birer muhatap kabul etmesi anlamına gelmektedir. Çocuklarla sırrını paylaşan,[137] biat ederek kendisine bağlılıklarını ifade etmelerine izin veren,[138] onlara özel dualar eden[139] bir Peygamber, hem çocuklara güvenmekte hem de onların gönlünü ve güvenini kazanmaktadır.

Sadece derin ve sessiz bir duygu değildir güven; aynı zamanda samimi, dürüst ve yürekli davranışlardır. Korkunun azaldığı ve güven davranışlarının arttığı aileler inşa etmek, toplumun da güvenli ve sağlıklı yarınlara kavuşmasının teminatıdır. Çünkü ailede oluşan güven iklimi, toplumu doğrudan etkileyecek, evde güven ilişkisi geliştiren insanlar, hayatlarına giren herkesi bu ilişki ağına dâhil edecektir. Aile içinde birbirine güvenen insanlar nasıl zorluklar karşısında kenetlenmeyi, dayanmayı ve ayakta kalmayı başarıyorsa, toplum için de aynı durum söz konusudur. Zor zamanlarda dağılmayan, parçalanmayan, tek yürek ve tek bilek olabilen bir toplumun genetik kodları, köyden kente tek tek her bir evde yaşanan güven ilişkisine uzanır. Dolayısıyla güvenen ve güvenilen insan yetiştirmek, sadece bireyin değil toplumun ve ümmetin geleceğini de şekillendirmektir.

Dürüstlük, sadakat, merhamet ve adalet birer hayal değildir. Bunlar sadece peygamberlere, sıddıklara, velilere has olağanüstü hâller ya da geçmişte örnekleri pek çok olduğu halde bugün erişilmesi imkânsız hasletler de değildir. Aksine her insanın ulaşabilmek için elinden gelen gayreti sarf etmesi gereken erdemlerdir. Zaman ne kadar kötü, ortalık ne kadar güvensiz olsa da her birimize düşen görev, birer “mü’min” olarak iyiliği ilke edinmektir. Sonuçta Allah Resûlü (s.a.s.) imanı ve İslam’ı kalbe hapsetmemiş, inanışın salt düşünce boyutunda kalmayarak davranışa da aksetmesi gerektiğini bize öğretmiştir. *“Müslüman, diğer Müslümanların, elinden ve dilinden zarar görmediği kimsedir. Mü’min de, insanların, canlarını ve mallarını kendisine karşı emniyette bildikleri kişidir.”*[140] hadisi, böyle bir öğretinin zirvesidir. Mü’min ve Müslüman hakkında bu kadar net bir nebevi tasvir bulunduğu halde, ailelerimizde bilhassa kadının, çocuğun ve yaşlının kendisini emniyet içinde hissetmemesi ise çok acıdır.

Güvenilir olmak, her mü’minin ayrılmaz vasfı olmak durumundadır. Ve her mü’min, güvenilirliği önce ailesinde yaşamak ve yaşatmakla mükelleftir. Ailemizin özünden sözünden emin olduğumuz, samimiyetine inandığımız, merhametine bel bağladığımız insanlardan oluşması için gayret sarf edelim. Önce kendimizi güven testine tabi tutmaktan korkmayalım. Güvensizlik oluşturan hâllerimizden vazgeçelim; yalanı dolanı, hileyi, şiddeti hayatımızdan çıkaralım. Sonra mahremiyete özenli, sırra saygılı, dedikodu ve fitneden uzak, güvenilir bir ilişki tarzını ailemizde yerleştirelim. Çocuklarımızın güveni bizimle tatması, özgüvenli yetişmesi ve güvenilir insan olmayı bizden öğrenmesi için emek verelim. İmanımız ailede maddi ve manevi anlamda bir emniyet ortamı oluşmasına vesile olduğunda, el-Mü’min olan Rabbimiz de gayretlerimizi karşılıksız bırakmayacaktır.

[125] Tirmizî, Birr, 33.
[126] Ebû Dâvûd, Edeb, 49.
[127] Müslim, Hac, 147.
[128] Ebû Dâvûd, Nikâh, 40-41.
[129] Buhârî, Büyû’, 49; Müslim, Fedâil, 80.
[130] Tirmizî, Birr, 49.
[131] Tirmizî, Radâ, 11.
[132] Nesâî, Âdâbü’l-kudât, 1.
[133] Müslim, Hibât, 13.
[134] Buhârî, Edeb, 81; Müslim, Selâm, 14.
[135] Tirmizî, Ahkâm, 21.
[136] Buhârî, Merdâ, 11.
[137] Müslim, Fedâilü’s-sahâbe, 68.
[138] Müslim, Âdâb, 25.
[139] Buhârî, Cihâd, 188; Müslim, Fedâilü’s-sahâbe, 143.
[140] Tirmizî, Îmân, 12.

Bireysel hayattaki her ahlakî zaaf, güven kaybettirici tutum ve davranışlar olarak iş hayatına da yansır. Özellikle mal ve hâkimiyet hırsı güven kaybına sebep olacak eylemlerin temelinde yatan olumsuzluklardır. Doğru olan, servetin Allah'ın bir ihsan ve nimeti olduğu bilincinde olmak, maddi kazanımlar uğruna gayri meşru yöntemlere başvurmamaktır.

Ticaret Hayatında Güven Unsuru

Doç. Dr. Halil ALTUNTAŞ
Diyanet İşleri Başkanlığı
Başkanlık Müşaviri

Geniş anlamı ile hayat bir alışverişler sürecidir. Yaşamak için emek vermek zorunda olan insan, buna karşılık olarak ekmeğini kazanıyor. Tokalaşma, uzatılan elin karşı elden cevap almasıdır. Severseniz sevilirsiniz. Kulluk yaparsanız Allah'ın rızasını kazanırsınız. İşte hayat çarkının dönmesi için malın ve paranın tedavüle girmesi demek olan ticaret de bu alışverişler zincirinin gündelik hayattaki en önemli halkasını oluşturuyor.

İnsanın tek başına yaşamasının mümkün olmayışı, bütün ihtiyaçlarını kendi başına giderememesi ve başkalarının ürettiklerine ihtiyaç duyması yönü iledir. Hemcinslerinin ürettiğinden yararlanmak için kendi ürettiğini vermek durumundadır. İşte mübadele veya mal değişimi dediğimiz olgu burada ortaya çıkar. Değiştirilen mallardan birinin yerine, emeği temsil eden parayı koyarak yaptığımız işleme de özel bir ifade ile alım-satım diyoruz. Ticaret ise, mübadele ve alım-satım işlemlerinin ortak adı oluyor.

Cemiyet hayatının başlaması ile var olduğunu söyleyebileceğimiz ticaret, iktisadi hayatın temel unsurlarından biri olarak refahın sağlanmasında önemli bir konuma sahiptir. Ticari hayatın canlı olduğu her toplumun ekonomik olarak güçlü, buna bağlı olarak da yüksek bir refah düzeyine sahip olduğu bilinen bir gerçektir. Bu gerçek, İslam'ın ticari girişimleri teşvik edişini açıklamaktadır. Hz. Peygamberin "*Rızkın onda dokuzu ticarettedir.*"[141] şeklindeki hadisi bu anlamda güçlü bir mesaj taşımaktadır.

Hayata ilahî ilkeler çerçevesinde şekil ve yön verme iradesinde olan İslam'ın ticari alanda birtakım düzenlemeler getirmemesi düşünülemez. İslamî ekonomik nizam, en önemli ayırıcı özelliği olan faiz yasağı dışında, hemen tamamı ahlakî temele dayalı bir dizi ilkeyle çerçevelenmiştir. Bu ilkeler dürüstlük; yalandan, gereksiz yere yemin etmekten, hileli mal satmaktan, haksız rekabetten kaçınmak; alacakların tahsilinde müsamahakâr, ödemelerde ise hassas davranmak şeklinde özetlenebilir. Dikkatle bakıldığında bütün bu insani ve medeni davranış şekillerinin tüccar ile müşterisi arasında güven sağlayıcı bir role sahip olduğu görülür. Ticari hayatın vazgeçilmez temel unsuru ahlakîlik işte bu güven ortamının oluşması ile varlık gösterir.

Konduğu dalda endişeli ve diken üstünde hareketlerle çevresini inceleyen serçe, güvenlik ihtiyacını karşılama peşindedir. Gözüne kestirdiği bir bitki tohumunu, bir böceği yuvasına götürmek üzere yere indiğinde durmadan hareket etmesi, su

içerken yaşadığı tedirgin hâl, bir kedi tarafından kapılıverme endişe ve tehlikesinin eseridir. Güven duygusunun yitirilmesi kuşlar kadar bizim de huzurumuzu kaçırır. Devlet bütçesinde en büyük payı savunma harcamalarının alması güven ihtiyacının sonucudur. İnsan ilişkilerinin son derece karmaşıklaştığı modern dönemlerde güven olgusu en önemli meselelerimizden biridir ve öyle olmaya devam edecektir. Ne yazık ki bu gerçeği fark etmemiş, kabullenememiş bir hâlimiz var. Bu da çağımız insanının hayat algısı, kültürel ve ahlakî yapısı ile ilgili. Birlikte yaşamak zorundayız, bu yüzden hemcinslerimizle aramızda güven duygusunun hâkim olması gerekiyor.

Batı toplumlarında, kendi başına yaşamayı başarmaları amacıyla çocuklar belli bir yaştan sonra aileleri tarafından serbest bırakılıyor. Bütünüyle bağımsız kılınan çocuklar bu süreçte sıcak aile ortamı ile birlikte güven ortamını da yitirmiş olabiliyorlar. Bunun sonucunda tahammül gücü zayıf, mücadele etmekten uzak, problemli kişiliklere sahip bireyler ortaya çıkabiliyor. Bu gibi durumlar insan için maddi ve manevi güven ortamının zorunluluğunu göstermektedir. İnsan kendini güvende hissettiği zaman her şeyin kontrol altında olduğunu düşünür. Bu sebeple kontrol yönelişi, güven duygusu ile doğrudan bağlantılıdır. Kişinin, hayatı üzerindeki öz denetimini sağlayan güven duygusu, korkuyla aşağıya, sevgiyle yukarıya çekilir.

Güven duygusunun beslendiği temel kaynaklardan birisi de ahlaktır. Toplumsal çözülme ahlakî zaafın ortaya çıkması ile başlar. Bu çöküşün ilk basamağı güven duygusunun kaybolmasıdır. "*İnsanların kaybedeceği ilk ahlakî özellik güvenilirliktir.*"[142] hadisi ile Resûlullah bu gerçeğe vurgu yapmıştır. "*Sana bir şey emanet eden kişiye emanetini (hakkıyla koruyarak) iade et.*"[143] tembihi de güven duygusunu tahkim etmeye yöneliktir. Şu nebevi bilgilendirme de ahlakî değerler arasında güven duygusunun nasıl önemli bir yere sahip olduğunu gösteriyor: "*Dört özellik vardır ki bunlar sende varsa, dünyada elde edemediklerine üzülme: Emaneti korumak, doğru sözlü olmak, güzel ahlak ve helal rızıkla beslenmek.*"[144] Emanet duygusunun kaybedilmesi yani güven ortamının kaybolması kıyamet alametleri arasında gösterilmiş, bu bağlamda işlerin ehil olmayanlara verilmesi de emanetin yitirilmesi olarak açıklanmıştır.[145]

Genel ahlakî davranışları ile iyi konumda bulunmayan bir kimsenin özel bir alanda, ticaret ve iş hayatında güvenilir olması zordur. Zira iş hayatı genel hayatın bir parçasıdır. Tüccarın/iş sahibinin işini ve iş hayatını genel davranış yapısından ayrı düşünmek mümkün değildir. Bu sebeple bireysel hayattaki her ahlakî zaaf, güven kaybettirici tutum ve davranışlar olarak iş hayatına da yansır. Özellikle mal ve hâkimiyet hırsı güven kaybına sebep olacak eylemlerin temelinde yatan olumsuzluklardır. Doğru olan, servetin Allah'ın bir ihsan ve nimeti olduğu bilincinde olmak, maddi kazanımlar uğruna gayrimeşru yöntemlere başvurmamaktır. Resûlullah (s.a.s.) bir buğday yığınının yanından geçerken elini yığının içerisine daldırmış ve parmaklarına ıslaklık değince "*Buğdaycı! Bu hâl ne böyle?*" diye sormuştu. Satıcı "Yağmurdan ıslandı ey Allah'ın Resulü" diye cevap verince Resûlullah, "*İnsanların görebilmesi için ıslak kısmı üste getirseydin ya.*" buyurup şöyle devam etti: "*Aldatan bizden değildir.*"[146]

Ticari hayatta alan ile satan arasında güven duygusunun oluşması, sunulan

hizmet ve ürünün kaliteli olmasına, tarafların dürüst davranmasına bağlıdır. İslamî yaklaşımla, “ihsan ve itkan” ile “sıdk ve emanet” yönelişlerinin harmanlandığı bir davranış biçiminden söz ediyoruz. İlişkiler ağının çok genişlediği hayat biçimi, her alanda olduğu gibi ticari alanda güven unsuruna hayatî bir rol yüklemektedir. Farklı siyasal ortam ve coğrafyalarda yaşayan, farklı diller konuşan, farklı inanç ve kültürlere sahip insanların mesafeleri neredeyse sıfıra indirip ticari ilişkiler kurdukları böyle bir ortamda güven unsuruna duyulan ihtiyaç arttığı oranda bunun sağlanması da bir o kadar zorlaşmaktadır.

Kalite ve dürüstlük unsurlarının yanında, güven unsurunu etkileyecek siyasi, ekonomik vb. pek çok başka etmenlerin etkin konumda bulunduğuna dikkat etmek gerekiyor. İştigal alanında bilgili, eğitimli ve tecrübeli olmak bu konuda ilk akla gelmesi gereken niteliklerdir. Evet, güven duymak iyi şeydir, gereklidir; ama güvenin hüsrana sebep olmaması için tedbirli ve hazırlıklı olmak da gereklidir. Kendileri ile ticari ilişkilerde bulunulan kişi ve kuruluşlar hakkında yeterli bilgi ile donanımlı olmak ihmal edilebilir bir konu değildir. Körü körüne güven, hüsranla sonuçlanabilir.

Atölyesine gelen pahalı otomobili “keklik geldi” iç sesiyle karşılayan ve emeğinin beş on katı fazla ücret alan, üstelik bunu çekinmeden de anlatabilen tamirciyi nasıl anlayacağız, nasıl anlatacağız? Bunlar böyle bir yazı için basit örnekler olarak görülmemeli. Hayatın içi dediğimiz nokta burasıdır ve her şey hayatın içinde yaşanıyor. Tanımadığımız pazarcı esnafına, manava ne kadar güvenebiliyoruz? Tezgâha dizdiği meyvelere dokunmanız, bakabilmeniz ne mümkün. Bakmadan almak cesaretini gösterirseniz eve geldiğinizde keyfinizin kaçması hiç de uzak ihtimal değildir. Oysa dinimizin satıcıya telkin ettiği şey bunun tam tersidir. Malınızın kusuru mu var, onu siz ortaya koyacaksınız. “*Müslüman, Müslüman’ın kardeşidir. Kardeşine, kusurlu bir şeyi, kusurunu söylemeksizin satması helâl olmaz.*”[147] buyurmuş Resûlullah Efendimiz. Onun ticaret hayatı ile ilgili öğretilerinin odak noktası güven unsurunun sağlanması olmuştur. “*Dürüst ve güvenilir tacir, nebiler, sıddıklar ve şehitlerle beraberdir.*”[148] hadisi onun bu konudaki öğretilerine bir örnektir. Dürüst ve güvenilir tüccar ve iş adamları bir Müslüman’ın sahip olabileceği en yüksek makamlarla müjdeleniyor bu hadiste. Bunun bir anlamı var: Ticaret ve iş hayatı sırf emek yoluyla üretip kazanmaya göre daha yüksek maddi ve ahlakî riskler taşımaktadır. Dürüstlük ve hakkaniyet ilkelerinin çiğnenmesine yol açabilecek pek çok maddi, nefsanî olumsuzluklarla mücadele etmek zorundadır tüccar. Bunun için başarısının karşılığı da maddi ve manevi olarak o oranda büyük olmaktadır.

Güven meselesi sadece ticari alışveriş yahut iş hayatı meselesi değildir. Pasif bir müşteri olarak da güvenilir olmak gerekliliği söz konusudur. Çalıntı malı satmak kadar, bile bile ona müşteri olmak da yanlıştır. Mal ya da hizmet satıcısı olan herkes aynı zamanda sayısız alanda müşteridir. Sırf ucuz olduğu için korsan tüketim mallarına müşteri olan kurnaz insanı güven unsuru açısından hangi ölçü ile değerlendireceğiz? Gerçek güven karşılıklı olan ve sonuç üreten güvendir.

Allah’a güven duymak, tevekkül, güven duyulası tüccarın ticari felsefesinin omurgası olmalıdır.

Tacir Allah’a tevekkül eder, O’na güvenir. Tevekkülün işleyeceği yer burasıdır.

Tevekkül yönelişini yitiren kişi, zarar etme endişesi veya fazla kazanma hırsı ile meşru olmayan yollara başvurabilecektir. Gündelik hayatta küçük aldanmalara katlanamayan insan nasıl olur da kendi işi üzerinden başkalarının güvenini istismar eder sorusuna cevap olarak “İnsan bu, meçhul!” (Alexis Carell) diyebilirim ancak. Hırs ve tamahkârlık kökenli güven kaybettirici işlerimiz temelde Allah’a güvenmeyi beceremeyişimizden kaynaklanır. “*Eğer Allah’a gerektiği gibi tevekkül etseydiniz, o, sabah aç olarak yuvasından uçup tok olarak dönen kuşları rızıklandırdığı gibi sizi de rızıklandırırdı.*”[149] hadisi dikkat çekicidir.

Ticaret yöntemini ve ticaret konusunda şer’î ölçüleri bilmemek tüccarı yanlışa düşüren etkenlerden bir diğeridir. Haramlardan sakınabilmek için, ticaret yapmak isteyen kimsenin bu bilgilere sahip olması gerekiyor. Hac ibadetini yapmak isteyen kimsenin bu ibadete ait bilgileri (menasiki) öğrenmesi nasıl kaçınılmaz ise, tacir için de dinî ahkâmı bilmek öylece kaçınılmazdır. Öte yandan satışa sunulan malın niteliklerini müşterinin bilmesi alışverişte haksızlığı önlemenin gereklerinden biridir. Zira bilmemek, tanımamak güvensizlik doğurur. Ülkemizde kanunla belirlenen bazı hükümler malın müşteri tarafından tanınmasını, müşterinin neye para verdiğini bilmesini sağlamaya yönelik uygulamalardır. Gıdaların etiketlenmesi başta olmak üzere gıda hakkında bilgilendirmeyle ilgili genel kuralları, gereklilik ve sorumlulukları belirleyen hükümler bu türden çalışmalardır. Buna göre, etiketlerdeki bilgilendirmeler, gıdanın başta yapısı, özellikleri, bileşimi, miktarı, dayanıklılığı, geldiği yer, imalat veya üretim metodu olmak üzere başlıca nitelikleri açısından yanıltıcı olmamalıdır. Bilgilendirmenin doğru, açık ve tüketici için kolay anlaşılır olması gerekmektedir. Gıdanın sahip olmadığı etkilere veya özelliklere sahip olduğu yönünde yanıltıcı bilgi verilmeyecektir (Resmî Gazete, 26 Ocak 2017, Sayı: 29960, Mükerrer).

Bütün bunların yanında dikkatten kaçırılmaması gereken husus güven kaybettirici iş, tutum ve davranışlardan uzak durmaktır. Müşteriye ayıplı ya da hileli mal ve hizmet sunmak Allah ve insanlar katında itibar kaybına sebep olan en yaygın ticari yanlışlardır. Ayıplı mal, özürlü ve kusurlu olan maldır. Kusur ve ayıp alıcıdan bilerek saklanıyor yahut mal ve hizmet bilerek kusurlu ve ayıplı olarak sunuluyorsa, burada da hileli mal ve eksik hizmet söz konusudur. Satışa arz edilen mallar ve hizmetlerde şeffaflık ve aleniyet kaçınılmaz bir gereklilik olarak her zaman beklenir. Müşteri ödediği ücretin her kuruşunun karşılığını mal ve hizmet olarak almak ister. Malın ve hizmetin gerçekte, tanıtıldığından daha düşük miktar ve nitelikte olması müşteriyi maddi ve manevi açıdan zarara uğratacaktır. Bu da onun için, bir mala değerinden fazla ödeme yapmış olmanın yanında, kandırılma ve aşağılanma gibi haksız bir davranışa muhatap olmak anlamına gelecektir.

Alışverişlerde yalandan ve yanlış tavsiften kaçınmak, doğru ve dürüst davranmak Müslüman tacirin temel ilkeleri arasında yer alır. Resûlullah bir gün, Baki’de alışveriş yapan esnafın yanına giderek, “*Ey tacirler!*” diye seslenir. Hepsi dikkat kesilerek Resûlullah’a yönelirler. Resûlullah devamla şunları söyler: “*Tüccarlar kıyamet gününde günahkâr kimseler olarak haşrolunacaklardır. Ancak, Allah’a karşı gelmekten sakınanlar, iyi ve doğru sözlü olanlar başka.*”[150] Başka bir

seferinde ise, kıyamet gününde Allah'ın kendilerine hitap ve iltifat etmeyeceği, acıklı bir azaba uğrayacak üç grup insandan birinin de mallarını yalan yemin ile satan kimseler olduğunu bildirmiştir.[151]

İlahî kontrol ve hesaba çekilme olgusunun görmezlikten gelinmesi de güven kaybettirici davranışların arkasındaki bir başka etkendir. Gizli, saklı, haberi olmamak, bilememek gibi kavramlar bizim için söz konusu. Bu tür eksikliklerden uzak ve beri olan Allah her davranışımızı sonsuz ilmi ile kontrol altında tutmaktadır.[152] Adalet ve hesap ilkesi bunu gerektiriyor.

Kriz anlarında halkın yaşayacağı gelecek endişesini fırsata dönüştürerek, fiyatlar yükseldiği zaman çıkarmak üzere elindeki malları piyasadan çeken tamahkâr satıcı tipini düşününüz. Bolca varken birden "yok" oluveren pek çok mal, ihtiyaç sahiplerine tezgâh altından verilirken bir de "yok ama senin için buluruz" türünden samimiyetsiz sözler duyarsınız. Her müşteriye tekrarlanan bu sözlerin arkasındaki açgözlü amaç, bu yolla insanların emeğini çalmaktır. Yapılan iş düpedüz dinin de, kanunların da yasakladığı karaborsacılıktır. Karaborsacı kelimesi toplum içinde yaftalı bir kelimedir, karaborsacı tipi sevilmez ve ona güven duyulmaz. Bu durumun arkasında maddi, maddi olduğu kadar ahlakî mülahazalar da yatmaktadır. Peygamber Efendimiz, "*Karaborsacı ancak günah kazanır.*"[153] buyurmuştur.

Tüccar müşterinin güvenini kazanır ve bu durumunu sürdürürse, müşteriler ona gelmeye devam eder; hatta sattığı malın durumu diğerlerinden daha düşük, fiyatı diğerlerinden yüksek olsa, müşteriler yine ona gelir. Bu, güven duygusunun sağladığı bir durumdur. Kendimizi yoklayalım, güvenilir satış yapmakla, malımızın eğrisini doğrusunu ortaya koymakla kârlı mı çıkarız, zararlı mı? Her şeyden önce, kandırılarak küçük düşürülme endişemiz olmaz. Satıcı ile aramızda "Acaba?"ların sebep olduğu endişeler yaşanmaz.

Güvenilir tüccar dış ticaret işlemleri üzerinden ülkesine itibar kazandırır. Bu da o ülke ekonominin gelişmesine, devletin kalkınmasına katkı sağlamak anlamına gelir. Buna karşılık dürüst olmayan iş adamı sadece kendisi kaybetmekle kalmaz, uluslararası pazarda ülkesinin kredisini düşürür, bütün toplum için zararlı hâle gelir.

Tacirleri doğru ve güvenilir kişiler kılan fikir ve ilkelerin revaç bulup yaygınlaşması, bunların birer ahlakî ilke olarak insanlar tarafından benimsenip yaşanmasına vesile olur. Öte yandan güvenilir tüccar kendi inanç ve kültürüne ait değerlerin sınır ötesi toplumlarda da yerleşip benimsenmesine zemin hazırlar. İslam'ın Hint adalarında yayılmasında Arap ve Hintli Müslüman tacirlerin etkin rol oynadıklarını hatırlatmakta yarar var. Uzaklardan gelen bu tüccarlar yerlilere iyi niyetle yaklaşıp güven duydular, yerliler de onlara. Bu tüccarlar fatih sıfatı ile birer işgalci olarak değil, ticaret için ulaştıkları bu topraklarda yerli halkın dilini öğrenmek, onlarla evlilik yapmak sureti ile sergiledikleri ahlaka dayalı ticari ve sosyal ilişkileri ile güven telkin etmişlerdi. İslam'ı kabul ettirmek için kılıç zoruna asla başvurmamışlar, sadece yaşayarak ve anlatarak örneklik etmişlerdi. Ticaret yaparak kazandıkları maddi imkânlarla, yerli halka hâkimiyet kurmayı ya da servet yapmayı değil onlarla birlikte iç içe yaşayarak İslam'ı temsil etmeyi tercih etmişlerdir.[154]

Bütün bunların ötesinde güven telkin edici davranış/iş/işlemler Allah'ın hoşnutluğunu kazandırır ki her mü'minin nihai amacı budur. Yaptığı iş süresince karşılaştığı türlü olumsuzluklarla mücadele eden, ahlakî değerlere sahip çıkan, haram kazançtan uzak duran tüccarın konumunun daha üstün olacağı açıktır.

Malı bozuk, sağlıksız ve kalitesiz olan tüccar yeminler edip diller dökerek sattığı mallarla nicelerinin sağlığını tehlikeye atıp hem sağlık problemlerine sebep olmakta hem de ülkede sağlık harcamalarının artmasına sebep olmaktadır. Tecrübe ile bilinmektedir ki güvenilir olunamadığı takdirde ticarette başarılı olmak âdeta imkânsızdır. Ticaret alanında en başarılı milletlerden sayılan Yahudilere bakınız. Bu insanlar alışverişlerinde güvenilir olmakla tanınmışlardır. Onları bu alanda kararlı ve başarılı kılan şey dinî değerler değil, ticari menfaatlerdir. Yahudi bir tüccarın hileli mal satması uzak bir ihtimaldir. Çünkü ticaretteki büyük tecrübeleri sayesinde görmüşlerdir ki azami ölçüde kâr elde etmenin en iyi yolu hile yapmamaktır. Bir Yahudi tüccar çok iyi bilir ki eğer müşterisini aldatırsa zamanla durumu fark eden bu müşteriyi kaybedecek. İş bununla da kalmayacak, aldatılan müşteri bu durumu her fırsatta dile getirecek ve başka müşterileri de kaybetmesine sebep olacaktır. Müşterisine karşı dürüst davranması halinde ise tam aksi durum gerçekleşecek ve onu müşteri olarak tutmayı başaracak, üstelik ondan yeni müşteriler kazandıran ücretsiz bir reklamcı olarak da yararlanacaktır.

Güvenilir olmak tüccara hem müşteriler noktasında hem de kendisinden mal aldığı toptancı ve sanayicilerle olan ilişkilerinde fayda sağlayacaktır. Bu tüccar ve sanayiciler onun güvenilir olduğuna inandıklarında herkesten daha çok onunla iş yapmak isteyecekler ve kendisini seçkin müşterileri arasına yerleştireceklerdir. Dolayısıyla hayatın vazgeçilmezi olan güven duygusu, ticari ilişkilerin sağlıklı bir biçimde yürütülmesi için en önemli ilkedir.

---

[141] Muttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, IV, 30.

[142] Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr* [I-II, el-Mektebü'l-İslâmî, Dâru Ammâr, Beyrut, Amman, Birinci Baskı, 1405/1985] I, 238.

[143] Ebû Dâvûd, Büyû' (İcâre), 79.

[144] İbn Hanbel, II, 177.

[145] Buhârî, İlim, 2.

[146] Tirmizî, Büyû', 7.

[147] İbn Mâce, Ticârât, 45.

[148] Tirmizî, Büyû', 4.

[149] Tirmizî, Zühd, 33.

[150] Tirmizî, Büyû', 4.

[151] Tirmizî, Büyû',5.

[152] Mücâdele, 58/7.

[153] Müslim, Müsâkât, 129.

[154] T. W. Arnold, *İntişar-ı İslam Tarihi*, [Türkçesi: Hasan Gündüzer, Akçağ Yayınevi, Ankara 1971,] s. 51-516.

Hz. Peygamberin Medine'ye hicreti, biat etmiş insanlara olan güveni sonucunda gerçekleşen bir yolculuktur. Sonrasında da Medinelilerin muhacirlere sahip çıkarak kendilerinden olmayan bir insanın etrafında kenetlenmeleri tamamıyla bu güvenin bir yansımasıdır.

Hz. Peygamber ve Güven Toplumu

Prof. Dr. Enbiya YILDIRIM
Ankara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

İnsanî ilişkiler resmî evrak üzerinden yürümez. Kişilerin birbirleri hakkındaki kanaatleri ilişkilerin seyrini belirler. Eğer karşılıklı güven söz konusu ise ticarî faaliyetlerde bir telefon açmak yeterli olur. Keza aile yuvası güven üzerine kurulur ve devam ettirilir. Gideceğimiz doktor hususunda bizleri yönlendiren de sözüne güvendiğimiz kişinin tavsiyesidir. Bir insanın sırrımızı paylaşmayı hak edip etmediğine, beraber hareket edip edemeyeceğimize karar verişimizdeki kıstasımız da güvendir. Bunun yanında vatandaşlar, siyasette ahlakına ve yönetim kabiliyetine güvendikleri kimseleri tercih ederler, bu şekilde görmediklerini yönetime taşımazlar. Dolayısıyla güven duygusu insanlar arası ilişkilerde en çok gözettiğimiz taraftır.

Beşeriyeti yeni bir dinle muhatap kılan Hz. Peygamber açısından baktığımızda, peygamberlik öncesinde "güvenilir insan" imajının halkın zihin dünyasında yerleşmiş olmasının çok önemli olduğunu anlıyoruz. Çünkü dinleyici kitlesi bulabilmek için dinlenebilir biri olmak gerekmektedir ki, bu da itimat edilen bir insan olmakla kazanılabilen bir durumdur. Bu vasıf, risalet sonrasında karşılaşılan yeni kimseler nezdinde de çok önem arz etmekteydi. Bununla birlikte Hz. Peygamberin kendisinin güvenilir olması tek başına yeterli değildi, inşa edilen toplumda bireylerin hem önderlerine hem de birbirlerine güven duymaları gerekmekteydi ki, bu da sosyal yapının ahlak ve adalet temelli esaslar üzerine inşa edilmesi ile sağlanabilirdi. Zaten öyle de olmuştu.

1- Nübüvvet öncesi oluşan güven duygusu

Hz. Peygamber İslam'ı insanlara tebliğ etmeye başladıktan sonra bir kısmını Kur'an'ın haber verdiği üzere, başta kâhinlik ve mecnunluk olmak üzere çeşitli suçlamalara maruz kalmıştır.[155] Çünkü toplum önderleri, beklemedikleri hatta akıllarının ucundan bile geçmeyecek bir iddia ile karşı karşıyaydılar. Sert ve amansız tepkileri gerekçelendirilecek olduğunda, yönetim erkini kaybetmek istememelerinin karşı çıkışlarında büyük paya sahip olduğu anlaşılır.

Hz. Muhammed'e yöneltilen suçlamalara nübüvvet öncesi hayatı göze alınarak bakıldığında, iki hususun dile getirilmediğini tespit etmekteyiz. İlk olarak, onun bu öğretileri birilerinden almış olduğu eğitim sonrasında olgunlaştırarak halka sunduğu. Böylesi bir suçlama kesinlikle söz konusu olmamıştır. Hiçbir kaynakta bununla ilgili bir husus yoktur. Zaten olsaydı, günümüzde onun nübüvvetini

çürütmek gayretinde olanlar ellerine geçirdikleri delilleri olabildiğince kullanırlardı.

Allah Resûlü'nün suçlanmadığı ikinci husus şahsiyetidir. Onun kişiliğiyle ilgili olarak bir itham yoktur ve Mekke toplumu nezdinde o, saygın bir yere sahiptir. Bu nedenle risalet görevi sonrasında hiç kimse onun önceki yaşantısından bazı kesitler sunarak "Sen de şunları yapıyordun!" diyerek ahlakî zafiyetler açısından onu küçültmeye çalışmamıştır. Tam tersine Mekke'de söz konusu olabilecek ihtilaflarda ve haksızlıklarda hakem heyeti olarak faaliyet gösteren Hilfu'l-Fudûl içinde yer alması, onun toplum nezdindeki konumunu göstermesi açısından yeterlidir. Kabe'nin tamiratı sırasında Hacer-i Esved'in onun elleriyle yerine konulması da bütünüyle bu güvenin ve saygınlığın bir sonucudur.

Tüm bunların yanında ona Mekkeliler tarafından "Emîn" sıfatı takıldığını unutmamak gerekir. Çünkü Hz. Muhammed başkaları adına üstlendiği ticarî faaliyetler ile ortaklıklarda ismini lekeleyecek bir yanlışın içine düşmemiştir. Bilakis güvenilen insan itibarını kazanmıştı. Sahip olduğu güzel meziyetler nedeniyle, Hz. Hatice'nin kendisine talip olması sonucunda yirmi beş yaşındayken gerçekleştirdiği evlilik merasiminde amcası Ebû Talib'in sarf ettiği şu sözler bu durumun tescilidir: "Muhammed b. Abdullah'a Kureyş`in hiçbir genci denk değildir. İyilik, fazilet, olgunluk ve akıl yönünden hiçbiri ondan üstün değildir."[156]

Bu güven duygusunun ve "Emîn" sıfatının bir sonucu olarak insanlar pahada hafif, değerde yüksek ziynetlerini onun yanına emanet olarak bırakıyorlardı. Mekke'den Medine'ye hicret etmek zorunda kaldığında, emanetlerin sahiplerine verilmesi için Hz. Ali'ye tembihte bulunması[157] bu güveni ziyadesiyle hak ettiğinin göstergesidir.

İlk vahye muhatap olmasının ardından yaşanan bazı olaylarda Allah Resûlü'nün güvenilir ve dürüst bir insan oluşunun öne çıkarılması, göz önünde bulundurmamız gereken bir diğer önemli husustur. Örneğin ilk vahye muhatap olduğunda yaşamış olduğu şaşkınlık ve endişe karşısında, onu en iyi tanıyan insan olan Hz. Hatice'nin söylemiş olduğu sözler önemlidir: "Sen rahat ol, endişe etme. Allah'a yemin ederim ki, Allah seni asla utandırmayacaktır. Çünkü sen, akrabalık bağlarını gözetirsin. Hep doğruyu söylersin. Güçsüzlerin elinden tutarsın. Zor durumda kalan mağdurların hakkını korumak için onlara yardım edersin. Misafir ağırlamayı seversin. Karşılaşılan problemlerde insanlara yardımcı olursun."[158] Bu sözler Hz. Muhammed'i teskin etmenin ötesinde bir manaya sahiptir. O da onun nasıl bir insan olduğudur.

Hz. Peygamberin güvenilirliğini ifade edenler sadece kendi ailesi değildir. Bu husus, inanan-inanmayan herkes tarafından dile getirilmiştir. Nitekim Habeşistan kralı Necâşî'ye son elçiyi tanıtan Cafer b. Ebû Tâlib şöyle demiştir: "Allah içimizden, aramızda kırk yıldır yaşayan ve doğruluğu, dürüstlüğü, asaleti, emanete titizliği ile tanıdığımız bir kimseyi peygamber olarak gönderdi."[159]

Bu aktarımlardan hareketle Mekke toplumu nezdinde Hz. Muhammed'in şahsiyet olarak nasıl görüldüğünü anlamamız kolaylaşmaktadır. Kaldı ki, Allah Resûlü'nün kendisi de bu yönünü nübüvvetinin bir delili olarak kullanmıştır. Tebliğ öncesi sürdürdüğü kırk yıllık hayatın ölçüt olarak alınmasını istemiş ve

buradan hareketle İslam'a dair söylediklerinin tasdik edilmesini istemiştir. Safâ tepesine çıkıp Mekkelileri dine davet ettiği konuşmasından önce, "*Size şu dağın ardından kan dökmek üzere süvarilerin geldiğini haber versem, inanır mısınız?*" diye sormuş, onlar da "*Evet inanırız… Biz senin bugüne kadar yalan söylediğini hiç görmedik.*" cevabını vermişlerdir.[160]

Toplumsal yaşanmışlıklar yanında Allah da Hz. Muhammed'in güvenilir bir insan olma yönünü öne çıkarmıştır. Onun peygamberlikle görevlendirildiğinin bir delili olarak nübüvvet öncesi hayatını zikretmiştir. Örneğin şu iki ayet bu hususu vurgulamaktadır: "*Yoksa peygamberlerini henüz tanımadılar da bu yüzden mi onu inkâr ediyorlar?*"[161] "*De ki: Eğer Allah dileseydi onu size okumazdım, Allah da onu size bildirmezdi. Ben bundan önce bir ömür boyu içinizde durmuştum. Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?*"[162] Özellikle ikinci ayette, Hz. Muhammed'in dürüstlüğü, emanete hıyanet etmeyişi kendisinin hak elçisi olarak kabul edilmesine bir delil olarak sunulmaktadır.[163]

Bütün bu bilgiler bize, Hz. Peygamberin toplumsal zemini son derece güçlü olan bir güvene mazhar olduğunu ve nübüvvet görevinin belki de en önemli dayanağının önceden kazanılmış bu kabul olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla davetinin karşılık bulmasını anlamaya çalışırken onun anne-babasız, sonrasında da kendisini himaye edecek aile büyüklerinden yoksun olarak yetişmesini ve bütün bu yalnız yaşamda yanlış bir işe bulaşmamış olmasını, tam tersine yüksek ahlakî değerleri kuşanmasını mutlaka göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

2- Allah'ın Hz. Peygamberi elçi olarak seçmesinde güven boyutu

Allah Teâlâ'nın göndereceği son elçiyi yedinci asırda yaşayan insanlar arasından hem de Arabistan coğrafyasından seçmesi pek çok hikmeti barındırmaktadır. Hiç şüphe yok ki, Allah Resûlü'nün bu göreve en uygun insan olması, tercih edilmesinin en büyük nedenlerinden birisidir. Çünkü Allah onun elinden gelen gayreti, tebliğin gerektirdiği hususlara dikkat etmek suretiyle ortaya koyacağını biliyordu. Ayrıca vahyettiği hususları eksiksiz tebliğ etmek yanında[164] güzel bir şekilde açıklamak[165] hususunda ona güveni tamdı.[166] Unutmamak gerekir ki, Allah ile kullar arasındaki "kaynak kişi" Hz. Muhammed'dir. Nitekim Kitap'ta zikri geçen bazı peygamberlerin "emîn rasûl" olduklarına vurgu yapılır.[167] Hz. Muhammed'in de onların yolunu bir ücret almaksızın takip ettiği dile getirilir.[168]

Tüm bunlar Allah katından Hz. Muhammed için bir tezkiyedir ve şu ayet Allah'ın ona yönelik taleplerini özetlemektedir: "*Sen, beraberindeki tövbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru ol.*"[169]

3- Hz. Peygamberin yaşamının ana ilkeleri

Allah'ın isimlerinden biri el-Mü'min'dir ve yaratıcının emin olması, sözünde sadık olup vaadinden dönmemesi anlamını da içermektedir.[170] Vahiy meleğinin ismi de er-Rûhu'l-Emîn'dir.[171] Mekke de emîn belde olarak zikredilmektedir.[172] Hiç şüphe yok ki bunlar tesadüfî değildir, vurguladıkları bir husus bulunmaktadır.

Kur'an'ın bütününe bu zaviyeden baktığımızda nasıl bir insan yetiştirmeyi

hedeflediği anlaşılır. Ahlakî değerleri kuşanan, fenalıklardan uzaklaşan ve kulluk görevlerini ihmal etmeyen bir kişi. Ve bu bireylerin oluşturduğu, birbirleriyle barışık ve kaynaşmış bir toplum. Son kitap Müslümanların sahip olması gereken bu özellikleri çeşitli vesilelerle dile getirir. “*Onlar ki emanetlerine ve verdikleri söze riayet ederler. Onlar ki şahitliklerini dosdoğru yaparlar.*”[173] “*Hiç şüphesiz, Allah size, emanetleri ehline teslim etmenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder.*”[174]

Kur’an, toplumsal düzeni bozan ve kendilerine güven duyulmayan kimselerden de bahseder ve onların durumunu şöyle özetler: “*Onlara, ‘Yeryüzünde fesat çıkarmayın’, denildiği zaman, ‘Biz ancak ıslah edicileriz.’ derler. İyi bilin ki, asıl bozguncular kendileridir, lakin farkında değillerdir.*”[175]

Hz. Muhammed, Kur’an’ın bu talepleri doğrultusunda İslam’ı insanlara tebliğ etmeye başlayıp toplumu inşa etmeye çalışırken, birbiriyle geçişli olan görevleri ana hatlarıyla iki başlıkta toplamıştır. Birincisi, tevhid akidesini benimsedikten sonra doğrudan Allah’a karşı görevler olarak tanımlanabilecek ibadetlerdir, kulluktur. Namaz, oruç ve hac gibi. İkincisi ise diğer insanlarla ilişkileri düzenleyen toplumsal sorumluluklar ve ahlakî görevlerdir.

Hz. Peygamberin bu iki görev türünü icra ederken keza tavsiye ederken takip ettiği temel ilkelere baktığımız zaman, bunların günümüz Müslümanları için de vazgeçilmez olduğunu anlarız. Bu ölçütlere dikkat edildiği nispette müminin hem dünyası hem de ahireti mamur olabilecektir. Bunlardan bir kısmı şunlardır:

a) Allah’a güven

Allah Resûlü’nün tek başına çıkmış olduğu davet yolculuğundaki direnç ve azminin en büyük dayanağı, hiç şüphesiz ki Allah’a karşı güveni, onu her an yanında hissetmesidir. Zaten bu olmamış olsaydı, başarısını bütünüyle zahirî şartlarla izah etmek mümkün olmayacaktı. Bu güven, gayret etmeyi bir yana bırakarak işi Allah’a havale etme şeklinde bir tembellikle sonuçlanmamış, elden gelen çabayı ortaya koyduktan sonra sonucu yaratıcıya bırakmak yani tevekkül etmek şeklinde tecelli etmiştir. Bu yüzden onun, “Ben elimden gelen çabayı göstereyim, Rabbim her zaman benimledir.” yaklaşımıyla kendisini görevlendiren makama karşı büyük bir güven sergilediğini görmekteyiz. Ashabına kazandırmaya çalıştığı da bu idi. İslam’ın kısa sürede yayılması ve sahabilerin din uğruna her türlü zorluğa katlanmaları da Allah’a güvenlerinin bir sonucu idi.

b) Samimiyet ve ihlas

Amellerin Allah katında makbul olabilmesi için ihlas ile eda edilmeleri gerekir. Bu ise kulun rabbi ile arasındaki ilişkiyi ahlakî zemine taşımasıyla gerçekleşebilir. Dolayısıyla asıl olan insanın içtenliğidir. İçtenlik olmadığı veya korku temelli olduğu zaman, ibadetin Allah katındaki makbuliyet oranı düşmektedir.

Bu durum insanlar arası ilişkilere de mutlaka yansıtılması gereken bir husustur. Buna göre, mü’minin etrafındakilerle ilişkileri içten olmalıdır ve fiiliyat ile gönül birlikteliği sağlanmalıdır. İçten pazarlıklı, samimiyetsiz ve sergilediği amele aykırı uygulamada bulunan insan “olduğu gibi görünmek” kaidesine muhalif

davrandığından Allah katında makbul bir kul olmayacağı gibi insanlar arası ilişkilerde asıl olan güven duygusunu da tarumar ettiği için yanlış yoldadır. Gerek Kur'an'ın ve gerekse hadislerin riya ve gösterişten şiddetle sakındırmasını bu çerçevede iyi anlamak gerekmektedir.

Günümüz Müslümanlarının Allah ile ilişkilerindeki en büyük eksikliklerden biri bu husustadır. Yaratıcıya güveni sağlayacak iyi bir kulluk sergilenmediğinden ve aradaki ilişki yüzeysel boyutta kalarak gönle inemediğinden dolayı kalbi rahatlatacak bir imandan başka bir ifadeyle güven duygusundan bahsedebilmek çoğunlukla mümkün olmamaktadır. Bu durum kaçınılmaz olarak insanlar arası ilişkilere de yansımaktadır.

c) Mütevazı bir yaşam

Hz. Peygamber sade yaşantısıyla sıradan bir toplum ferdi olarak ömür sürmüştür. Ashabın zihninde "*Biz bu kadar sıkıntı çekiyoruz, o ise bizden daha iyi şartlarda yaşıyor.*" tarzında bir düşünce belirmemiştir. Lüks ve gösterişten uzak bu yaşantının Müslümanlar yanında İslam'la yeni tanışanlar üzerinde de büyük etki bıraktığını tahmin etmek zor değildir. Zaten onun "*Yanımda şu Uhud dağı kadar altın olsa, bu beni sevindirmez. Bir borcu ödemek için ayırdığımdan başka yanımda bir dinar bulunarak üç gün geçmesini istemem.*" buyurup önüne, sağına, soluna ve arkasına elleriyle verme işareti yapması ve devamında "*Yanımda bulunanı Allah'ın kullarına şöyle şöyle dağıtmak isterim.*"[176] demesi dünyalığa önem vermediğinin sözlü ifadesidir. Sürekli infaka teşvik eden hadislerini ve kendisine gelen dünyalıkları ihtiyaç sahiplerine dağıtmasını bu bağlamda düşünmek faydalı olacaktır. Bu yaşantı ashabın ona daha fazla bağlanmasını ve güvenmesini sağlıyor ve kendisini örnek alan bu insanlar sadece yaşamlarıyla birer tebliğciye dönüşüyordu.

4- Hz. Peygamberin toplumsal yaşama hâkim kılmaya çalıştığı temel değerler

Allah Resûlü'nün ashabıyla kurduğu iletişimde takip edip ödün vermediği keza toplumun benimsemesini mutlak surette istediği temel değerler vardır. Konumuzla ilgili olanlardan bir kısmı şunlardır:

a) Toplumsal ilişkilerde samimiyeti esas kılma

Resûlullah'ın etrafında kenetlenmiş olan insanların İslam ve peygamber için sergilemiş oldukları fedakârlıklara baktığımız zaman yaşadığı şehri terk etmek, savaşlarda canını feda etmek de dâhil olmak üzere her şeylerini din için vermeye hazır olduklarını görüyoruz. Elbette bu insanların böylesi bir noktaya varmalarında Allah Resûlü ile aralarında oluşan güven duygusunun büyük etkisi vardır. Hele üç yıl süren Mekke boykotu sırasında azınlık durumundaki bir kitlenin inançlarından taviz vermemesi ve zorlukları göğüslemesi Hz. Muhammed ile aralarında oluşmuş olan güçlü güven duygusunun bir sonucudur. Ayrıca dünyevî hiçbir karşılığı olmamasına ve bilakis her türlü sıkıntıya namzet kılmasına rağmen, Akabe biatlarında bağlılık yemini eden Medineli ensarın tavrı da Allah Resûlü'ne olan güvenin ve bağlılığın bir sonucudur.

Hz. Peygamberin Medine'ye hicreti, biat etmiş insanlara olan güveni sonucunda gerçekleşen bir yolculuktur. Sonrasında da Medinelilerin muhacirlere sahip çıkarak kendilerinden olmayan bir insanın etrafında kenetlenmeleri tamamıyla bu güvenin bir yansımasıdır. Birbirlerine hasım olan Evs ve Hazrec kabilelerinin sürtüşmeleri bir yana bırakarak elçinin ardında toplanmaları da bunun neticesidir. Allah Resûlü'nün direktifiyle seriyyelere çıkan veya davet için yollara dökülen insanları da bu bağlamda iyi anlamak gerekir.

Sözün özü, Resûlullah'ın inşa ettiği toplumun ana ilkesi Allah Resûlü'ne güven olmuştur. Tüm fedakârlıklar bu güven sonrasında ortaya konulmuştur. Ayrıca toplumu eğiten ve birbirine bağlayan diğer tüm değerler "güven" üzerinden hayata geçirilmiştir.

b) Toplumsal ilişkilerde ahlakî değerlerin gözetilmesi

Hz. Peygamberin toplumunda değişik coğrafyalardan gelen ve farklı statü sahibi insanlar vardı. Allah Resûlü dil, ırk, millet, soy, cinsiyet vb. esaslara dayalı ayrımcılıkları ortadan kaldırıp kardeşlik esaslı bir toplum düzeni tesis ettiğinden yeni toplumun dinamikleri evrensel değerlerdi. Ailenin kutsiyeti, insan onuru, insana insan olduğu için değer verme, eşitlik, işlerde liyakatı önceleme, bağışlama, suça bulaşanların cezalandırılması, kölelere sağlanan haklar, hürriyetlerini elde etmelerinin kolaylaştırılması gibi hususlar bunlardan birkaçıdır. Değerlerin kayırma olmaksızın topluma yerleştirilme çabası insanların Hz. Peygambere dolayısıyla topluma olan bağlılık ve güvenini artırmaktaydı.

Burada sadece liyakat meselesini ele alıp diğer hususlara da projeksiyon tutmuş olalım: Vali, komutan ve diğer atamalarda Allah Resûlü'ne hiç itiraz gelmemiştir. Çünkü onun bunu ehliyet esaslı olarak yaptığı görülüp bilinmekteydi. Nitekim "*Emanet kaybolduğu zaman kıyameti bekleyin.*" buyurunca, bunun nasıl olacağı sorusu yöneltilmiş ve şu cevabı vermişti: "*İş ehline verilmediğinde.*"[177] Kendisinden idarecilik görevi isteyen Ebû Zer'e tabiatının bu göreve uygun olmadığını ifade etmesi ise[178] onun bu yöndeki uygulamalarının basit bir örneğidir.

Allah Resûlü'nün toplumsal değerleri insanlara kazandırırken mü'minleri bir ailenin fertleri gibi dayanışma içine sokmaya gayret etmesini göz ardı etmemek gerekir. Bu uygulama yeryüzünde örneği olmayan bir icraattır. Öyle ki Allah Resûlü, mü'minler topluluğunu birbirlerini destekleyen bir yapının elemanlarına benzetmiştir.[179] Bunun yanında onları bir vücudun organlarına benzeterek rahatsızlık anında her bir organın diğerinin acısına ortak olduğunu[180], Müslümanın kendisi için istemediğini diğer mü'min kardeşi için de istemeyeceğini belirtmiştir.[181] Dolayısıyla kardeşlik hukuku içerisinde iyi ve kötü günde bir olmayı, dayanışmayı toplumsal hayatın ana mihveri yapmayı öğretmiştir. Bu gerçekleştikten sonra gerisi zaten kolay gelecektir.

Hz. Peygamberin vefatından sonra kazanılan değerlerden peyderpey uzaklaşıldıkça toplumsal çözülme baş göstermiş ve asabiyet (kabilecilik) devreye girmiştir.

c) İnsanî ilişkilerde güvenin tesisi

Hz. Peygamberin konuşmaları, davranışları, dünyalığa önem vermeyişi ve erdemi her şeyin önünde tutmaya gayret etmesi, etrafındaki insanlar üzerinde müspet etki bırakmış ve ona güven duymalarını sağlamıştır. Hatta gayrimüslimlerin İslam'ı kabul etmelerinde bile onun bu yönü son derece etkili olmuştur. Evine davet ettiği Adiy b. Hâtim'e Allah Resûlü oturması için içi lifle dolu yastık vermiş kendisi ise yerde oturmuştur. Ardından da ona İslam'ı anlatmıştır. Onun bu tevazusundan etkilenen Adiy, Allah Resûlü'nün maksadının dünyalık olmadığını anlayıp son dini kabul etmiştir.[182]

Savaşlarda kazanılan ganimetleri dengeli bir şekilde dağıtan[183] Hz. Peygamber, Hayber'de değersiz de olsa bir şey kaçırmış bulunan kişinin cenaze namazını kılmadığı gibi[184] kaçırılan şeyin kıyamette ateş olarak geri döneceğini haber vermiştir.[185] Böylece Müslüman'ın sahip olması gereken en önemli özelliklerinden birisinin güvenilir olmak olduğunu göstermiştir.

Allah Resûlü'nün toplumdaki uygulamalarına bakıldığında yaptıklarından yana bir endişe ve şüphe taşınmadığını, her zaman iyiyi ve doğruyu yapmaya gayret edeceği kabulünün zihinlerde yerleşmiş olduğunu görmekteyiz.

d) Adaleti hâkim kılma

Bir toplumu ayakta tutan ve dayanışmayı sağlayan en önemli unsur adalettir.[186] Adalet kalktığı ve işler torpille yürümeye, güçlü olanın korunup zayıf olanın ezilmeye başlandığı zaman o toplumun ayakta kalması mümkün olamaz. Çünkü hakkın galip gelmediği bir yapıda insanları bir arada tutmak mümkün olmadığı gibi güven duygusu da tükeneceğinden yıkım tabii olur. Bu açıdan baktığımızda, Hz. Peygamberin adaleti her hâlukarda uyguladığıyla ilgili olarak toplumda tam bir güven duygusu oluştuğunu görüyoruz. Çünkü o, hırsızlık yapan kızı Fatıma da olsa kendisine gerekli cezayı vereceğini belirtmiştir.[187]

Onun zamanında adalet mekanizmasının nasıl işlediğini anlamak açısından Ebû Musa el-Eş'arî'nin anlattığı olay aydınlatıcıdır: Kabilesinden birkaç kişi Medine'ye gelip ona uğrarlar. Kendileriyle birlikte Hz. Peygambere gelmesi için ona ricada bulunurlar. O da yardımcı olmak amacıyla onları Resûlullah'a götürür. Ancak gelen kişiler Hz. Peygamberden bir şeyler talep edince Ebû Musa özür diler ve "Bu kimselerin niyetinin bu olduğunu bilmiyordum, yoksa onlarla birlikte gelmezdim." der. Hz. Peygamber de ona anlayış gösterir.[188] Bu durum Hz. Peygamberin yönetim tarzının ashab nezdinde nasıl algılandığını göstermektedir.

e) Ahiret korkusunu canlı tutma

Gerek Kur'an gerekse Hz. Peygamber mü'min ile Allah arasında sevgi ve saygıya dayalı bir ilişki kurmayı öncelemiştir. Özellikle Allah Resûlü'nün hayatında bunu görmekteyiz. Bununla birlikte Kur'an ayetleri ve hadisler, zafiyetleri olan insanların yanlışlar içine düşmelerini engellemek için ahireti, hesap vermeyi ve cehennemi "önleyici manevi bir engel" olarak inananların önüne koymuştur. Ahiret vurgusunun İslam'a inanan insanlar üzerindeki etkisinin büyüklüğü izahtan varestedir. Bu durum bireyin başkalarına yönelik yanlışlar içine düşmesini engelleyen bir güçtür. Toplumu tahrip edecek bazı suçları ve hataları engeller.

f) Dedikoduyu hayattan çıkarma

İnsanlar arası ilişkileri zedeleyen ve güven duygusunu kaldırıp toplumu huzursuzluğa sürükleyen hususların başında gıybet gelir. Kur'an ayetleri doğrultusunda Hz. Peygamber, dayanışma içerisindeki bir toplum inşa edebilmenin ön dinamiklerinden biri olarak gıybeti haram kılmıştır.

Kur'an söz konusu toplumsal illeti ortadan kaldırmak için gıybeti Müslüman kardeşin etini yemek olarak tanımlayıp kötülemiştir.[189] Allah Resûlü de arkasından konuşulan kimsede sözü edilen şey varsa bunu gıybet, yoksa iftira olarak nitelemiş ve her iki durumda da insanın hata ettiğini belirtmiştir.[190] Bunun vehametini ifade etmek için de, gıybet için sarf edilen sözcükler denize karıştırılacak olsa denizin suyunun bile bulanacağını[191] ve böyle yapan kimsenin cennete giremeyeceğini söylemiştir.[192]

Hz. Peygamberin aldığı bu önlem, bireyler arasında itimat duygusunu tesis etmek açısından son derece önemlidir. Böylece hem insanların hırsları uğruna başkalarının önüne çeşitli engeller çıkarmaları engellenmekte hem de laf taşıma sonucunda günümüzde örneğini çok gördüğümüz aile içi ve arkadaşlar arası felaketlerin önüne geçilmiş olmaktadır. Bunun yanında gıybet yapanların itibarsız insanlar olarak tanımlanmaları özellikle dikkatimizi çekmesi gereken bir husustur. Çünkü birilerine bir başkasını çekiştiren insanın, gıybetini ettiği kimseye bu sefer önceki kişiyi çekiştirmesi şaşılacak bir durum değildir.

Yapılacak işlerden birisi de böylesi insanları idarî mekanizmalardan uzak tutmaktır. Zira dünyevî beklentileri uğruna başkalarını toplum nezdinde hakir kılmak isteyen kimsenin hırsı için yapamayacağı şey yoktur. Başkalarını bulundukları makamlardan uzaklaştırmak için her türlü yola başvurmak özellikle günümüzde sık karşılaşılan bir durumdur. Allah Resûlü'nün şu uyarısı bu nedenle daha fazla önem kazanmaktadır: "*Bana kimse, ashabımın birinden olumsuz bir şey getirmesin. Zira ben onların yanına, içim rahat olarak çıkmak istiyorum.*"[193]

Konunun üzerinde bu kadar durulmasının en büyük hedeflerinden birisi de, bireylerin birbirlerine güven duydukları bir toplum inşa etmek ve sosyal yaşamı en çok ifsat eden illetlerin birinden halkı korumaktır.

g) Yalandan kaçınma

Hz. Peygamberin hadislerinde en çok sakındırdığı şeylerin başında yalan söylemek gelir. Mü'min olmak ile yalan söylemenin bir araya gelemeyecek iki özellik olduğuna vurgu yapar. Çünkü yalan toplumsal fesadın ana nedenlerinden biri olduğu kadar fertler arası güven duygusunu da ortadan kaldıran çirkin bir alışkanlıktır. Kaldı ki güven duygusu zail olduğu zaman insanların birbirlerine itimadı kalmaz ve ahlakî değerler çok hızlı bir şekilde erozyona uğrar. Bundan dolayı son elçi şöyle buyurmuştur: "*Dört haslet vardır ki, bunlar kimde bulunursa, o kimse saf münafık olur. Kimde de bu hasletlerden birisi bulunursa, onu bırakıncaya kadar kendisinde nifaktan bir haslet var demektir: Konuştuğunda yalan söyler. Söz verdiğinde sözünde durmaz. Vaat ettiğinde vaadinden döner. Tartıştığında haksızlık eder.*"[194] "*Kişi doğru konuşa konuşa Allah katında sıddîk olarak yazılır. Bir başkası da yalan konuşmayı sürdürerek nihayetinde Allah katında yalancı olarak yazılır.*"[195]

Bu meseleyi her fırsatta dile getiren Hz. Peygambere sorarlar: “Mü’min korkak olur mu?” “*Evet!*” buyurur. “Pekiyi cimri olur mu?” Yine “*Evet!*” buyurur. Bu sefer “Pekiyi yalancı olur mu?” diye sorarlar. Bu sefer “*Hayır!*” cevabını verir.[196]

5- Hz. Peygamberin gayrimüslimlerle müşterek güven tesisine önem verilmesi

Hz. Peygamberin Medine’ye hicretten sonra yapmaya çalıştığı işlerin başında ashabının emniyet içinde Medine’de yaşamasını temin etmeye çalışması gelir. Bunun için de Yahudi kabilelerle Benû Damre, Müdlic, Gıfâr ve Benû Cüheyne gibi Arap kabileleriyle anlaşmalar yapma yoluna gitmiştir. Böylece kendi toplumunu barış ve güven içinde yaşatmayı hedeflerken aynı hususu karşı taraftakiler için de temin etmiş oluyordu.

Onun zamanında yapılan savaşlara bakıldığında, büyük kısmının güven zedelenmesinden veya Müslümanların önüne engel çıkarılmasından kaynaklandığı görülür. Dolayısıyla anlaşmaları bozan taraf hiçbir zaman Müslümanlar olmamıştır. Bu anlaşmaların birinde yer alan “Uhud yerinde durduğu, denizin suyu var olduğu sürece”[197] ifadesi onun ahde bağlılığının bir göstergesidir. Hatta anlaşmaların içerdiği bazı maddeler Müslümanları rahatsız etmiş olsa da durum değişmemiştir. Nitekim Allah Resûlü Hudeybiye Anlaşması’na tam sadakatle bağlı kalmıştır. Ancak on yıl süreli bu anlaşma Mekkelilerin uymaması nedeniyle iki yılda bozulmuştur.

Kaçınılmaz olan savaşlarda ele geçirilen esirlere karşı müsle[198] başta olmak üzere her türlü işkenceyi yasaklamış olan Hz. Peygamber, onlara iyi muamele edilmesini sağlamış, Kur’an’da da işaret edildiği üzere beslenme ihtiyaçlarını karşılamıştır.[199] Mekke’nin fethinden sonra ise istisnai kişiler hariç herkese eman/güvence vermiştir.[200] Bunun yanında savaş sonrasında müşriklerin cesetlerini gömdürmüş[201], Mescid-i Nebevî’nin inşa alanında bulunan müşrik kabirlerini de herhangi bir saygısızlığa mahal verdirmeden başka bir yere nakletmiştir.[202]

Bütün bunlar onun Arabistan coğrafyasında yaşayan her inanç grubuyla insanî değerler çerçevesinde güven merkezli bir yaşam inşa etme çabasının sonuçlarıdır. Bu nedenle Hz. Peygamberin hayatında gayrimüslimlere yönelik olarak insan onurunu zedeleyici bir uygulama asla söz konusu olmamıştır. Hatta gerek Hz. Peygamber zamanında ve gerekse sonrasında gayrimüslimlere dinlerini değiştirmeleri yönünde de en küçük bir baskı yaşanmamıştır.

6- İmanın gereklerini gündelik hayata yansıtmanın önemi

Hz. Peygamberin İslam’ı insanlara tebliğ ettiği dönemdeki okuryazar sayısının azlığına, buna bağlı olarak gelen vahiyleri her bir şahsa yazılı olarak ulaştırmanın zorluğuna rağmen davetin kısa sürede Arabistan coğrafyasını kucaklama başarısının ardında elbette pek çok gerekçe zikredilebilir. Lakin bunlar içinde bir husus çok önem arz etmektedir. O da şudur: Allah Resûlü, Kur’an’ı merkez alarak İslam’ın mesajlarını insanlara tebliğ ederken şahsî yaşantısı başta olmak üzere arkadaşlarıyla ve toplumla sergilediği hayat tarzı

başka bir ifadeyle İslam'ın sağladığı toplumsal dönüşüm davete muhatap olan kitleyi etkilemekteydi. Bu yolla insanlar İslam'ın sözlü mesajı kadar görünür uygulamasına, nasıl bir toplum inşa ettiğine de şahit olmaktaydılar. Dolayısıyla fiiliyat söze eşlik ediyordu. Böyle olunca da muhatap kitle İslam'a, Müslümanlara ve geleceğe yönelik güven duygusuna sahip olmaktaydı.

Günümüzde mü'minlerin yeryüzüne söyleyecek sözlerinin neredeyse kalmamış olmasında İslam'ı pratik hayata yansıtırken işledikleri büyük hataların etkisi fazladır. İslam denilince akla barış dışında başka şeylerin geliyor olmasında görünürün Kitap'a muhalif bir durum arz etmesinin payı büyüktür. Bu da İslam'dan soğumaya ve hatta Müslümanlara karşı olumsuz düşüncelere sahip olmaya sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla yitiğimiz olan güven duygusunu yaşantımızla tekrar kazandırmamız gerekmektedir.

Sonuç

Kur'an "*And olsun ki, Resûlullah, sizin için, Allah`ı ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah`ı çokça zikredenler için güzel bir örnektir.*"[203] buyurarak Hz. Muhammed'i bir rehber olarak önümüze koymuştur. Dolayısıyla insanın kendi mutluluğu da toplumsal hayatın düzeni de onun kılavuzluğuyla sağlanabilecektir. Unutmamak gerekir ki, Kur'an'da iyi olarak zikredilen ne kadar haslet varsa bunlar Hz. Muhammed'de vardı. Sakındırılan ne kadar kötülük varsa, bunların hiçbiri onda yoktu. Zaten olmuş olsaydı sakındırmasının anlamı kalmazdı. Bu nedenle Hz. Muhammed Kur'an'ın canlı örneği idi ve Hz. Aişe'nin "Onun ahlâkı Kur`an'dı."[204] sözü hakikatin tam ifadesiydi.

Şöyle bir tespit yerinde bir değerlendirmedir: Hz. Peygamber, inancı, ibadeti, güzel ahlakı, çevresindeki insanlarla olan ilişkilerindeki doğruluğu ve dürüstlüğü, vefakârlığı, cömertliği, azmi ve kararlılığı, bağışlayıcılığı, cesareti, şefkat ve merhameti, kadınlara, çocuklara, köle ve cariyelere karşı ince kalpliliği, fedakârlığı, emaneti ehline vermesi, itidal üzere yaşayışı, sadeliği, samimiyeti, alçak gönüllülüğü, edep ve hayâ timsali oluşu, gösteriş ve lükse değer vermemesi, tefrika ve fitneden uzak durması, birlik ve beraberliği telkin etmesi, istişareye değer vermesi, can, mal, ırz ve namus emniyetini sağlaması, çevresinde bulunan herkese eşit mesafede oluşu, aile ve çocuklarına kazandırdığı değerlerle örnek oluşu, hizmet ve külfette en önde, nimette ise en sonda yer alışı ile toplumun güvenini kazanmış ve 'el-Emîn' sıfatı ile ashabına en güzel örnek olmuştur.

Hz. Peygamber, kendi sahip olduğu ahlakî hasletleri sürekli dile getirmek suretiyle toplum hafızasını âdeta nakış nakış işlemiştir. Gayr-i ahlakî hususları da aynı ısrarcılıkla toplumdan soyutlamaya gayret etmiştir. Dolayısıyla kendi yaşantısını etrafına da tavsiye etmiştir. Bunun anlamı onun her yaptığına güvenileceği ve peşinden endişesiz bir şekilde gidilebileceğidir. Kur'an-ı Kerim'i rehber, Hz. Peygamberi örnek alan mü'min de etrafına güven telkin eden, kendisiyle endişesiz bir şekilde yaşanabilen insandır.

---

[155] Bkz. Zâriyât, 51/52; Duhân, 44/14; Sâffât, 37/36; Tûr, 52/29; Zuhruf, 43/30; Sâd, 38/4-5. Hz. Peygamberin davetini geçersiz kılmak için yalancılık iftirasına da sığınılmıştır. Bkz. Âl-i İmrân, 3/184.

[156] Neccâr, *el-Kavlu'l-Mubîn fî Sîreti Seyyidi'l-Murselîn*, s. 103.
[157] Bkz. Sallâbî, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, s. 283.
[158] Buhârî, Tefsîr (Alâk), 1; Ta'bîr, 1.
[159] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 254.
[160] Müslim, Îmân, 355; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 156.
[161] Mü'minûn, 23/69.
[162] Yûnus, 10/16.
[163] Bkz. Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, VIII, 320. Hz. Peygamberin nübüvvet öncesi şahsiyetine yönelik sunduğumuz bu bilgilere bakılacak olursa, İslam daveti ile ortaya çıkmamış olsaydı, Mekke toplumu içerisinde önemli bir görev üstlenecek olduğunu tahmin etmek hiç de zor değildir.
[164] Örnek olarak bkz. Ra'd, 13/40; Nahl, 16/35, 82.
[165] Bkz. Nahl, 16/44.
[166] Bkz. Hâkka, 69/44-46; Yûnus, 10/15; Kıyâme, 75/16-19.
[167] Bkz. A'râf, 7/68; Şuarâ, 26/106-109, 142-145, 161-164, 177-180; Duhân, 44/18.
[168] Bkz. Yûsuf, 12/104; Tûr, 52/40; Mü'minûn, 23/72-74; Sâd, 38/86.
[169] Hûd, 11/112.
[170] Bkz. Haşr, 59/23.
[171] Bkz. Şuarâ, 26/193.
[172] Bkz. Tîn, 95/3.
[173] Meâric, 70/32-33.
[174] Nisâ, 4/58.
[175] Bakara, 2/11-12.
[176] Buhârî, Rikâk, 14.
[177] Buhârî, İlim, 59.
[178] Bkz. Müslim, İmâre, 16.
[179] Bkz. Buhârî, Salât, 88.
[180] Bkz. Taberânî, *el-Kebîr*, XXI, 61.
[181] Bkz. Buhârî, Îmân, 7.
[182] Bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I, 244.
[183] Bkz. Ebû Dâvûd, Cihâd, 134. Ayrıca bkz. Âl-i İmrân, 3/161.
[184] Bkz. Ebû Dâvûd, Cihâd, 133.
[185] Bkz. Ebû Dâvûd, Cihâd, 133.
[186] Bkz. Mâide, 5/8.
[187] Bkz. Nesâî, Kat'üs-sârik, 6..
[188] Bkz. Buhârî, İstitâbetü'l-mürteddîn, 2; Müslim, İmâre, 15.
[189] Bkz. Hucurât, 49/12.
[190] Bkz. Tirmizî, Birr, 23.
[191] Bkz. Ebû Dâvûd, Edeb, 35.
[192] Bkz. Buhârî, Edeb, 50.
[193] Tirmizî, Menâkıb, 63.
[194] Buhârî, Îmân, 24.
[195] İbn Hanbel, I, 410.
[196] Mâlik, *Muvatta*, Kelâm, 7.

[197] Muhammed Hamîdullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, s. 268.
[198] Bkz. Buhârî, Mezâlim, 30.
[199] Bkz. İnsan, 76/8.
[200] Bkz. İbn Hişâm, *Sîret*, II, 412.
[201] Bkz. Müslim, Fiten, 77.
[202] Bkz. Buhârî, Salât, 48.
[203] Ahzâb, 33/21.
[204] İbn Hanbel, VI, 91.

Bireyin Allah’a imanı ve bunun getirdiği güven ve emanet duygusu diğer insanların kendisine güvenmesini, emin bir insan olduğuna inanmasını sağlayan bir araca dönüşmekte, bir anlamda kişinin imanı diğer insanlara kendisine güvenilebileceğine dair garanti sunmaktadır. Burada birey imanın getirdiği emin olma hâlini diğer insanlara yansıtmakla mü’min sıfatını hak etmektedir.

İslam Ahlâkının Temel Değerlerinden Emanet ve Güven

Doç. Dr. Ayşe Sıdıka OKTAY
Süleyman Demirel Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

İslam ahlâkında ana kaynaklar diğer İslamî ilimlerde olduğu gibi Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamberin sünnetidir. Daha sonraları İslam dünyasında gelişen tasavvuf ve felsefî ahlâk gibi farklı yaklaşımlarda da temel bakış açısı değişmemiş, mesela dinin bildirdiği ile aklın bildirdiği konular arasında bir çatışma olmadığını düşünen Müslüman filozoflar filozofun ahlâkıyla dindarın ahlâkı, akılcı ahlâkla dinî ahlâk arasında bir çatışma olmamasına özen göstermişlerdir.[205] Dolayısıyla İslam ahlâkı içinde değerlendirilebilecek bütün yaklaşımlar ilgilendikleri konular, yöntemler, değerlendirmeler farklı olsa da İslam'ın temel çizgisinden ayrılmama noktasında sanki görüş birliği içerisindedirler.

Türkçede "Birine geçici olarak bırakılan ve teslim alınan kişice korunması gereken eşya, kimse vb., inam, vedia"[206] anlamlarına gelen emanet kelimesi Arapçadan dilimize geçmiş olup emn kökünden gelir ve emniyet korkunun, emanet hıyanetin, iman ise küfrün zıddı olarak[207] açıklanır. İman yalanlamanın zıddı olarak tasdik anlamına da gelir. Bundan dolayı Bilmen, emaneti "Eminlik, başkasına ait olmak üzere bir kimsenin nezdinde bulunan şey. Bu şey hıfz (korumak) için verilmişse "vedia" namını alır. Bila noksan ve bila tehir edası mükellefe vacip olan vazife-i diniye"[208] şeklinde tanımlarken emniyeti itimat, güvenme, korkusuzluk, insanda söz ve fiil olarak doğruluktan meydana gelen yüce bir haslet olarak tanımlayıp korkunun gitmesinden dolayı nefsin mutmain olmasına «em'n», «eman», «emane» denildiğini belirtir.[209] Aynı kökten gelen imanı ise "İnanmak, kanaat getirip kabul etmek, hakkı teslimde bulunmak. Dinî umuru bilip kabul ve tasdik eylemek. Mukabili inkâr ve ilhaddır."[210] şeklinde verirken bunlarla ilgili olarak tanımlarda geçen itimat kelimesini "güvenme, emniyet, bir şey'e kalben istinat ve ittikâ etmek."[211] olarak açıklar. Mü'min emniyet, güven veren anlamındadır. Güven ise "Korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusu, itimat"[212] şeklinde bu kelimelerin hepsini karşılayan bir kavram olarak Türkçede kullanılmaktadır. Kelimelerin isim hâlleri yanında emanet etmek, iman etmek, emin olmak, emniyet içinde olmak, mü'min olmak, güvenilir olmak gibi fiil hâllerinde kullanımları da mevcuttur. İslam düşüncesinde Kur'an ve hadislerdeki farklı kullanımlarından yola çıkarak emanetin "ücret, kira, ortaklık hakkı, buluntu gibi maddî haklar yanında iman, ibadet gibi dinî yükümlülükler, beden ve ruh sağlığı, servet, makam ve mevki

gibi imkân ve kabiliyeti gerektiren hususlar, sözleşmeler, mesken ve aile mahremiyetine saygı, nimet ve ikrama teşekkür, selâma karşılık verme, sırların saklanması vb. dinî, ahlâkî, içtimaî ilke ve kuralları da içine alan”[213] çok geniş kapsamlı tanımları yapılmaktadır. Kavramın ahlâkla ilişkili en önemli noktası “kişinin yapmakla sorumlu olduğu tüm vazifelerin şuurunda olmasıdır.”[214] ki bu ahlakî bilinç ve farkındalık için son derece hayatîdir.

Emin ve iman kelimelerinin aynı kökten gelmesi ve yakın anlamları dolayısıyla aralarındaki ilişkiye dikkat çekilmiştir. Bu ilişki bir yönüyle insandan Allah’a diğer tarafıyla insandan insana olmak üzere iki boyutludur. Bir yanda el-Mü’min ismi celâline sahip Allah’a iman eden ve bundan dolayı kendisini emniyet içinde / güven içinde hisseden insan vardır. Çünkü “Mü’min Allah’a hem inanan hem de güvenendir. Allah her türlü kötülükten münezzeh olduğu için O’ndan kuluna ihanet gelmez.”[215] Burada kulun Allah’a olan güveni ve emaneti söz konusudur. Allah’a olan imanı insana güven ve emniyet içinde olduğu hissiyle birlikte huzur vermektedir. Diğer yandan “Allah’a inanan insan, O’nun yarattıklarına zarar veremez, güvenilmez biri olamaz; sadakatsiz ve vefasız olamaz. Zira Kur’an’ın açıkça bildirdiği gibi iman aynı zamanda bir ahiddir, misaktır, ahde vefadır, iman emanettir, yani güvenilir olmaktır.”[216] Burada da mü’min imanından dolayı Allah’a güvenmekte diğer yandan insanlar onun Allah’a olan inancından dolayı ona güvenmekte, elinden ve dilinden kendilerine zarar gelmeyeceğine inanmaktadırlar. Bireyin Allah’a imanı ve bunun getirdiği güven ve emanet duygusu diğer insanların kendisine güvenmesini, emin bir insan olduğuna inanmasını sağlayan bir araca dönüşmekte, bir anlamda kişinin imanı diğer insanlara kendisine güvenilebileceğine dair garanti sunmaktadır. Burada birey imanın getirdiği emin olma hâlini diğer insanlara yansıtmakla mü’min sıfatını hak etmektedir.

Ahlâk kitaplarında emanet ve güven tek başına bir ahlakî erdem olarak ele alınmamıştır. Klasik ahlâk literatürü tarandığında hikmet, iffet, cesaret ve adalet diye sıralanan temel erdemler ile alt erdemler veya erdemsizlikler bağlamında emanet ve güvenle doğrudan ilişkili bir erdeme rastlanmamıştır.[217] Aşağıdaki açıklamaların bunların niçin tek başına bir erdem olarak alınmadığının gerekçeleri olarak görülebileceği kanaatindeyiz.

Ahlâk ilminin İslam düşüncesindeki “insan nefsinde yerleşen öyle bir heyet (meleke)dir ki fiiller hiçbir zorlama olmaksızın, düşünüp taşınmadan bu meleke sayesinde kolaylıkla ve rahatlıkla çıkar”[218] şeklindeki klasik tarifi hatırlandığında mü’min inancının gereği olan eylemleri işleyerek ve tekrarlayarak bunları bir meleke hâline getirmekte, sonuçta alışkanlıklarla meleke hâline gelen bu davranışlar onun aslî yapısına, karakterine dönüşmektedir. Ancak insanı güzel ahlâkî davranışlar edinmeye iten güç imanıdır. İman bir anlamda insanı güzel ahlâka yönlendiren ve motive eden, ayrıca iyi ve kötüyü belirleyen bir kuvvet olarak karşımıza çıkar. Bu açıdan bakıldığında “İman, tüm İslamî erdemlerin çıktığı kaynaktır; hepsini oluşturan odur ve İslam’da Allah’a ve vahiylerine karşı içten bir inanışa dayalı olmayan hiçbir fazilet düşünülemez.”[219] Buna göre bireyin imanıyla motive edip oluşturduğu ve içselleştirdiği güzel ahlâk, güvenilirlik olarak dışarıya

yansımakta, belirginlik kazanmaktadır. Bu sebeple bir kişiye karşı hissedilen emanet ve güven duygusu, ondaki imanın sağlamlığına ve bunun sonucu olarak kendisinde imanın gerektirdiği güzel ahlâkın, erdemlerin, dolayısıyla genel bir değerler bütününün, olumlu ahlâkî bir tutum ve duruşun varlığına işaret etmektedir. Böylece bir kimsenin çevresinde oluşturduğu emanet ve güven duygusu dışarda hissedilen bir tutum olmakla beraber bu görüntü gerisindeki sağlam imanın ve onun gereği olan yerleşik, içselleşmiş güzel ahlâkın kişideki varlığının göstergesi konumundadır. Bu sebeple bir kişiye karşı duyulan emanet ve güvenilirlik hissi onda imanı ile ahlâkı arasında sağlam ve sağlıklı bir bağ olduğunu gösteren en önemli ölçütlerden birisidir. Nitekim Kur'an'da mü'minin özellikleri sayılırken onların namazlarını huşu içinde kıldıkları, zekâtlarını verdikleri yani ibadetlerini hakkıyla yerine getirdikleri dile getirilmekte bunun yanında iffetlerini korudukları, haddi aşmadıkları belirtilerek onların ahlâkî özelliklerine de işaret edilmektedir. Devamında "*Yine onlar (o müminler) ki, emanetlerine ve ahidlerine riayet ederler.*"[220] ayetiyle emaneti korumak ve sözlerini tutmak mü'min olma niteliğini belirleyen ölçütler arasında gösterilmiştir. Aynı anlama gelen bir ayet de başka bir surede kâfir ile mü'minin nitelikleri anlatılırken dile getirilir.[221] Bir diğer surede ise "*Ey iman edenler, Allah'a ve Resûlü'ne ihanet etmeyin; bile bile* (kasıtlı olarak) *birbirinizin emanetlerine de ihanet etmeyin.*"[222] ayetiyle Allah'a iman etmeyip ihanet edenlerin birbirlerinin mallarına da ihanet etme riskini taşıdıkları yani bu kişilerle ilişkilerde güven zedelenmesi ihtimalinin olacağı belirtilerek iman ile ahlâkî davranışlar arasında doğrudan bir bağlantı olduğu vurgulanmaktadır. Benzer şekilde Hz. Peygamber "*Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve dilinden selamette olduğu, zarar görmeyeceğinden emin olduğu kimsedir.*"[223] hadisiyle Müslüman tanımını iman, güzel ahlâk ve bunların arasındaki bağla açığa çıkan güven duygusuyla yapmaktadır. Aynı görüşü destekleyen bir başka hadisinde ise komşusunun kötülük yapacağı endişesi ile kendisinden korktuğu kimse hakkında "*Vallahi iman etmiş sayılmaz.*"[224] sözleriyle üç defa yemin etmiştir. Emanete hıyanet etmeyi münafıklık alametleri arasında saymış[225] ancak emanete hıyanet eden kişiye aynı şekilde hıyanetle karşılık vermeyi yasaklamıştır.[226] Çünkü bu durumda kötü ahlâkın devam etmesi ve yaygınlaşması tehlikesi ortaya çıkar. Bunlar iman ile ahlâk arasındaki güçlü bağlantıyı dile getirir; bir anlamda imanın ahlâkî içerik ve şartlarını belirleyerek davranışlara dönüşmesi, dışarıya yansıması gerektiğini ifade eder. Şüphesiz iman ile ahlâk arasındaki güçlü bağın en önemli göstergesi kişinin karşısındaki insanlarda oluşturduğu güven duygusudur.

İnsandaki güven duygusu ile güzel ahlâk arasındaki bağlantının en güzel ve somut örneği Hz. Peygamberin henüz peygamber olmadan önce Muhammedü'l-Emin lakabıyla anılmasıdır. Çünkü bu lakap ondaki ahlâkî niteliklerin bir bütün halinde bulunduğunun göstergesidir. Hz. Peygamber rol model olarak İslam ahlâkının nasıl olması gerektiğini gençlik yıllarından itibaren yaşayarak tüm Müslümanlara örnek olmuştur. Gerek Hılfu'l-fudul anlaşmaları gerekse Kabe'nin onarımı sonrası Hacerü'l-esved taşının yerine yerleştirilmesinde üstlendiği sorumluluklar onun gençliğinden itibaren bir ahlâk modeli olduğuna işarettir.

Her türlü hakaret ve eziyeti yapan düşmanlarının her şeye rağmen onu yalancılıkla itham edememesi, mallarını kendisine emanet etmeye devam etmeleri Hz. Peygamberin insanlarda uyandırdığı güven duygusuyla alakalıdır ve bu duygunun gerisinde içselleşmiş örnek bir ahlâk vardır. Ahlâkın bir anda kazanılan bir şey olmadığı, bir alışkanlıkla yerleştiği hatırlandığında Hz. Peygamberin çocukluğundan itibaren güzel ahlâk sahibi olmasının önemi açığa çıkar.

Emanet yukarıda da işaret edildiği gibi ahlâk kitaplarında tek başına bir erdem olarak sayılmamıştır. Ancak onun varlığı farklı erdemlerin varlığıyla açığa çıkar. Hadislerde yapılan vaadlerin, özel meclislerde konuşulan sözlerin, verilen sırların birer emanet olduğu belirtilmektedir[227] ki bu dürüstlük, doğruluk erdemi ile alakalıdır. Bunun gibi evlenilen kadınların ve aile mahremiyetinin de birer emanet olduğuna[228] işaret edilmektedir ki bu da iffet erdemi içinde değerlendirilebilir. Yani kişi doğruluk, dürüstlük erdemine sahipse verilen sözleri yerine getirmekte, saklamaya söz verdiği sırları ifşa etmemektedir. Benzer şekilde iffet erdemine sahipse eşi ve ailesi hakkında ölçülü davranmakta, sınırı aşmamaktadır. Eşin ve aile mahremiyetinin korunması ile çocukların emanet olması, onların terbiye edilmesi ahlâk ilminde ev yönetimi başlığında değerlendirilen ahlâkî ilkelerle ilgilidir ve kişinin sorumluluğu altındadır. Aynı durum mal ve mülkün emanet olması anlayışında da geçerlidir. Servetinin emanet olduğu bilincine sahip birisi cimrilik veya savurganlık gibi erdemsizliklerden uzak durup zekat, sadaka gibi ibadetlerini yerine getirirken, mallarını dağıtırken cömertlik erdemine göre davranır.

Emanet ve güven, adalet erdemiyle de çok yakından ilgilidir. Çünkü emanet ve güven duygusu karşınızdaki insanlara haksızlık yapmayacağınız, zulüm gibi bir erdemsizliğe meyletmeyeceğiniz düşüncesini içerir. Nitekim ayette "*Rüşd çağına erişinceye kadar, yetimin malına, sadece en iyi tutumla yaklaşın; ölçü ve tartıyı adaletle yapın. Biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yükleriz. Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız dahi olsa adaletli olun, Allah'a verdiğiniz sözü tutun. İşte Allah size, iyice düşünesiniz diye bunları emretti.*"[229] denilmektedir.

Emanet ve güven sadece bireylerde ortaya çıkan bir duygu değildir, aynı zamanda toplumlarda da var olması gereken bir niteliktir. Bu bağlamda emanet ve güven adalet erdemiyle doğrudan ilişkilidir. Erdemli, güzel ahlâk sahibi, güvenilir insanların bulunduğu toplumlarda güven ortamı oluşur ve adalet erdemi açığa çıkar. Çünkü toplumda yaşayan bireyler açısından da sahip oldukları görevler kendileri için birer emanettir. Herkes görevini en iyi şekilde emanet bilinciyle yerine getirdiğinde toplumda düzen ve uyum ortaya çıkar ve adalet gerçekleşir. Bu bağlamda toplumda herkes kendi işini, görevlerini hakkıyla yapmalıdır. Görevlerini tembellik, ihmalkârlık vb. sebeplerle yapmadıkları takdirde hak etmedikleri ücretleri kazanırlar ki bu durumda sadece kendilerine değil bütün topluluğa karşı haksızlık yapmış olurlar, toplumda güven ve emniyet ortamı kaybolur, adalet gerçekleşmez tam tersine haksızlıklar meydana gelir.[230] Bu ise tüm toplumun zararına bir durumdur. Nitekim Hz. Peygamber "*Emanet kaybolduğunda kıyameti bekle*"[231] hadisiyle emanet ortadan kalktığı zaman gerçekleşmesi muhtemel durumu kıyamete benzetmiştir.

Toplumda güven ortamının oluşması için devlet başkanlarına büyük sorumluluklar yüklenmiştir. “*Allah, size emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hüküm verdiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder.*”[232] ayetinin bu sorumluluğu hatırlattığı düşünülür. Özellikle Fârâbî ve daha sonra onun görüşlerini takip eden Müslüman filozoflar erdemli devletlerin oluşumunu adalet erdeminin ortaya çıkmasına bağlarlar. Toplumda adaletin ortaya çıkması için insanların güzel ahlaklı olması gerekir. İnsanların güzel ahlâklı eylemlerde bulunabilmesi için eğitim öğretim gibi gerekli sorumluluklar devlet başkanının uhdesi altındadır. Tabi bunun gerçekleşebilmesi için devlet başkanının kendisinin de yüksek ahlâkî niteliklere sahip olması, ayrıca ülkesinde uyguladığı yasaların bu ahlâkî ideali gerçekleştirecek nitelikte ilahî özellikler taşıması gerekir.[233] İslam toplumunda bu niteliklere sahip bölgeler belde-i emin adıyla anılmaktadır. Günümüzde ise sosyal devletler, bu toplumsal güvenlik ve adaleti gerçekleştirmiş yapılar olarak ön plana çıkmaktadırlar. İnsanların özgürce sorumluluklarını yerine getirebildiği, can ve mal güvenliğinin sağlandığı, hayat, mülk edinme, inanç ve düşüncesini açıklama ve yaşama özgürlüğü gibi temel hakların korunduğu toplumlar bunlara örnektir.

Görüldüğü gibi emanet ve güven duygusu kişide sağlam imanın ve güzel ahlâkın varlığının bir sonucu hatta ölçüsüdür. Toplumlarda ise bireylerin sahip olduğu ahlâk kadar yönetimin sağlıklı işlediğinin, yönetim ve yönetilenler arasındaki denge ve uyumun varlığının bir göstergesidir. Bu bağlamda Müslümanlara ve İslam toplumlarına baktığımızda durumun hiç iç açıcı olmadığı gözlemlenmektedir. Artık İslam ülkeleri insanların huzur içinde yaşadığı, emanet ehline ait emin beldeler değildir. Masum insanlar, çocuklar, siviller günlük işleriyle meşgulken veya camilerde ibadet ederken canlı bombaların kurbanı olabilmektedirler. Bunların sorumluları da ne yazık ki elinden ve dilinden Müslüman kardeşine zarar gelmemesi gereken, bir diğer Müslüman, en azından o kimliği taşıdığını iddia eden insanlardır. İslam hilafet düzenini getirdiğini söyleyen ve maalesef Hz. Peygamberin mührünü bayraklarında taşıyan grupların ele geçirdiği bölgelerden insanların akın akın kaçmaları, Müslüman çoğunluğun yaşamadığı ülkeleri emin belde görüp gidebilmek için ölümü göze almaları, adı ne olursa olsun İslam’ın anlayışının, ahlâkının, adaletinin ve güven ortamının açığa çıkmadığının açık göstergesidir.

Burada Müslümanlara çok önemli sorumluluklar düşmektedir. Müslüman, öncelikle kendisinden başlayarak dalga dalga ailesine oradan da topluma uzanan bir çizgide Hz. Peygamberin işaret ettiği gibi eliyle düzeltebiliyorsa eliyle, eliyle mümkün değilse diliyle, diliyle yapamazsa kalbinden kınayarak kötülüğü ortadan kaldırmaya çalışmalı, ahlâkını düzeltmelidir. Eliyle ve diliyle değiştirmeye gücü yetmediğinde kalben kınaması o kötülüğün kötü olarak bilinmeye devam etmesi, kanıksanmaması ve başka kötülüklere vesile olmaması açısından son derece önemlidir. Eğer gerçekten inanıyorlarsa mü’minlerin inançlarının gereği olan ahlâkî davranışları sadakatle yerine getirmeleri gerekir. Ancak bu tek başına yeterli değildir. Hz. Peygamber “*Hepiniz çobansınız/ sorumlusunuz ve hepiniz yönettiklerinizden mesulsünüz. Devlet başkanı bir sorumludur ve yönettiklerinden mesuldür. Evin beyi bir sorumludur ve yönettiklerinden mesuldür. Evin hanımı da bir*

sorumludur ve yönettiklerinden mesuldür...."[234] hadisiyle metaforik bir anlatımla herkesin sorumluluğu altındaki bireyleri eğitmesi gerektiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla baba ailesinin, devlet başkanı halkının ahlâkî eğitiminden sorumludur ve ailede, toplumda güven ortamının inşası ancak eğitimle mümkün olur. O halde kendimizden başlayarak eğitimi ihmal etmememiz gerekir. Özellikle ahlâkın alışkanlığa dönüşüp insan karakterinin bir parçası hâline gelmesi için gereken süre göz önüne alındığında bu eğitime küçük yaşlardan itibaren başlanması gerektiği açıktır.

Sonuç olarak çevresindeki insanlar bir kimseye güveniyorlarsa bu, o kişide iman-amel dengesinin sağlandığına işarettir. Çevresindekilerin ona duydukları güven bir anlamda ona tutulan ve ondaki ahlâkî niteliklerin varlığını gösteren bir aynadır. Aynı şekilde bir bölgede var olan güven ortamı da oradaki toplumun ahlâkına ve inançlarına ayna tutmakta, oranın emin bir belde olduğunu göstermektedir.

---

[205] Mustafa Çağrıcı, *Anahatlarıyla İslam Ahlâkı*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2006, s. 77-78.

[206] http://www.tdk.gov.tr, emanet maddesi

[207] İbn Manzûr, EMN maddesi, *Lisânu'l-Arab*, Dâru'l-maârif, Kahire, trs.

[208] Ömer Nasuhi Bilmen, *Dinî ve Felsefî Ahlâk Lüğatçesi*, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1967, s. 13.

[209] Bilmen, a.g.e., s. 14.

[210] Bilmen, a.g.e., s. 17.

[211] Bilmen, a.g.e., s. 12.

[212] http://www.tdk.gov.tr güven maddesi

[213] Ali Toksarı, "Emanet" maddesi, *DİA*, C. XI, s. 82.

[214] Muhammed Gazalî, *Müslüman Ahlâkı*, ter. Abdülcelil Candan, Nükte kitap, Konya 2005, s. 37.

[215] Mustafa Çağrıcı, "Güven ve Sadakat", *Kutlu Doğum Haftası "Hz. Peygamber Kardeşlik Ahlâkı ve Kardeşlik Hukuku Sempozyumu" Bildiriler Kitabı*, 21-22 Nisan 2012, DİB yayınları, Ankara 2013, s. 313.

[216] Çağrıcı, a.g.m., s. 313-314.

[217] Bu çalışma sırasında klasik ahlâk literatürünü oluşturan temel eserlerin hem Arapça / Farsçaları hem de Türkçeleri taranmış, erdem ve erdemsizlikler ile bunların alt erdemleri incelenmiş ve güven, emanet, emin olma kavramları veya bu bağlamda doğrudan ilişkili olabilecek benzer bir erdeme rastlanmamıştır. Taranan eserler sırasıyla şunlardır: İmam Mâverdî, *Edebu'd-dünya ve'd-dîn*, İbn Hazm, *Kitâbu'l-ahlak ve's-siyer fî müdâvâtüs'n-nüfûs*, Râgıb el-Isfahânî, *ez-Zerî'a ilâ mekârimi'ş-şerî'a,* Muhâsibî, *er-Riâye,* İbn Miskeveyh, *Tehzîbu'l-ahlâk ve tathîru'l-â'râk,,* Nasîruddîn et-Tûsî, *Ahlâk-ı Nâsırî,* Adudiddîn el-Îcî, *Ahlâk-ı Adudî* ve Kınalızâde Ali Efendi, *Ahlâk-ı Âlâî.*

[218] Çağrıcı, a.g.e., s. 16.

[219] Toshihiko İzutsu, *Kur'an'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*, Pınar yayınları, 2. Basım, İstanbul 1991, s. 245.

[220] Mü'minûn, 23/1-8.

[221] Meâric, 70/1-32.
[222] Enfâl, 8/27.
[223] Buhâriî, Îmân, 4, 5.
[224] Buhârî, Edeb, 29; Müslim, Îmân, 73.
[225] Buhârî, Îmân, 24, Şehâdât, 28; Müslim, Îmân, 107, 108.
[226] Ebû Dâvûd, Büyû’, 79; Tirmizî, Büyû’, 38.
[227] Topsarı, a.g.m., s. 82.
[228] Topsarı, a.g.m., s. 82.
[229] En’âm, 6/152.
[230] Hüsameddin Erdem, *Ahlâk Felsefesi*, Hü-Er yayınları, Konya 2005, s. 180.
[231] Buhârî, İlim, 2.
[232] Nisâ, 4/58.
[233] Fârâbî, *es-Siyâsetü’l-medeniyye,* tahkik ve şerh, Ali Bû Mulhım, Dar ve mektebeti’l-hilâl, Beyrut 1994, s. 82-87; Fârâbî, *Kitâb tahsîl al-sa’ada*, thk Ali Bû Mulhim, Dâr ve mektebetü’l-hilâl, Beyrut 1995, s. 92-94.
[234] Buhârî, Ahkâm, 1.

Emanet veren ve emanet alan bir kul güven, hizmet, hoşnutluk ve muhabbetle tanışır. Bu suretle toplumsal yapıda maddi iletişimin üzerinde ve ötesinde manevi bir doku ve ortam oluşur.

Emanet ve Güven Üzerine Düşünceler

Prof. Dr. Sadettin ÖKTEN
Mimar Sinan Üniversitesi
Emekli Öğretim Üyesi

Bu yazı kapsamında önce emanet kavramını ve bu kavram ile ifade edilen süreci ele alıyoruz. Emanet kavramında iki taraf veya özne söz konusudur. Bunlardan biri emanet veren veya emanet bırakan taraf, diğeri ise emaneti alan veya kabul eden taraftır. Bu süreçte emanet sözcüğü ile ifade ettiğimiz şey, bir nesne olabildiği gibi mal ve mülk, insan, zaman ve diğer imkânlar da olabilir. Yani emaneti veren taraf emaneti alan tarafa kendine ait bir nesneyi, malı mülkü veya kendi ailesinden ya da yakınlarından bir insanı emanet verebilir. Hatta emanet veren kendi zamanını, bilgisini, sabır ve tahammül gibi diğer önemli hasletlerini de emaneti alan tarafa tevdi edebilir. Ancak emanet verme işlemi belli şartlar altında cereyan eder. Bu şartların ilki de emaneti veren kimsenin emaneti teklif ettiği veya emaneti kabul edeceği var sayılan kimseye güven duymasıdır.

Emaneti vermenin diğer şartlarına gelince, bunlar emanet verilen şeyi aynen muhafaza etmek veya o şeyde bir zarar veya hasar oluşturmadan kullanmak veya onu işletmekle oradan bir nema oluşturmak; eğer emanet verilen şey insan ise onu eğitmek olabilir. Bu şartların temel özelliği emaneti kabul eden kimsenin emanet verilen şeye karşı belli bir dikkat ve hassasiyetle davranması olgusu ve isteğidir. Emaneti kabul eden kimse belli bir zaman süresince yukarıda ifade ettiğimiz şartları gerçekleştirerek bu emanet ile ilgisini sürdürür; diğer bir deyişle onu olduğu gibi muhafaza eder veya dikkatle kullanır ya da işletir. O şey insan ise onu da incitmeden eğitmeye çalışır. Emaneti veren ile alan arasındaki kabule ve muvafakate göre belli bir süre sonra emanet asıl sahibine iade olunur.

Yukarıda kısaca açıklanan sürece baktığımız zaman burada emaneti alanın belli bir hassasiyet ve dikkatle ve belli bir mesuliyet duygusu taşıyarak emanet edilen şey ile ilişkisini sürdürdüğünü görüyoruz. Bu ilişki karşılıksız hizmet olarak adlandırılıyor. Bu yazı kapsamında hizmetin zaten karşılıksız olduğunu vurgulamak istiyoruz. Hizmetin maddi bir karşılığı olursa bunun adına da iş diyoruz. Emanet edilen şey esas sahibine iade edildiğinde o kimse adı geçen hizmeti değerlendirerek bundan manevi bir rahatlık ve bahtiyarlık duyar. Ve emaneti alan kimseye karşı kalbinde şükran ve muhabbet hisleri oluşur. Yukarıdaki açıklamalardan da hatırlanacağı üzere süreç, emanet verenin emanet alana karşı bir güven duygusuna sahip olmasıyla başlamaktadır. Hiçbir insan güvenmediği kimseye bir varlığını veya değerini emanet etmez. Emaneti alan kimse de hasbi hizmeti karşılığı bu güvene bir mukabelede bulunmuştur. Bu

hizmetin iade süreci sonunda emaneti veren kimsenin iç dünyasında bir şükran ve muhabbet uyandığını ifade etmiştik. Bu şükran ve muhabbet hisleri de emaneti alan kimseye dönük bir mükafattır. Böylece iki birey arasında güven ile başlayan manevi iletişim hizmetle devam etmiş; hizmet, şükran ve muhabbet hisleri uyandırmış ve bu suretle emanet süreci iki bireyi manevi olarak birbirine yaklaştırmış ve bir sevgi halkası içinde kuşatmıştır. Bu basit iletişim, emaneti verenin başka bir bireye karşı emanet kabul etmesi ve emanet alanın da diğer bir bireye karşı emanet vermesiyle çoğalır, daha doğrusu çoğalmalıdır ve kendini yeniden üretmelidir. Her insan hayatı boyunca hem emanet veren hem de emanet alan olmalı, böylece maddi alışverişin dışında manevi bir iklimin lezzetinden ve feyzinden istifade etmelidir.

Bir kavramı muhteva ve şümulü ile iyice anlamak için zıddıyla mukayese etmek gerekiyor. İnsan zekâsı farklar veya zıtlıklar üzerinden giderek daha net ve tanımlı bilgiye sahip olmaktadır. Bu temel ilkeyi emanet kavramına uyguladığımız zaman bu kavramın zıddı olarak karşımıza çıkan kavram, sahip olmak veya malik olmak kavramıdır. Sahip veya malik olmak kavramı ise sahip olunan şeye karşı tasarruf ve kullanma iktidarını elde bulundurmak demektir. O şeyi istediğimiz gibi kullanmak, üretmek, tüketmek, bağışlamak, biriktirmek gibi eylemler bu kavramın şümulüne girer. Bu durumda şu soru ile karşı karşıya kalmak kaçınılmazdır. İnsanoğlu için sahip olmak kavramı sınırsız mıdır, yoksa onun bir sınırı var mıdır? Burada sınırsız nitelendirmesiyle insan sahip olduğu şeyi istediği gibi kullanır olgusu kastediliyor. Böyle tanımlanan sınır meselesine seküler akılla baktığımızda karşımıza zaman ve imkân sınırlamaları çıkıyor. Konuyu biraz açmak açısından çok genel ve basit bir örnek vermek gerekirse, elinizde bir mal olduğu halde bunu kullanacak zamanınız veya imkânınız olmayabilir. Bunun ötesinde herhangi bir seküler erk mesela devlet erki sizin malik olduklarınıza karşı kullanım sınırlaması da getirebilir. Bu özet ve öz açıklamalardan anlaşılacağı üzere sahip olmak olgusu belli sınırlar içerisinde cereyan edecek olan bir kullanım ile sınırlandırılmıştır. Şimdi aynı hadiseye İslam açısından bakalım. Bir bireyin daha doğrusu, İslamî ifade ile söylersek, bir kulun sahip olduğu mallar ona Allah tarafından verilmiştir. Bu mallardan istifade etmek için gereken zaman ve imkân da yine o kula Allah'ın ihsanıdır. Kulun sahip olduğu malı kullanma sürecinde uyması gereken kuralları da Allah va'z etmiştir. Allah, kuluna verdiği bu imkân ve zenginliği bilinmedik bir zamanda kısmen veya tümüyle geri alıyor. Allah ile kul arasındaki emanet sürecinde zaman faktörü sadece Allah'ın ilminde olan bir özelliktir. Bu konuda kulun bir bilgisi söz konusu değildir. Bunun ötesinde Allah kuluna verdiği imkânların nasıl kullanıldığı konusundaki sorgusuyla kuluna mükafat veya mücazatta da bulunur. Bu cümlelerin kısaca özeti şudur: Varlık tümüyle bir emanettir. Hayatta mutlak manada sahip ve malik olmak olgusu mevcut değildir. Aşağıdaki satırlarda bu süreci formülleştirmeye çalışıyoruz. Allah ile insan veya kul arasındaki emanet süreci, Allah'ın kulunu yeryüzünde kendi halifesi olarak tanımlamasıyla başlar. Bunun devamında Allah kuluna çok kapsayıcı bir kavram ile ifade edilen nimetlerini ihsan eder. Bu nimetleri belli şartlar ya da kullanma talimatıyla ihsan etmektedir. Bu talimata uymak kulun mesuliyetidir. Bu talimat aynı zamanda

insanın Allah'a karşı birtakım ilahî sınırlar ile tahdit edildiğini ifade eder. Ve sadece Allah'ın bildiği bir zaman süreci sonunda bu emanetler geri alınır. Kulun mesuliyet duygusuna ne mertebede sadık kaldığı ve bunu eylemlerine nasıl yansıttığı Allah tarafından takdir edilir. Bu takdirin olumlu boyutu kalb-i selim ve salih ameldir. Allah, kullarını bu iki kıstasla değerlendirir.

Yukarıdaki satırlarda Allah ile birey yani kul arasındaki emanet sürecini ifade etmeye çalıştık. Burada şunu görüyoruz. Emanet dediğimiz kavramsal yapıyı ve bunun uygulamasını kuluna öğreten bizatihi Allah'tır ve insan bu öğrendiğini öğretmekle mükelleftir. Bu yazının baş tarafında da belirtildiği gibi kul, Allah'tan öğrendiği emanet kavramını ve uygulamasını kendi hayatında diğer insanlara karşı tatbikle mükelleftir. Emanet veren ve emanet alan bir kul güven, hizmet, hoşnutluk ve muhabbetle tanışır. Bu suretle toplumsal yapıda maddi iletişimin üzerinde ve ötesinde manevi bir doku ve ortam oluşur.

Şimdi biraz da emanet kavramını ve sürecini modernitenin ürünü olan modern toplumda ele alalım. Bu ele alışın sebebi, modern toplumdaki emanet ilişkisiyle İslam medeniyet tasavvurundaki emanet ilişkisinin farkını ortaya çıkarmak ve böylece İslam'daki emanet kavramını ve uygulamasını daha iyi anlatmaktır. Modern toplumda Allah ile insan ilişkisi kopmuştur. Modern toplumda artık birey vardır, kul yoktur. Bu birey bazı kereler Allah ile olan ilişkiyi tümüyle unutmuş ve hayatını kendi düzenliyor gibi bir anlayışa bile kapılmıştır. Ancak İslam açısından olaya baktığımızda Allah kendisini unutan ve kendisiyle ilişkisini koparan bireye bile nimetlerini ihsan etmeye devam ediyor. Bu nimetlerin kullanım şatlarını ve talimatını ve bunlara bağlı olarak bireye yüklediği mesuliyeti de kaldırmış değildir. Modern birey, Allah'ın verdiği nimetleri kullandığı halde onun kullanım talimatını ve bu noktada zuhur eden mesuliyetini ihmal hatta inkar etmektedir. Böylece ortaya elinde Allah'ın ihsan ettiği nimetler olan ve bu nimetleri kullanma imkânına sahip bulunan, ancak bu hususta hiçbir sınır tanımayan, mesuliyet kabul etmeyen bir insan tipi ortaya çıkıyor. Nimet ve imkân sahibi olan ancak ilahî sınır tanımayan bir insan tipinin varacağı nokta ise sadece zulüm menzilidir. Modern insan hem kendine hem de çevresine zulmetmektedir ve bunun farkında değildir. Çünkü insanın yaşarken en fazla muhtaç olduğu şey olan muhabbetten mahrum kalmıştır.

Allah ile insan ilişkisi kopunca modern birey emanet kavramını ve bunun uygulamasını da öğrenemez. Bu sebeple modern toplumda insandan insana gelişen emanet kavramı ve uygulaması da söz konusu değildir. Bu toplumda insan insana güvenmez, insan emaneti tanımadığı için hizmet olgusu ile tanışmaz, neticede bireyler arasında şükran ve muhabbet hisleri uyanmaz. Ancak insanın bir şeylerini birilerine emanet etmek ihtiyacı hiç bitmez. Modern toplumda bu ihtiyacı birey değil kurumlar karşılar. Kurumlar bu iş için kurulmuşlardır ve emanet edilen şeyi bir bedel karşılığında emanet eden tarafın isteğine göre ellerinde tutarlar. Bu süreç bir bedel karşılığında olduğu için buna artık hizmet değil iş demek gerekiyor. Emaneti veren kimse belli bir süre sonunda ve belli bir bedel ödeterek emanetini geri alır ve istediği şartların yerine getirilip getirilmediğini kontrol eder. Emaneti elinde tutan kuruma karşı bir şükran ve muhabbet beslemez çünkü maddi bir bedel ödemiştir ve onun

karşılığında da bir fayda sağlamıştır. Böylece modern toplumda emanet, birey ve kurumlar arasında cereyan eden maddi bir süreç olmanın ötesine geçemez. Bu sebeple modern insan, İslam medeniyetindeki emanet sürecinin bünyesinde yer alan güveni, bu güvenin gerektirdiği hasbi hizmeti, bu hasbi hizmetin geri dönüşüyle oluşan şükran ve muhabbet duygularını tanımaz. Hayatı boğucu ve yoğun bir maddi iletişim ortamında geçerek biter. Bu ifadeler hayatın sonunda Allah tarafından değerlendirilecek olan kalb-i selim ve salih amel kavramlarını kapsamaz, sadece bu dünya hayatıyla ile ilgili tespitleri içerir. Modern insan, varlığını muhtaç olduğu güven, hasbi hizmet, şükran ve muhabbet duygularının yabancısıdır. Ölümden sonraki hayatta kalb-i selim ve salih amel sahiplerine ikram olunan ilahî lütufların farkında da değildir. Hizmete bir külfet olarak bakan modern insan, kendi ifadesine göre müreffeh olduğunu söyler ama huzur içinde ve mutmain olduğunu söyleyemez. İslam medeniyetinin tanımladığı emanet kavramı ve uygulaması ise insana maddi iletişim ortamının ötesinde manevi derinliği olan bir huzur ve itminan ortamı sağlamaktadır. O halde Allah tarafından yeryüzündeki halife olarak tanımlanan ve vazifelendirilen insanın emanet almayı ve vermeyi ve bu suretle güven, hizmet, şükran ve muhabbetle hayatını zenginleştirmeyi hiç ihmal etmemesi gerekir.

Bu yazıda tamamen kuramsal bir çerçeve içinde kalmaya gayret ettik. Bunu isteyerek ve özellikle yaptık. Bu çerçeveyi genişletmeyi ve ıslah etmeyi aziz okuyucularımıza bırakıyoruz. Bu bir model veya tekliftir ve her model veya teklif gibi üzerinde düşünülmeye, tartışılmaya ve değerlendirilmeye muhtaçtır. Bu mevzunun konuşulması, düşünülmesi ve örneklerle daha anlaşılır hâle getirilerek eksikliklerinin tamamlanması da yine aziz okuyuculara bir emanet olarak tevdi ediliyor.

Emanet ve güven; huzurun, rızık bolluğunun, güzel ve hoş bir hayatın en önemli sebebi olurken, emanete hıyanet ve güvensizlik; bu nimetlerin elden gitmesine, korku, açlık ve sefalete neden olmaktadır.

Kaybedilen Emanet ve Güvenin Kaybettirdikleri

Prof. Dr. Ömer ÇELİK
Marmara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Güven; kişinin karşısındaki insanın doğruluğuna, samimiyetine, kendisine yalan söylemeyeceğine ve kendisini asla aldatmayacağına tam bir kalp huzuruyla inanmasıdır. Bu konuda içinde en küçük bir şüphe taşımamasıdır. Arapçada bu mana *emn* ve *emniyet* kelimeleriyle ifade edilir. *Emânet* de bu kökten gelir ve üzerimizdeki ödenmesi gereken tüm hakları ifade eder. Yüce Allah'ın bir ismi *el-Mü'min*'dir. Bunun bir manası da kullara güven veren, onları emniyette kılan demektir. Resûlullah (s.a.s.)'ın nübüvvet öncesi toplum içerisinde en meşhur lakabı da *Muhammedü'l-Emîn*'di. Bu; herkesin kendine güven duyduğu, kimseyi aldatmayan, kimseye yalan söylemeyen, emanete asla hıyanet etmeyen *Güvenilir Muhammed* demekti. Peygamber olduğu ilk günde ve henüz tebliğe başlamadan önce Araplara kendisinin bu şahsiyetini tasdik ettirmiş, ondan sonra tebliğe başlamıştı. Eğer o (s.a.s.) insanlar nezdinde güvenini kaybetmiş bir kimse olsaydı acaba kim ona inanırdı?

Kaybedilen Emanet ve Güvenin Birebir İnsan İlişkilerinde Kaybettirdikleri

Birbirlerini severek evlenmişler, güven temelli sımsıcak bir yuva kurmuşlardı. İki de çocukları olmuştu. Fakat zamanla aralarında bir *güvensizlik* peyda olmaya başladı. *Emanete hıyanet* alametleri ortaya çıkar oldu. Çünkü kadın kendi anne, baba ve aile fertlerine son derece düşkündü. Buna mukabil kocasının anne, baba ve aile fertlerine mesafeli duruyordu. Evinin kapılarını kendi aile fertlerine sonuna kadar açarken kocasının akrabalarına bu ilgiden pek az bir şey gösteriyor veya hiç göstermiyordu. Eline geçen imkânları, yiyecek, içecek, giyecek ve paraları açık veya gizli kendi akrabalarıyla cömertçe paylaşıyor, bir yolunu bulup bunları onlara ulaştırıyordu. Oysaki bu farklı muameleyi gerektirecek bir durum söz konusu olmamıştı hiç. Kocasının ailesi ona hep sevgi ve saygıyla yaklaşmıştı. Yıllar böyle geçti, koca gördüklerini sinesine çekti. Ailenin devamını ve iki yavrucağının geleceğini düşünerek sesini çıkarmadı. Sabretti, direndi. Ama uzun yıllar gördüklerinden ve yaşadıklarından dolayı içinde hanımına karşı tam bir *güvensizlik* hâli yerleşti. Açıkça bir şey söylemese de hâl diliyle konuşmaya başladı. Önceden kendisine emanet ettiği şeyleri artık emanet etmez oldu. Hanımına karşı belli bir mesafe koydu, onun için kendine göre bir alan belirledi. Hesabını kitabını gizli tutuyor, bununla ilgili hanımıyla hiçbir şeyi paylaşmıyor,

gerektiğinde de bazı şeyleri gizlemek için yalan söylüyordu. Var olana yok diyordu. Gizli birikiminden hanımının haberi olmaması için bütün gayretini ve dikkatini sarf ediyordu. Sonunda birikimiyle bir dükkan satın almak istemiş, hanımının ruhu duymadan aldığı bu dükkanı iki çocuğu üzerine kaydettirmişti. Ondan hanımına bir şey kalır da yine akrabalarına götürür korkusuyla oturduğu evini bile ölmeden önce çocuklarının üzerine almaya çalışıyordu. Uzun bir ömür böyle güven bunalımı içinde zehir olup gitmişti…

Aile hayatının huzuru ve mutluluğu için emanet ve güvenin varlığı önemli olduğu gibi bunların kaybı eşlerin birbirine olan bağlılığını baltalayan ve saadeti sefalete çeviren öldürücü bir zehirdir. Sabahleyin erkenden evinden ayrılırken karşılıklı güven duygusu içinde birbiriyle vedalaşan eşlerin hissettikleri güzel duygularla, kimin ne yapacağı belli olmayan bir güvensizlik içerisinde birbirinden ayrılan eşlerin ruhlarını saran karamsarlık ve ıstırabı kıyaslamak mümkün müdür? Bunun içindir ki Yüce Allah, mutlu bir ailenin temelini teşkil eden sâliha bir hanımı şöyle nitelemektedir: *"Allah'ın, onların kocaları üzerindeki haklarını korumasına karşılık, hanımlar da kocalarının bulunmadığı zamanlarda ve kimsenin görmeyeceği yerlerde namuslarını, onların mallarını ve çocuklarını korurlar…"*[235]

Kalp, beyin, göz, mide, böbrek gibi organlarla ilgili ciddi bir sağlık problemimiz sebebiyle doktora gittiğimizde doktorumuza güvenip güvenmemek arasındaki farkı düşünelim. Bu gibi hâllerde bazen son derece ciddi sonuçlar doğuracak durumlarla karşılaşabiliyoruz. Ameliyat, pahalı tedavi yolları ve pahalı ilaçlar gibi hem hayati risk taşıyan ve hem de ekonomik bakımdan ağır gelebilecek ihtimaller olabiliyor. Bu gibi yerlerde ilgili şahıslara duyulan *güven* insana tam bir kararlılık ve itminan verirken, *güvensizlik* insanı çok sıkıntılı süreçlere sokabiliyor. Ameliyat olmaması gerekirken ameliyat edilen, kullandığı yanlış ilaçlar sebebiyle ciddi sağlık problemleri yaşayan nice hasta örneklerini görmek ve duymak mümkündür. Bunlar sadece bir ihmalin veya bilememezliğin sonucu değil bizzat emanetlere bilinçli bir hıyanetin sonucu da olabiliyor.

Arkadaşa güvenmek, komşuya güvenmek, kasaba, bakkala ve manava güvenmek, bir tas çorba içeceğimiz, iki lahmacun yiyeceğimiz lokantacıya güvenmek de önemlidir. Bu gibi basit görülen yerlerde bile *emanet ve güven kaybı*nın günlük hayatımızda üzerimizde olumsuz etkileri olmakta, huzurumuzu kaçırmaktadır. Hele hele yiyecek, içecek ve giyecek üretimi yapan firmaların ve kuruluşların durumunu iyi incelemek gerekiyor. Toplum nezdinde güven kazandıktan sonra ürettiği yiyeceklere ve içeceklere helal olmayan katkı maddelerini katan, sanki bunlar yokmuş gibi reklamını yapıp Müslümanları aldatanlar var. Müslüman görünüp ürettiği giyeceklere helal olmayan hayvanın ürünlerini katanlar var. Onların emanetlere olan bu hıyanetleri ortaya çıkınca insanların aldatılmışlık duygusu içinde ne denli güven kaybına uğradıkları malumdur. Oysa bu insanlar, Allah Resûlü (s.a.s.)'nün başına gelen şu hadiseden sonra söylediği sözleri zihinlerine kazısalar böyle haksızlıklara asla meyledemezlerdi:

Resûlullah (s.a.s.), çarşıda bir satıcının yanına vardı. Önündeki buğday yığınının içine elini daldırdı ve ıslak olduğunu fark etti. Satıcıya, *"Nedir bu?"* diye

sordu. Adam, “Ey Allah’ın Resûlü, yağmur ıslattı.” deyince Efendimiz; *“Bu yaşlığı üstte bırakıp insanların görmesini sağlayamaz mıydın? Aldatan benden değildir!”* buyurdu.[236]

Bütün bu söylenilenler ışığında insan ilişkilerinde istenilen güzelliği ve kıvamı yakalayabilmede emanet ve güven duygusunun ne kadar hayatî bir unsur olduğu ortaya çıkmakta; bunların kaybının ise insanî ilişkileri berbat edip dumura uğratacağı anlaşılmaktadır.

İkili ilişkilerde mevcut bu durumun toplumsal münasebetlerde daha vahim bir hâl alacağı aşikârdır.

Kaybedilen Emanet ve Güvenin Topluma Kaybettirdikleri

Yer, İslam öncesi henüz Allah Resûlü’nün nübüvvet nuruyla aydınlanmamış Mekke… Vakit, haram aylardan biri olan Zilkâde… Zübeyd kabilesine mensup Yemenli bir adam, satmak üzere ticaret malları getirmişti. Kureyş kabilesinin ileri gelenlerinden Âs b. Vâil bu malları satın almış, ancak parasını ödememişti. Adamcağız, Mekke’nin ileri gelenlerine başvurmuş, hakkını alabilmek için kendisine yardım etmelerini istemişti. Fakat onlar bu adı sanı bilinmeyen mazluma yardım etmek yerine, Mekke’de hatırı sayılır bir kişi olan Âs b. Vâil’i kayırarak adamı azarladılar. Çaresizlik içinde kalan adam, Kureyş ileri gelenlerinin Kâbe çevresinde oturdukları bir sırada, Ebû Kubeys dağına çıkarak; “Ey Fihr Hanedanı!” diye bağıra bağıra bir şiir okudu. Uğradığı zulmü ve haksızlığı ilan ederek yardım istedi. Yardım için ilk harekete geçen kişi, Peygamber Efendimizin amcası Zübeyr oldu. Kureyş’in önde gelenleriyle birlikte Abdullah b. Cüd’an’ın evinde toplandılar. Abdullah onlara yemek ikram etti. Daha sonra, “kim olursa olsun, Mekke’de zulme uğramış kimselerin hakkını geri alıncaya kadar, zalime karşı mazlumu müdafaa etmek” üzere sözleştiler. Denizlerde, bir kıl parçasını ıslatacak kadar su bulundukça, Hıra ve Sebir dağları yerlerinde durdukça sözlerine bağlı kalacaklarına yemin ettiler. Tarihte bu cemiyet *Hılfü’l-Fudûl:* Erdemliler Cemiyeti olarak nam saldı. Bu topluluk, ilk olarak Âs b. Vâil’den Zübeydli adamın hakkını almakla icraata başladı. Sonra da Mekke’de zulme ve haksızlığa uğrayan pek çok kimsenin imdadına koştu, adaleti ikame etmek için gayret sarf etti.[237] Peygamber Efendimiz (s.a.s.), bu cemiyet hakkında peygamber olduktan sonra şöyle demişti: *“Abdullah b. Cüd’ân’ın evinde amcalarımla birlikte, Hılfü’l-Fudûl’de hazır bulundum. O meclisten o kadar memnun oldum ki, ona karşılık bana kızıl develer (en kıymetli dünya metâı) verilse, o kadar sevinmezdim. O antlaşmaya şimdi de çağrılsam, yine icabet ederim.”*[238]

İnsanlık için en tehlikeli bela *açlık, güvensizlik* ve *emanetin zayi olması*dır. Buna mukabil Allah’ın insanlığa en büyük lütfu da “onları açlıktan kurtarıp doyurması ve korkudan güvende kılması”dır.[239] Örneğin; Mekke’de Kureyşliler büyük bir korku içinde bulunuyorlardı. Allah, Mekke’yi güvenli bir bölge kılıp onları emniyete kavuşturdu. Bu bölgeye “Harem” adı verildi. Mekke’nin ismi *el-Beledü’l-Emîn* yani “Güvenilir Belde” idi. Etraftaki şehirler, bölgeler güvensizlik içinde anarşi ve terörle sarsılırken, insanlar haksız yere yakalanıp öldürülürken, malları gasp edilirken Mekke’de Kureyşliler büyük bir emniyet içinde yaşıyorlardı. Âyet-i kerimede bu durum şöyle haber verilir: *“Çevrelerindeki insanlar yakalanıp*

götürülürken ve malları yağma edilirken, yaşadıkları Mekke'yi can ve mal emniyeti bakımından güvenilir ve mukaddes bir Harem bölgesi kıldığımızı görmezler mi? Buna rağmen onlar hâlâ saçma ve asılsız inançlar peşinde koşarak, Allah'ın nimetlerine karşı nankörlüğe devam mı edecekler?"[240]

Yüce Allah emanet ve güven içinde bulunan bir ülke ile o ülkenin bu hâlini kaybettikten sonraki durumunu etkileyici bir üslupla şöyle tasvir etmektedir: *"Allah, ibret için bir ülkeyi örnek veriyor: Bu ülkenin halkı emniyet ve huzur içinde yaşıyor; rızıkları her taraftan bol bol geliyordu. Sonra bunlar Allah'ın nimetlerine nankörlük edince, Allah da yaptıklarına karşılık onlara bütün benliklerini saran bir açlığı ve korkuyu tattırdı. Onlara bizzat kendilerinden bir peygamber de geldi, fakat onu yalanladılar. Zulme gömülmüş giderlerken, çok geçmeden, onları azap kıskıvrak yakalayıverdi."*[241]

Âyette anlatılmak istenen tasviri ve canlandırılmak istenen manzarayı biraz daha açmak gerekirse şunlar söylenebilir: Burada bir ülkeden ve orada yaşayan bir toplumdan söz ediliyor. Bu toplum emanet ve güven içinde yaşamaktadır. Komşu ülkelerle ilişkileri gayet dostane ve iyidir. Düşman istilası, baskın tehlikesi, anarşi ve terör söz konusu değildir. Havası hoş, suyu güzel, tabii güzellikleri çoktur. Bu ülkede yaşayanların hiçbir korku, sıkıntı, darlık ve endişeleri bulunmamaktadır. İhtiyaç duydukları bütün rızıklar her yerden bol bol gelmekte; sebzeler, meyveler, ürünler yağmur gibi yağmaktadır. Yiyecek, içecek, giyecek gibi tabii ihtiyaçları bol miktarda bulunmaktadır. Dolayısıyla hiçbir kıtlık ve açlık korkuları yoktur. Halk, ülkelerinden pek memnun olup, burayı bırakarak başka bir yere göçmeyi de düşünmemektedir. Fakat söz konusu toplumun kendilerine bahşedilen nimetlerin kıymetini bilmedikleri, onlara karşılık gerektiği şekilde şükretmedikleri, hatta bu nimetlere nankörlükle mukabelede bulundukları anlaşılmaktadır. Allah'ın nimetleri içinde yüzüyor, fakat O'na isyan ediyorlar. Günahlara dalıyor, işlemedikleri günah, yapmadıkları rezalet kalmıyor. Daha da önemlisi kendi aralarından bir peygamber çıkıyor, onları kötülüklerden vazgeçmeye ve iyilik yapmaya çağırıyor. Fakat bunlar, yaptıkları yetmiyormuş gibi o peygamberi de yalanlıyor, ona eziyet ediyor ve ona tabi olanlara olmadık işkenceler yapıyorlar. Böylece Allah'ın rahmet ve merhametinden uzaklaşıp gazabına uğruyorlar. İşlemekte oldukları suçlar yüzünden Allah onlara azap ediyor. Yıllarca süren kıtlıklar verip onları aç ve çaresiz bırakıyor. Güvenli hâllerini kaldırıp üzerlerine her taraftan korku kapıları açıyor. Düşmanlarının istilasına uğruyorlar. Böylece öldürülüyor, mahvediliyor ve perişan oluyorlar. Başlangıçta bulunan emanet, emniyet, güven, huzur, istikrar, bolluk ve mutluluk gibi nimetler yerlerini bütünüyle korku, anarşi, açlık, huzursuzluk ve yok oluşa bırakıyor.

Âyette bahsedilen ülke ve halkı her neresi olursa olsun bir örnektir sadece. Şurası bir gerçektir ki, yer altı ve yer üstü zenginlikleri, huzur, emanet, güven vs. gibi Allah'ın verdiği her türlü nimete nankörlük eden, onları Allah'a taat yolunda yerli yerince kullanmayan, israf edip saçıp savuran ve hatta onları Allah'a isyan yolunda kullanan her ülkenin akıbeti işte böyledir. Nitekim kıyametin ne zaman kopacağını soran birine Nebiyy-i Ekrem (s.a.s.); *"Emanet zâyi olduğu zaman kıyameti bekle!"* demiş; "Emanet nasıl zayi olur?" diye sorulunca da; *"İş, ehline*

verilmediği zaman, işte o zaman kıyameti bekle!" demişti.[242] Böyle kötü bir akıbete uğramamak için Allah'a kulluk etmeli, nimetlerine şükretmeli, haramlardan uzak durarak helâl, temiz ve hoş şeylerle nezih bir hayat sürülmelidir: *"Öyleyse, Allah'ın size rızık olarak verdiği helâl ve temiz nimetlerden yiyin. Eğer yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız O'nun nimetlerine şükredin."*[243]

Buradan çıkacak sonuçları hülasa etmek gerekirse *emanet ve güven*; huzurun, rızık bolluğunun, güzel ve hoş bir hayatın en önemli sebebi olurken, *emanete hıyanet* ve *güvensizlik*; bu nimetlerin elden gitmesine, korku, açlık ve sefalete neden olmaktadır.

İmanın, emanetin ve güvenin zayıflamaya başlaması veya kaybolması halinde toplumu ne tür felaketlerin beklemekte olduğu hususunda bir başka âyette şöyle buyrulur: *"İnsanların işledikleri kötülükler yüzünden karada ve denizde karışıklık ortaya çıktı, düzen bozuldu. Böylece Allah, belki doğru yola dönerler diye, yaptıklarından bir kısmının kötü sonuçlarını onlara tattırıyor."*[244]

Bu açıdan içinde yaşadığımız toplum da zor süreçlerden geçmektedir. Zaman zaman farklı gruplar ve kesimler arasında güven bunalımı yaşanmaktadır. Bu yüzden insanlar birbirlerine art niyetle yaklaşabilmekte, bu da bir kısım tatsız olayların vuku bulmasına neden olmaktadır. Böylece toplumsal bütünlük, kardeşlik, işbirliği, bir olma, iri olma, diri olma gibi hedeflerimizi istediğimiz seviyede gerçekleştirmede problemler çıkmaktadır. Zaman zaman ortaya çıkan söz konusu güven bunalımının aşılması için devletin halkına karşı son derece şeffaf davranması, adaletle, şefkatle ve merhametle muamele etmesi; bununla birlikte toplumun farklı kesimlerinin, art niyetlerini ve önyargılarını bir tarafa bırakarak, birbirlerine şeffaf bir şekilde ve iyilik düşünceleriyle davranması gerekir.

Bir ülke içinde yaşanılan emanet ve güven bunalımı, uluslararası düzeyde devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerini çok yakından ilgilendirmektedir. Siyasî ilişkiler, askerî münasebetler, ekonomik yatırımlar ve kültürel alışverişlerde karşılıklı emanet ve güven son derece olumlu sonuçlar doğururken, yaşanabilecek emanete hıyanet ve güven bunalımı bütün bu ilişkileri menfi istikamette etkileyecektir.

Sonuç olarak ister insanların birbirleriyle olan ilişkilerinde ister devletlerin ve toplumların birbirleriyle olan münasebetlerinde emanet ve güven duygusu neler kazandırıyorsa, emanete hıyanet ve güvensizlik de bunun tam zıddı olarak söz konusu kazanımların tamamen yok olmasına neden olacaktır. Bu bakımdan emanet ve güven gibi son derece önemli değerlerin erozyona uğramasını önleyip bunları yeniden inşa etmenin dünya hayatını âdeta cennet yaşantısına çevirmede yeri doldurulamaz bir öneme sahip olduğu unutulmamalıdır.

---

[235] Nisâ, 4/34.
[236] Müslim, Îmân, 164.
[237] İbn Esîr, *el-Bidâye,* II, 295-296; İbn Sa'd, *et-Tabakât,* I, 128-129.
[238] İbn Kesîr, *el-Bidâye,* II, 295.
[239] Kureyş, 106/4.
[240] Ankebût, 29/67.

[241] Nahl, 16/112-113.
[242] Buhârî, İlim, 2; İbn Hanbel, II, 361.
[243] Nahl, 16/114.
[244] Rûm, 30/41.

Anlatılana bakılırsa insanların karşılaştıklarında tokalaşmalarının ilk sebebi, ellerinde silah taşımadıklarını göstermekmiş. Bu yüzden sağ elimizi uzatırmışız veya elimizi kaldırırmışız selam vermek için. Yani selam vermek, gerçekten selam, esenlik, güven vermekmiş. Benden sana zarar gelmez, bende güvendesin, demekmiş. Ve belki bütün işin sırrı bu.

Cesaretin Bedeli

Hasan KARACA
TDV Yayın Matbaacılık ve
Ticaret İşletmesi

Giriş

İnsandan söz eden ayetleri bir araya toplayıp okuduğumuzda ilk anda beklemediğimiz bir betimlemeyle karşı karşıya kalırız. Tahminimizin aksine insan için kullanılan sıfatlar hiç de olumlu değil. İnsan, zalimdir, nankördür,[245] cahildir,[246] aceleci,[247] hırslı ve sabırsızdır.[248] Bunun karşısında insana olumlu vasıflar yükleyen ayetlere rastlamak pek mümkün değil gibidir. Evet insan en güzel şekilde yaratılmıştır.[249] Ve çoğu kez insan olarak kendimizi tanımlarken bu ayete başvurmaktayız. Fakat diğer ayetlerin aksine, burada gerçekten şekle ilişkin bir sıfatlandırma söz konusu. *''Allah, size şekil verdi ve şeklinizi en güzel yaptı.*"[250] ayeti bunu daha da açık söylemektedir. Yani buradaki yaratış belki de "*insana iki göz, bir dil, iki dudak vermedik mi?*"[251] ayetinde vurgulandığı üzere şekle ilişkindir. Yoksa insan, emaneti teslim alırken bile zalim ve cahildir: "*Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yüklendi. O gerçekten çok zalimdir, çok cahildir.*"[252] Bu nasıl bir emanettir, insan neden üstlenmiştir ve bunu üstlenmek neden zulüm ve cehalettir?

Emanet ve Güven

Tefsirlerde emanete farklı anlamlar yüklenmişse de bunlar arasında özellikle 'akıl ve irade melekelerinin' kastedildiğine dair görüş günümüzde yaygınlık kazanmıştır. Bu yorum temelde insanın diğer mahlukattan farklı olarak irade ve akla sahip olduğundan hareket etmektedir. "İnsandan başka her şey, yaratıcı tarafından nasıl programlanmışsa işler, tabiatının dikte ettiği davranış biçimini değiştiremez. Bu sebeple dünyaya ve yerlere, canlı ve cansız varlıklara "Niçin böyle yaptın?" diye sorulmaz."[253] Ne var ki burada "temsilî anlatım"[254] söz konusuysa bile ayette göğe, yere ve dağlara emanetin teklif edildiğinden bahsedilmekte ve dolayısıyla cansız varlıklara da bir çeşit şuur atfedilmektedir. Oysa eğer cansız varlıklara, niçin böyle yaptın, diye sorulamayacaksa, onlara emanet de teklif edilememeli. Tam da bu yüzden tefsirlerde ezelde göklere ve yere şuur verilip sonra emanet teklif edildiğine dair bir görüş ileri sürülmüştür. Fakat ayeti lafzî de yorumlasak, temsilî de yorumlasak, akıl ve irade emanetinin sunulması için akıl ve irade verilmiş olması çelişkisinden kurtulmamız pek de kolay görünmüyor. Yani eğer emanet gerçekten akıl ve iradeyse, o zaman emaneti kabul etmemiz için emanete sahip olmalıyız gibi garip bir döngüye

girmekteyiz. Bu sebeple emanet, akıl ve iradedir demek en azından bu ayetten hareketle pek mümkün görünmüyor. Aksine insanın 'hayvan-ı natık/ konuşan hayvan' olduğuna ilişkin bir bilgiyi tekrar etmekle kalıyor. Oysa ayet nutuk konusunda insanı dağdan taştan ayırmış değil. Kaldı ki insandan başka varlıkların 'tabiatının dikte ettiği davranış biçimini değiştiremez' olduğuna dair varsayım da bugün fazlasıyla tartışmalıdır. Bunu anlamak için basit örneklere bakmak bile yeterli olacaktır. Söz gelimi fayton çekmeyi veya insan taşımayı ata 'tabiatı dikte' etmemektedir. Aksine at başlangıçta buna direnmekte, bunu yapmakta zorlanmaktadır. Onu bu konuda zorlamamız gerekiyor, 'vahşi tabiatını' dizginlememiz gerekiyor. Ancak o zaman bizi taşıyor. Fakat bu gösteriyor ki, at pekala 'tabiatın dikte ettiği davranış biçiminin' dışına çıkabilir. Bunu kendi iradesiyle yapmıyor olabilir -ki bu konuda asla emin olamayız- fakat sonuçta bunu yapması için onun iradesini kırmaktayız.

Belki de bahsedilen çelişkiden kaçınmak için emanetten kastedilenin emir ve yasaklar veya Kur'an-ı Kerim olduğu görüşü de savunulmuştur. Ancak ayetin çok daha esaslı bir konudan ve henüz farz ve hükümlerin va'z edilmediği bir aşamadan bahsettiği ortadadır. Aslında "*Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.*"[255] ayetinde olduğu gibi insanın yaratılışına dair temel bir bilgi verilmektedir. Ve kanaatimizce Ahzâb suresindeki ayetten bağımsız olarak düşünülmesi doğru da değildir. Yani emanet, hilafet ile ilgilidir. İnsana yeryüzü emanet edilmiştir. Nitekim Eski Ahit'in Yaratılış bölümünde de benzer bir konu ele alınmaktadır: "Yeryüzünü doldurun ve denetiminize alın; denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun."[256]

Günümüz tercümelerinde 'yeryüzüne egemen olma' hükmü çok daha yumuşak tercüme edilmektedir. İbranicedeki ifadenin daha çok imar etme olarak algılanması gerektiği vurgulanmaktadır. Eski kutsal kitaplara dini anlamakta başvurulması birçok kişi tarafınca sakıncalı görülmekte ve tahrif edilmiş eserler olduğu ortaya atılarak veya kabaca israiliyat denilerek reddedilmektedir. Oysa tahrifat daha çok bu kitapların emir ve yasaklarıyla ilgili olarak bahsedilen bir husustur. Ayrıca Kur'an'ın "*tasdik edip gözettiği*"[257] kitaplar üzerine konuşmaktayız. Bu yüzden yaratılış gibi bir konuda Eski Ahit'e başvurmanın sakıncalı olmayacağı kanaatindeyiz. Kaldı ki emanet konusunda iddiamızı tamamen Eski Ahit'ten devşirmek niyetinde değiliz. Emanet hilafetle ilişkiliyse o vakit emanet halife kılındığımız yeryüzüdür. İnsanı, yeryüzündeki diğer varlıklardan ayırt eden özellik aklı, iradesi, nutkudur elbette denebilir. Fakat asıl önemli olan bunlarla ortaya koyduklarıdır. İnsanın ürettiğidir. Ne imar ettiğidir. Gerçek şu ki dünyada hiçbir mahluk, insan kadar yeryüzüne egemen olmamaktadır. Buradaki egemenliği bir hükmetme, sahiplenme ve yeryüzüne dağılma olarak anlamak doğru değildir elbette. Çünkü bunu iddia ettiğimizde insanla yarışabilecek canlılara rastlayabiliriz. Bazı mikrop türlerinin, bazı mantarların bu konuda bizden çok daha başarılı olduğu söylenebilir mesela. Burada kastettiğimiz yeryüzünün imarıdır. İnsandan başka hiçbir canlı yeryüzünün bütününe dönük bir dönüştürme, değiştirme ve imar gerçekleştirmemektedir. Elbette hayvanlar da örneğin yuva yaparak bir tür imar gerçekleştiriyorlar ve örneğin karıncalar cürümlerinden çok daha geniş bir alanı -

hatta coğrafyayı- dönüştürebiliyorlar, fakat bu konuda kimsenin insanın eline su dökemediği ortadadır. İnsan, başından beri kendini dünyanın bir parçası olarak, ondan doğmuş olarak algılamamaktadır. İnsan kendini hep dünyaya gelmiş olarak tanımlar. Doğumunu anlatırken -sanki başka bir yerden- dünyaya 'gelmiştir', ilk insan yeryüzüne 'inmiştir', hatta indirilmiştir. İnsan dünyayla baş etmek zorundadır. Bu emanet ona verilmiştir. O da kabul edecek kadar cahildir.

Cehalet ve Zulüm

"*O gerçekten çok zalimdir, çok cahildir.*"[258] ifadesini gelecek zamana dönük, yani 'zalim ve cahil olmuştur' diye okumak isteyenler varsa da, ayette buna ilişkin en ufak bir işaret bulunmamaktadır. Ne de "innehu kâne" ifadesini başka bağlamlarda geleceğe ilişkin olarak okumaktayız. Söz gelimi Nasr suresindeki "*innehu kâne tevvaba*", "*o tövbeleri kabul edendir*"[259] veya Hz. Nuh hakkında "innehu kâne abden şekura", "*o şükreden bir kuldu*"[260] dendiğinde. Ayeti geleceğe ilişkin okumak, zihnimizdeki bir kuramı ayete uyarlamaktan başkası değildir aslında. Yoksa ayeti zihnimizdeki kurama uydurmak mı demeli? Ancak bu çaba da gösteriyor ki, aslında insanın bütünde cahil ve zalim olduğunu kabul etmekte zorlanıyoruz. Yalnızca bir kısmımızın cahil olduğunu, onların emaneti taşıyamadığını kabul etmeye çok daha hazırız. Ne var ki ayet bu ayrımı yapmamakta. Yeryüzünü emanet almak zulümdür veya en azından cehalettir. Bunun böyle olduğu başından beri bellidir. Bu yüzden melekler, insanın yeryüzüne halife kılınacağını öğrendiklerinde, fesat çıkacağı ve kan döküleceği[261] konusunda endişe etmişlerdir. Gerçek şu ki insan meleklerin bu kaygısını birçok kez doğrulamıştır. Geriye dönük takip edebildiğimiz yaklaşık 5000 yıllık tarihimize baktığımızda yeterince kan döktüğümüzü -ve bu konuda Kabil'i suçlamaya pek de yüzümüz olmadığını- görmekte zorlanmayız. Kaldı ki kendi tarihimizi anlatırken tam da bu kan dökmeler, bu savaşlar üzerinden anlatmaktayız: şu tarihli muharebe, şu meydandaki savaş, dünya savaşları, sıcak ve soğuk savaşlar ve nihayet -savaş her zaman kayıp değilmiş gibi- kazanılan savaşlar, zaferler. Geriye dönmeyip yaşadığımız çağa baktığımızda da yeryüzünü fazlasıyla ifsat ettiğimizi göreceğiz. Bunun için küresel ısınmayı, ozon tabakasını, yakılan ormanları hatırlamamız yetecektir. Veya çok daha basit bir yola başvurup, tükettiğimiz gıdalara bakabiliriz. Ya da yalnızca insan olarak birbirimize yaptığımız haksızlıkları sıralayalım, yaraladığımız ve yaralandığımız zamanları anımsayalım. Bunu söylerken elbette insanoğlunun yeryüzünde birçok güzellik oluşturduğunu göz ardı etmiyoruz. Söz gelimi sanata, müziğe dair ürettiğimiz inanılmaz güzellikler veya hayretlerle izlediğimiz olağanüstü iyilik öyküleri, peygamberlerin ve bilgelerin hayatımızı aydınlatan söz ve davranışları veya çok daha basitinden içimizi huzurla dolduran bir gülümseme, dostluk, arkadaşlık, ayaklarımızı yerden kesen sevgi. Fakat, o dökülen kanlar tüm bunlara değer miydi, sorusu her zaman yaptıklarımıza gölge düşürmeye devam edecektir.

Biz bir emaneti genelde iyi niyetle kabul ederiz. Ona sahip çıkabileceğimize, onu koruyabileceğimize, bizde güvende olduğuna inanarak alırız. Fakat sonrasında o emaneti korumakta zorlanırız ve nadiren uzun süre elimizde olan bir emaneti umduğumuz şekilde saklarız. Hele de bu emanet yalnızca saklanacak

bir emanet değilse, onunla muhatap olmak durumundaysak uzun vadede ona 'gözümüz gibi' bakamayız. Bir çocuk sahibi olmak bir canı emanet almaktır aynı zamanda. Ve çocuğa iyi bakacağımız konusunda, onun bizde emin olduğu hususunda niyetlerimiz şüphe götürmeyecek derecede halistir. Fakat zaman içinde bize emanet edilen o cana başta düşündüğümüz gibi davranamayız. Ona bağırdığımız olur veya istemeyerek de olsa zarar verdiğimiz, hak ettiği halde vaktimizi ona ayırmadığımız ve haklı olduğu durumlarda isteğini yerine getirmediğimiz. Ve aradan yirmi, yirmi beş yıl geçince o çocuğun hayal ettiğimizden çok farklı biri olduğunu görürüz. Onu yaralamışızdır, istemeyerek, asla kast etmeyerek, fakat bir şekilde o emanete hak ettiği şekilde sahip çıkamamışızdır, bir şekilde onu ihmal etmişizdir. Evet, insan emaneti alırken cahil ve zalimdir. Emanete sahip çıkabileceğine inanacak kadar cahildir. Emanete hakkıyla sahip çıkamayacak kadar zalim. Bir çocuğa sahip çıkmakta bile zorlanırken, yeryüzünü emanet almak elbette -ve en iyi ihtimalle- cehalettir. Hele de yaptığımız herhangi bir işin sonuçlarını kontrol edemiyorken. İyi niyetle yaptıklarımız kötü sonuçlar verebiliyorken ve yaptığımız her iyilik aynı zamanda bir şekilde kötülük de doğurabiliyorken. Örneğin bir dilenciye verdiğimiz sadaka, bir yandan paylaşmaksa da öte yandan onun dilenci kalmasını sağlıyorken.

Yine de

Ancak tuhaf bir şekilde, tüm bunlara rağmen birçok konuda 'evet, buna değerdi' diyebiliyoruz. Evet, yirmi yaşına gelmiş bu çocuğa istemeden zarar verdim ve o benim istediğim kişi olmadı, fakat yine de buna değdi. Evet, anlamlandıramadığım şekilde ömrümü bir işte, bir uğraşta, bir telaşta ve anlamlı anlamsız ilişkilerde tükettim, fakat geriye dönüp baktığımda 'evet, buna değdi'. Yeryüzüne hakkıyla sahip çıktığım söylenemez belki, fakat birçok güzelliğin oluşmasına vesile oldum ve sanki buna değdi. Yani bilerek zulmetmediğimiz sürece 'buna değdi' diyebiliyoruz. Belki bu yüzden Allah, meleklerin endişelerine cevap verirken "*Ben sizin bilmediğinizi bilirim*"[262] diyor. Belki bu yüzden Allah, ben sizin bilmediğinizi bilirim, dedikten sonra bu bildiğinin ne olduğunu açıklamıyor. Belki bu yüzden her zaman bir meçhule doğru gitmekteyiz.

Meçhule doğru

Her zaman bir meçhule doğru gitmekteyiz. Çocuğumuzun ileride nasıl biri olacağını bilmiyoruz. Yaptıklarımızın ne sonuçlar doğuracağından emin olamıyoruz. Ve günün birinde pişman olma ihtimalimiz her zaman var. Ama belki de emanet budur. Dünya, sürekli bilinemezle yüzleşmektir. Bunu göze almaktır. Cennetten farkı budur bir bakıma. Cennet, güvende olunan, emin olunan yerdir. Bilinemezi olmayan yer. Her ne olursa olsun zarar gelmeyeceğinden emin olduğumuz yer. Fakat Âdem cennette bilinemez olan o ağaca yaklaştı. Onun ne olduğunu bilmeden ve belki özellikle bilmediği için. Ve onun meyvesine uzandı. Hata veya değil, aldanma veya değil, Âdem meçhulü göze aldı. Bu yüzden onunla, dünyayla baş etmek zorunda kaldı.

Anlatılana bakılırsa insanların karşılaştıklarında tokalaşmalarının ilk sebebi, ellerinde silah taşımadıklarını göstermekmiş. Bu yüzden sağ elimizi uzatırmışız

veya elimizi kaldırırmışız selam vermek için. Yani selam vermek, gerçekten selam, esenlik, güven vermekmiş. Benden sana zarar gelmez, bende güvendesin, demekmiş. Ve belki bütün işin sırrı bu. "*Mümin, insanların elinden ve dilinden güvende olduğu kimsedir.*"[263] Belki iyilik yapmada çok da başarılı değiliz, belki iyi niyetlerimizi uygulamada hata yapıyoruz ve belki bu meçhulle baş etmekte gerçekten zorlanıyoruz. Fakat başkaları için bir meçhule dönüşmemeyi yine de sağlayabiliriz. İnsanlara güven vermeyi, bizden beklenmedik bir zarar gelmeyeceğini gösterebiliriz. Yani olur ya, belki aramızda selamı yayabiliriz.[264]

---

[245] İbrâhîm, 14/34.
[246] Ahzâb, 33/72.
[247] İsrâ, 17/11.
[248] Meâric, 70/19.
[249] Tîn, 95/4.
[250] Teğâbün, 64/3.
[251] Beled, 90/8-9.
[252] Ahzâb, 33/72.
[253] Karaman, H. vd., Kur'an Yolu, 2007, S. 406.
[254] Karaman, H. vd., 2007, S. 405.
[255] Bakara, 2/30.
[256] Genesis, 1/28.
[257] Mâide, 4/48.
[258] Ahzâb, 33/72.
[259] Nasr, 110/3.
[260] İsrâ, 17/3.
[261] Bakara, 2/30.
[262] Bakara, 2/30.
[263] Buhârî, Îmân, 4.
[264] Müslim, Îmân, 93-94.

Selâm, verene bir sorumluluk yükler. Bu nedenle emanet ruhuyla taşınmalıdır. Selâm veren kimse karşısındakine ilettiği güven mesajına uygun hareket etmek zorundadır. Bu mesaj kimseye zarar vermeyeceğinin, kendisine güvenilebileceğinin garantisidir bir bakıma. Selâm verip yalan söylemek, selâm verip hak yemek, selâm verip zarar vermek... Bunlar sözü başka, davranışı başka olan nifak ehline mahsustur.

Dilimizdeki Güven Mesajı: Selâm

Dr. Sema ÇELEM
Ankara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi

Giriş

Güven insanoğlunun temel duygularındandır. İnsanın yaşamını devam ettirebilmesi için oluşturduğu şartlar, kendini güvende hissetmesi ile yakından ilgilidir. Güven duygusu olmayan insanın hayatını sağlıklı bir şekilde sürdürmesi beklenemez. Korkunun zıddı olan emanet kelimesi de güvenle eş anlamlıdır.[265] Toplumu meydana getiren fertlerin güven ve emniyet içinde olması toplumun selameti, gelişmesi, bekası açısından önemlidir. Toplumun parçası olan kişilerin birbirlerinden zarar görmeyeceklerini bilerek yaşamaları, huzur ve güven ortamının oluşmasına katkı sağlar.

Selamlaşmak aynı toplumda yaşayan, birbirine değer veren, asgari müştereklerinin varlığı fikrini kabullenmiş kişilerin sahip olduğu davranışlardan biridir. Tevazu ve samimiyetin işaretidir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) bu durumu “tanıdığı ve tanımadığı kişilere selâm”[266] prensibiyle açıklamış, sadece birbirlerini tanıyan insanların selamlaşmasını kıyamet alametlerinden biri saymıştır.[267]

Her kültürde var olan selamlaşma, birtakım sözler veya işaretlerle yapılır. Farklı din ve kültürlerde kullanılan selâm ifadeleri genel olarak barış, güven, huzur, sağlık vb. temenniler içermektedir.[268] İnsanlar arasında dostluk, sevgi ve barışın yaygınlaştırılması, Müslümanların kalplerinin birbirine ısındırılması açısından büyük önem taşıyan selâmın İslam Dini’nde en yaygın olarak kullanılan formu “es-Selâmu aleykum” sözüdür. Es-Selâm, Allah’ın esmasından[269] “esenlik veren, selamete ulaştıran”[270] anlamında bir kelimedir. Selâmın kendisi başlı başına selamet ve güvenlik anlamına geldiğine göre[271] “es-Selâmu aleykum” diyen kişi “Allah’tan gelen selamet ve esenlik sizin üzerinize olsun.” demektedir.

Ayetlerin Şahitliğinde Selâm

Selâm kavramı Kur’an-ı Kerim’de farklı formatlarda kullanılmıştır. Biz bu çalışmada kırktan fazla ayette yer alan selâm kavramının, geçtiği bazı ayetlerdeki kullanımını değerlendirmeye çalışacağız:

1. Allah’ın adı anılarak yapılan selâm bir tür güvencedir. Tefsirlerde Nisâ sûresi 94. ayetin sebeb-i nüzûlü olarak bildirilen bir olay “selâmın emniyet telkin etmesi” anlamına verilebilecek güzel bir örnektir. Rivayete göre Hz. Peygamberin Gâlib b. Abdillah komutanlığındaki seriyyesi, Suleym oğullarından bir adama

rastlar. Adamın yanında koyunu vardır. Atlıları görünce koyunu dağa sürerek güven altına alır. Kısa süre önce Müslüman olmuş bu adam kendisine yaklaşan İslam askerlerinin tekbir seslerini duyunca "Selâmun aleykum! Ben de mü'minim" der. Buna rağmen gruptakilerden biri, kendilerine zarar vereceğinden korktuğu bu adamın yalan söylediğini düşünerek onu öldürüp mallarını alır. Bu olay üzerine "*Ey iman edenler! Sefere çıktığınız zaman gerekli araştırmayı yapın. Size selâm veren kimseye dünya hayatının geçici menfaatine (ganimete) göz dikerek 'Sen mü'min değilsin' demeyin.*" ayeti nazil olur. Hz. Peygamber adamın yalan söylediğini düşünenlere "*Kalbini yarıp baktınız mı?*" demiş, öldürülen adamın ailesine diyet ödemiş ve inananlara bu tür davranışları yasaklamıştır.[272]

2. Selâm söz başlangıcıdır. Bizzat Allah sözüne selâmla başlamış, ayetlerde peygamberlerden söz ederken Nuh, İbrahim, Musa, Harun, İlyas, Yahya, İsa peygamberlerin adlarını anarak selâm vermiştir.[273] Rablerinden gelen bu hitap onların kendilerinden sonra da güzel şekilde anılmaları için bir güven, bir emniyet sözüdür.[274] Sâffât suresinde yer alan "*ve selâmun ale'l-murselîn*" ayeti selâmın, Allah'ın bütün peygamberleri için kullandığı bir ifade olduğunu göstermektedir.[275] Bu ayette de peygamberlerin tümü "*(Ey Muhammed!) De ki: 'Hamd Allah'a mahsustur. Selâm onun seçtiği kullarına!*' demek suretiyle anılmıştır.[276] Mukâtil b. Süleymân, Allah'ın seçtiği kullar ifadesi için "Allah'ın risalet için seçtiği kullar, peygamberlerdir." açıklamasında bulunmaktadır.[277] Taberî ayette geçen selâm kelimesine *emeneten* yani *güven* anlamı vermektedir.[278] Peygamberler de Allah'ın adı ile selâm vermişlerdir: "*O halde ikiniz ona gidin ve şöyle söyleyin: 'Muhakkak ki biz, senin Rabbinin iki resûlüyüz. İsrailoğullarını artık bizimle beraber gönder ve onlara azap etme! Sana Rabbinden âyet (mucize) getirdik. Ve hidayete tabi olanlara selâm olsun.*"[279]

3. Selâm esenliktir, güvendir. Kelime bu anlamıyla Kadir gecesinin tanımı olarak karşımıza çıkmaktadır: "*O gece tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir.*"[280] Böylece o gecede şer olmadığı, gecenin tamamının hayırlı olduğu ifade edilmektedir.[281] Tufandan imanları sebebiyle kurtulan topluluğa Allah peygamberlerinin şahsında güven telkin etmiştir: "*Ona denildi ki: 'Ey Nûh! Sana ve seninle birlikte bulunanlardan birçok ümmete bizden esenlik ve bereketlerle (gemiden) in.'*"[282] Yine Kur'an'dan öğrendiğimize göre melekler insan suretinde bir kısım haberler getirdiklerinde, yabancı oldukları için onları tedirginlikle karşılayan Hz. İbrâhim'e "*Selâm sana!*" diyerek âdeta ona kendilerinden korkmaması gerektiğini telkin etmek istiyor gibidirler.[283]

4. Selâm, inanan insanların birbirleri üzerindeki haklarındandır. Allahu Teâlâ Hz. Peygambere (s.a.s.) inananlara nasıl hitap etmesi gerektiğini açıklarken selâmı hatırlatmıştır. "*Âyetlerimize iman edenler sana geldikleri zaman de ki: 'Selâm olsun size! Rabbiniz kendi üzerine rahmeti (merhameti) yazdı. Şöyle ki: Sizden kim cahillikle bir kabahat işler de sonra peşinden tövbe eder, kendini düzeltirse (bilmiş olun ki) O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.'*".[284] Peygamberimiz (s.a.s.), Kur'an'ın Allah'tan geldiğini tasdik edenlerle karşılaştığında söze selâmla başlar ve "*Allah'a hamdolsun, ümmetimle birlikte sabretmekle ve onları selâmlamakla emrolundum*" derdi.[285]

Selâm Kur'an'da *tehıyye* formuyla da kullanılmıştır. Taberî selâmın *tahıyye*

manasına geldiğini haber verdikten sonra "*Tehıyyeten min ındillah*"[286] demek "Birbirinizi Allah katından gelen bir selâmla selâmlayın" demektir açıklamasını yapar.[287]

Resûlullah (s.a.s.), Müslüman'ın din kardeşi üzerindeki haklarını sıralarken selâmı ilk sırada zikretmiştir: "*Onunla karşılaştığın zaman selâm ver, seni davet ettiğinde icabet et, senden nasihat istediğinde nasihat et, aksırıp Allah'a hamd ettiğinde ona duayla karşılık ver, hastalandığında onu ziyaret et ve öldüğünde cenazesine katıl.*"[288]

İnanan bir kimsenin Allah'ın adı ile vereceği selâm kendisinden zarar gelmeyeceği anlamında bir referanstır. O artık adını andığı es-Selâm'ın (esenlik sahibi, esenlik veren, selâmete ulaştıran) muhatabında uyandıracağı tavır üzerine iletişimini inşa edecektir. Allah adı ile konuşmaya başlayan kimseden zarar gelmeyeceği ön kabulü ile bakıldığında, insanlar arasında yaşanması muhtemel güvensizlik duygusu, iletişimin ilk aşamasında verilen selâmla aşılmış olacaktır.

5. Selâm, ahiret kelamı olarak cennetliklere ikramdır. Pek çok ayette cennetliklere Allah'ın hitabı selâmdır.[289] Melekler Allah katından getirdikleri selâmı cennetliklere iletirler.[290] "*Orada boş söz işitmezler. Yalnızca (meleklerin) "selâm!" deyişini işitirler.*"[291] Cennetliklere verilen selâm Allah'ın onların günahlarını bağışladığının, iyiliklerini kabul ettiğinin ifadesidir.[292]

6. Selâm, cahilliğin karşısındaki tavır ve dik duruştur. "*Rahmân'ın kulları, yeryüzünde vakar ve tevazu ile yürüyen kimselerdir. Cahiller onlara laf attıkları zaman, 'selâm!' der (geçer)ler.*"[293] Bu, inananların Mekke inkârcılarının sövme ve ezaları karşısında sahip olduğu bir tavırdır.[294] Taberî, inananların yürüyüşlerinde vakar ve sükunet içinde olduklarını ve fesat çıkarmadıklarını, zorbalık yapmadıklarını, cahiller hoşlarına gitmeyecek bir söz söylediklerinde iyilikle karşılık verdiklerini bildirmektedir.[295] Benzer bir ayette "*Bizim işlerimiz bize, sizin işleriniz de size. Selâm olsun size (bizden size zarar gelmez). Biz cahilleri istemeyiz.*"[296] buyrulmaktadır. Bu ayete göre de mümin kimseler kavimlerinden gördükleri kötülük, hakaret ya da eza karşısında yüz çevirir, onlara benzer davranışlarda bulunmazlar.[297]

Kötülük şeytanî bir vasıftır. İnsanın kendisine yapılan kötülük karşısında sessizliğini koruması zordur. Kendisine yapılan kötülüğü iyilikle savmaya çalışmak herkesin harcı değildir. Atalarımız kötülük karşısında iyilik yapabilen kimseleri "er kişi" olarak nitelemiştir. Kur'an'ın da övdüğü bu tutum, karakter sahibi, komplekslerinden arınmış, gücünü güzel ahlakından alan insanlara mahsustur. Onlar bu davranışlarıyla ezilmiş olmaz, tam tersine şeytana itaat etmemiş olurlar. Hz. İbrâhim Allah'a ortak koşmaktan vazgeçmesi için uyardığı babası tarafından taşlanmakla tehdit edildiğinde bile "Selâm sana!" demiştir.[298] İnsanın beğenmediği, kendisine yapılmasından hoşlanmadığı davranışı yapmaması fazilettir. Buna ilave olarak kötülüğe güzellikle mukabelede bulunmak, yapılan yanlışın devam etmesini engellemek anlamına gelmektedir.

7. Selâmda cimrilik olmaz. Yüce Allah, "*Size bir selâm verildiği zaman, ondan daha güzeliyle veya aynı selâmla karşılık verin. Şüphesiz, Allah her şeyin hesabını gereği gibi yapandır.*"[299] buyurmuştur. Mukâtil, bu ayetin selâmda cimrilik yapanlar hakkında nazil olduğunu, daha iyisi ile cevap vermekten maksadın da

“ve rahmetullahi ve berakâtühü” ifadelerini selâma eklemek olduğunu belirtmektedir.[300] Selâmı kim verirse versin onu almak farzdır.[301] İbn Abbâs’tan gelen bir rivayette “Allah’ın kullarından sana kim selâm verirse, Mecusî bile olsa ona karşılık ver.”[302] denilmektedir.

Verilen selâmı aynıyla ya da daha güzeliyle almaya teşvik eden ifadeler insanı, sözü artırmaktan ziyade ‘barış için uzatılan eli tutmaya, dostlukla yapılan bir yaklaşıma aynı şekilde karşılık vermeye’ yöneltmektedir. Selâm bu yönüyle bir davettir. Selâma karşılık vermek davete icabet etmektir. Bu tür ifadelerden Müslüman’ın kendisine “iyilikle yaklaşana” aksi bir muamelede bulunamayacağı kolaylıkla anlaşılmaktadır. Müslüman, kendisine yöneltilen zararı bertaraf edecek kadar feraset, onu iyiliğe çevirecek kadar hüsnüniyet sahibi olmalıdır.

Sonuç

Dinimiz, insanlığın huzuru, yeryüzünün fesada ve bozguna uğramaması için birtakım yasalar koymuştur. Doğası gereği kötülüğe müsait olan insanın kendisine ve çevresine zarar verecek tutum ve davranışlarına engeller getiren dinimiz, insanoğluna toplumsal yaşamın devamını sağlayacak sorumluluklar yüklemiştir. İnsanın Rabbine karşı görevlerinin yanı sıra kendi şahsına ve diğer insanlara karşı görevleri sorumluluk sınırlarının içinde değerlendirilmektedir. Güven ve barışın sembolü selâmı almak ve vermek insanın sorumlulukları kapsamındadır. Selâm iletişimin sözlü adımıdır. Dinimiz, tanıdığımız tanımadığımız herkese selâm vermeyi emreder. İnsanlar arası güveni temin edecek olan selâm Allah’ın adıyla yapılır. Selâm veren kişi “Benden zarar gelmez, bana güvenebilirsiniz, benim yanımda emniyettesiniz.” demektedir.

Selâm, verene bir sorumluluk yükler. Bu nedenle emanet ruhuyla taşınmalıdır. Selâm veren kimse karşısındakine ilettiği güven mesajına uygun hareket etmek zorundadır. Bu mesaj kimseye zarar vermeyeceğinin, kendisine güvenilebileceğinin garantisidir bir bakıma. Selâm verip yalan söylemek, selâm verip hak yemek, selâm verip zarar vermek… Bunlar sözü başka, davranışı başka olan nifak ehline mahsustur. Selâmın içeriğine aykırı davranmış olan kimse kendisine Allah’ın öğrettiği bilgiyi kötüye kullanmış sayılacaktır. Selâm veren kişinin artık kendisinden kötülük yapması beklenmeyeceği için buna uygun hareket etmesi zorunlu hâle gelmektedir. Selâmına aykırı hareket eden kimse muhatabının sadece kendisine değil, Allah’tan emanet bu kavrama da güveninin sarsılacağını bilmelidir. Allah adına kötülük yapılamayacağına göre selâmdan sonra samimiyeti muhafazaya çalışmak, muhataba bunun aksini çağrıştıracak tutum ve davranışlardan uzak durmak gerekir.

Selâm, Allah’ın adıyla yapılması yönünden yemine benzer. Selâmda bir nevi yeminde olduğu gibi Allah’ın adını anmak suretiyle sözünü güçlendirme, karşısındakine güven telkin etme söz konusudur. Kişi her iki durumda da kutsal değerlerle sözünün doğruluğunu teyit etmek istemektedir. Yemin kişinin “kararlılığını pekiştirmek ve başkalarını ikna etmek amacıyla söz ve beyanını Allah’ın adını veya bir sıfatını zikrederek kuvvetlendirmesi”[303] ise ve bunun aksine hareket etmek kişiye keffâret sorumluluğu yüklemekteyse selâmın da sorumluluğundan söz etmek yanlış olmaz. Yemin dinen mübâh görülmekle

birlikte, gereksiz yere yemin etmek ve bunu alışkanlık hâline getirmek hoş görülmemiş, sıkça yemin etmek Allah'ın adına karşı bir saygısızlık kabul edilmiştir. Bunun aksine selâm teşvik edilmiş, dünyada güvenin ifadeleri, ahirette cennetliklerin ödülleri arasında anılmıştır.

Kaynakça

Albayrak, Kadir. "Selâm," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 36, ss. 343-344.

Boynukalın, Ertuğrul. "Yemin," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 43, ss. 417-420.

Hadislerle İslâm, Diyanet İşleri Başkanlığı, Konya 2015.

Halil b. Ahmed, *Kitabu'l-Ayn*, Daru'l-Kutubu'l-Ilmiyye, Beyrut, tarihsiz.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail b. Umer, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. Tah. Sami Muhammed es-Selâm, Daru Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevzî, Riyad 1997.

İlmihal, İslam ve Toplum, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004.

Kur'an-ı Kerim Meali, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.

Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Suleyman*. Tah. Abdullah Mahmud Şehhate, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 2002.

Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Câmiu'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. Tah. Abdullah Abdulmuhsin et-Turkî, Merkezu'l-Buhûs ve'd-Dirâsât el-Arabiyye ve'l-İslamiyye, Kahire 2001.

---

[265] Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, Daru'l-Kutubu'l-Ilmiyye, Beyrut, tarihsiz, c. 1, s. 90.

[266] Buhari, İman, 6.

[267] İbn Hanbel, I, 405.

[268] Kadir Albayrak, "Selâm," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 36, ss. 343-344.

[269] Haşr, 59/23.

[270] Hadislerle İslam, c.1, s. 226.

[271] Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, c. 3, s. 270.

[272] Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, tah. Abdullah Mahmud Şehhate, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 2002, c. 1, ss. 398-399; Taberî, *Câmiu'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, tah. Abdullah Abdulmuhsin et-Turkî, Merkezu'l-Buhus ve'd-Dirasat el-Arabiyye ve'l-İslamiyye, Kahire 2001, c. 7, s. 355-357.

[273] Sâffât, 37/79, 109, 120, 130; Meryem, 19/15, 33.

[274] Taberî, c. 19, s. 606.

[275] Sâffât, 37/181.

[276] Neml, 27/59.

[277] Mukâtil b. Süleymân, c. 3, s. 313. Taberî burada Süfyan-ı Sevrî'den gelen bir rivayetle bahsi geçen seçilmişlerin "Peygamberin arkadaşları" olduğunu söylemektedir. Çünkü Allah onları Nebisi Muhammed için seçmiştir. C. 18, s.99. İbn Kesir her iki görüşe de yer vermiştir. İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, tah. Sami Muhammed es-Selâm, Daru Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevzî, Riyad 1997, c. 6,

s.201.
[278] Taberî, c. 18, s. 98.
[279] Tâhâ, 20/47.
[280] Kadir, 97/5.
[281] Mukâtil b. Süleymân, c. 4, s. 771; Taberi, c. 24, s. 549.
[282] Hûd, 11/48.
[283] Zâriyât, 51/25.
[284] En'âm, 6/54.
[285] Mukâtil b. Süleymân, c. 1, s. 563.
[286] Nûr, 24/61.
[287] Taberî, c. 17, s. 384.
[288] Müslim, Selâm, 5.
[289] Yûnus, 10/10; Ra'd, 13/24; İbrâhim, 14/23; Nahl, 16/32; Furkân, 25/75; Ahzâb, 33/44; Yâsîn, 36/58; Zümer, 39/73; Vâkıa, 56/90.
[290] Mukâtil b. Süleymân, c. 2, s. 403.
[291] Meryem, 19/62.
[292] Mukâtil b. Süleymân, c. 4, ss. 225-226.
[293] Furkân, 25/63.
[294] Mukâtil b. Süleymân, c. 3, s. 240.
[295] Taberî, c. 17, s. 493. Benzer bir görüş için bkz. İbn Kesîr, c. 6, s. 122.
[296] Kasas, 28/55.
[297] Mukâtil b. Süleymân, c. 3, s. 350.
[298] Meryem, 19/47.
[299] Nisâ, 4/86.
[300] Mukâtil b. Süleymân c. 1, s. 394.
[301] Taberî, c. 7, s. 278; İbn Kesîr, c. 2, s. 370.
[302] Taberî, c. 7, s. 275, İbn Kesîr, c. 2, s. 369.
[303] Ertuğrul Boynukalın, "Yemin," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, c. 43, ss. 417-420.

"İşte el-Emîn, işte Muhammed geldi!" demeye ihtiyacı var yalanların pençesinde kıvranan dünyanın. "Aldatan bizden değildir."(İbn Mâce, Ticârât, 36.) ilkesiyle yeryüzünü yeniden yaşanabilir bir hâle getirmenin tek yolu bu. Kanaatsizliğin çığrından çıkardığı, bencilliğin durmaksızın körüklediği güvensizlik yüzünden güç yetirebilse yerküreden başka gezegenlere göç edecek insan, "İşte el-Emîn!" diye haykırmasın da ne yapsın.

İşte el-Emîn, İşte Muhammed Geldi

A. Ali URAL
Yazar

Tarih: 605. Yer: Mekke. O yıllarda gökyüzünde yalnız kuşlar uçuyor. Hz. İbrahim'den yüzyıllar sonra, Kureyşliler Kâbe'yi yeniden inşa etmek istiyorlar. Önce buhurdanlıktan sıçrayan kıvılcımlarla ateşin, sonra bulutlardan kopup gelen damlalarla suyun tahrip ettiği kutsal duvarların yıkılıp yeniden yapılması gerek çünkü. Fakat temellerine inip her taşını yeniden koyacakları bina, dünyada da olsa bir dünya binası değil.

Kaderin çöle gönderdiği gemiden haberleri yok henüz. Bizans İmparatoru'nun Habeşistan'daki bir kilisenin tamiri için gönderdiği malzemeleri taşıyan bu geminin Cidde yakınlarındaki Şuaybe Limanı yakınlarında karaya oturduğunu duyduklarında zihinlerinden bir yelkenli kopup Kızıldeniz'e doğru süzülmeye başlıyor. Kâbe'nin tamiri için ihtiyaçları olan malzemeyi taşıyor olamaz mı bu gemi! Neden olmasın.

Mermer, kereste ve demir var gemide. Kaptan yüzdürme imkânı bulamayınca malzemeyi satmakta tereddüt etmiyor. Dahası gemideki inşaat ustası Bâkûm er-Rûmî'yle anlaşıyorlar, Mekke'ye gelip Kâbe'nin tamirinde çalışması için. Yeryüzündeki büyük manevi işleyişten o gemi de nasibini alıyor. "Her şeye gücü yeten" belirleyecekti elbette rotayı.

Malzeme de bulundu usta da, fakat iş bununla bitmiyor. Bu büyük işe başlayabilmeleri için korkuyu da kalplerinden atmaları gerek. Kâbe'nin harap duvarlarını kim yıkacak? Yumuşak ve dayanıksız taşların sökülüp temele inilmesi gerekiyor. Fakat ilk adımı kim atacak? Kim yaklaşacak olsa duvarın üzerinde güneşlenen bir yılanın tıslamasıyla irkilip geri çekiliyor. Ta ki güneşlenirken yılanı bir kartal kapana kadar. Kureyşlilere göre bu yapacakları işin hayırlı olduğunu gösteren iyi bir işaret.

Ebu Vehb b. Amr, duvardan bir kerpiç kopararak ilk adımı atmak istiyor. O da ne! Taş elinden kurtulup geri dönüyor yuvasına. Vazgeçseler mi! Hayır, Velîd b. Mugîre, "Ey Kureyşliler! Sizin Kâbe'yi yıkmaktaki maksadınız iyilik değil mi! Onu yeniden yapmak değil mi!" diye sesleniyor halka. Bu söz üzerine ikna oluyor Kureyşliler. Velîd b. Mugîre ilk taşı sökme sorumluluğunu üzerine alıp çıkıyor Kâbe'nin üstüne. Bir sarsıntı oluyor o esnada ve korku tekrar kalplerini titretiyor. Dualarla devam ediyor işine Velîd ve bundan sonra olağanüstü bir durumla karşılaşmıyor. Fakat hâlâ kimse elini süremiyor taşlara. "Bu gece bekleyelim. Eğer Velîd helak olmazsa bu Allah'ın onayladığının delilidir ki, bu durumda ertesi gün yıkıma devam ederiz," diyorlar. Nitekim ertesi sabah ona bir şey

olmadığını görüp kaldıkları yerden sürdürüyorlar işlerini.

Yıkım bitip Hz. İbrahim'in attığı temeller ortaya çıktıktan sonra Kureyşli kabileler Kâbe'yi yeniden yapmak için taş topluyorlar. Sonra bu taşlar bir bir yerlerine konuyor. Hacerü'l-Esved'in olması gereken yere kadar yükseliyor duvarlar. Hacerü'l-Esved'in yerine konulmasına gelince; işte o zaman kopuyor kıyamet! Her kabile taşı kendisi yerleştirmek istiyor Kâbe'ye. Bu cennet taşını yükseltme onurunu kimse diğerine vermek istemiyor!

Kanla dolu çanaklara batırılıyor parmaklar. Savaş hazırlıkları yapılıyor, uykusuz geceler geçiriliyor. Ta ki Kureyşlilerin en yaşlısı Muğîre b. Abdullah, "Aranızda bir karar alın. Kim mescidin kapısından ilk önce girerse kararı o versin," diyor. Bu teklifi kabul edip bekliyorlar.

Ve o geliyor…
İsmi Muhammed (s.a.s.)
Otuz beş yaşında.
Seviniyor Kureyşliler.
Muhammed'i iyi tanıyorlar çünkü.
Ona "el-Emîn / Güvenilir" diyorlar.
Henüz bir peygamber değil o.
Fakat tanıdıkları en emin insan.
En kıymetli eşyalarını emanet bırakacakları kadar emin.

Onu gördüklerinde:

"İşte el-Emîn, işte Muhammed geldi!" diye haykırıyorlar, "Tamam işte! Bu adamdan daha güvenilir ve adaletli biri mi var! O bizim hakemimizdir." Dürüstlüğünden, erdemli ve güvenilir kişiliğinden haberdarlar çünkü. Mekke halkının gönlüne taht kurmuş başka kim var! "Mert", "İyi", "Doğru sözlü", "Cömert", "Yardımsever", "Güvenilir", "Asil", "Komşu haklarını gözeten" denildiğinde "Muhammed"den başka kimin adı geliyor akla. Mazlumların hakkını koruyan yiğitlerin toplandığı "Hilfu'l-Fudûl"un en vefalı mümessili değil mi hem!

Kanlı parmaklar yıkanıyor.
Kılıçlar kınına giriyor.
Gözler Muhammed'e çevriliyor.

O, "Bana bir örtü getirin," diyor. Oradakiler hemen bir örtü getiriyorlar. Muhammed taşı alıyor, örtünün ortasına koyup şöyle diyor: "Her kabilenin temsilcisi örtünün bir kenarından tutsun, sonra topluca kaldırın." Muhammed'in (s.a.s.) dediği yapılıyor. Hacerü'l-Esved örtünün üstünde yükseltiliyor. Sonra o, taşı kendi elleriyle alıp yerine yerleştiriyor.

İnsanlık tarihinin ondan sonraki bütün hakemleri yalnız bu ilkeyi uygulasaydı ihtilaflarda, dünya bambaşka bir yer olurdu: Hakikati herkese bir ucundan tutturmak. O vakit yükselirdi başlar üzerinde gerçek. Yükselir ve yerini alırdı hayatın içinde. Kan çanağına batırılan parmaklar zemzem suyuyla yıkanır, şifa olurdu zehirlerine. Bir emin insan bütün insanlığı güven dolu bir alana davet

eder, insanlar tereddüt etmeden koşarlardı o emin beldeye. Değil insanın, bitkilerin ve karıncaların bile güvenlik içinde oldukları bir alandı bu.

Muhammed Mustafa (s.a.s.) ilk vahiyden sonra telaşla evine geldiğinde Hz. Hatice, "(Korkma!) Allah'a yemin ederim ki O hiçbir zaman seni utandırmaz. Çünkü sen akrabana bakarsın, işini görmekten aciz olanların işlerini görürsün; fakire yardım eder, misafiri ağırlarsın; hak yolunda ortaya çıkan meselelerde halka yardım edersin,"[304] diyerek desteklemişti onu. Emîn sıfatının eylemlerle ifadesinden başka bir şey değildi bu. Hz. Peygamberin damadı Ebu'l-Âs'ın, Müslüman olmadan önce karısı Zeyneb hakkında söylediği bir şiirde ondan "el-Emîn'in kızı" diye söz etmesi de eminlik belgelerinden bir belge değil miydi!

Hz. Muhammed'in "el-Emîn" sıfatı peygamberlik geldikten sonra da devam etmişti. En büyük emanetken elçilik, "el-Emîn" sıfatı anlamını pekiştirip derinleştirecekti elbette. Yalnız vahyi tebliğde değil, hayatın bütün safhalarında emindi o ve emin olmaya davet ediyordu ümmetini. Emin bir baba, emin bir eş, emin bir dost, emin bir tacir, emin bir kumandandı. Hem emindi hem emin bilirdi müminleri. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber (s.a.s.) hakkında, *"…O, Allah'a inanır, mü'minlere güvenir."*[305] buyurulmaktadır. Resulullah'a göre *"Mü'min, insanların mallarından ve canlarından emin olduğu kişidir."*,[306] *"Münafığın alameti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler, emanete hıyanet eder ve söz verdiğinde sözünde durmaz."*[307]

Eminlik sıfatı peygamberlerin vasıfları arasındadır. Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Salih, Hz. Lût ve Hz. Şuayb peygamberlerin kıssaları anlatılırken Kur'an'da, onların *"kavimlerine gönderilmiş emin elçiler"*[308] oldukları vurgulanır. Hz. Musa'nın Firavun ve adamlarına, *"Ey Allah'ın kulları! Bana gelin, doğrusu ben size gönderilmiş emin bir elçiyim."*[309] demesini aynı bağlamda değerlendirmek mümkündür. Mısır Hükümdarı'nın Hz. Yusuf'a, *"Bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve emin birisin."*[310] diye hitap etmesi de peygamberlerin bu yüce sıfatına bir işarettir.

Allah'ın, kullarına peygamberler aracılığıyla göndermiş olduğu dinî yükümlülükler ve sorumlulukların da "emanet" kapsamına girdiğini unutmamak gerekir. Bu bağlamda "insan" Allah'ın emin bir halifesidir yeryüzünde. *"Biz, emaneti göklere, yere ve dağlara vermeyi teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler. Nihayet onu insan yüklendi."*[311] âyet-i kerimesiyle bu hakikati ilan etmektedir el-Hakk. Yüce Allah bu emaneti insanın omuzlarına koyarak onu kâinatın öznesi yapmış, canlı cansız bütün varlıkları yükselişi için basamak kılmıştır. İnsan böyle azizdir işte Cenab-ı Hakk için.

Hz. Peygamber'e (s.a.s.) vahyi getiren Cebrâil Aleyhisselam'ın "Rûhu'l-emîn" olarak adlandırılması biri melek diğeri insan iki "emin" vasıtasıyla vahiy emanetinin insana ulaştırıldığını göstermektedir. Yüce Allah, *"O (Kur'an) şüphesiz değerli, güçlü, arşın sahibi (Allah'ın) katında itibarlı bir elçinin (Cebrail'in) getirdiği sözdür. O orada sayılan, güvenilen bir elçidir."*[312] buyurarak Cebrail Aleyhisselam'a da "emîn" sıfatını bahşetmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), her şeyden evvel adalet emanetini gözeterek "el-Emin" sıfatının hakkını vermiştir. Kalbinde hastalık olanlar dışında onun adaletine tanık olmuştur insanlık. Yemen'den gelen bir malın bölüştürülmesi sırasında, payına

razı olmayan biri "Allah'tan kork yâ Muhammed!" deyince Hz. Peygamber. *"Yoksa siz bana güvenmiyor musunuz? Ben göktekilerin bile eminiyim."*[313] demiştir.

İyi ve kötüyü birbirinden ayıran ölçü de eminlik ölçüsüdür Hz. Peygamber'e (s.a.s.) göre. *"Sizin hayırlınız, hayrı umulan ve şerrinden emin olunan kimsedir. Şerîriniz ise, hayrı umulmayan ve şerrinden emin olunmayandır."*[314] demiştir Efendimiz. "İnsanlığın Övüncü"nün bu tespiti bir davet olup emin kimselerden oluşan bir İslam toplumu kurmayı hedeflemektedir. Ancak güvenilir kimselerden oluşan bir topluluğun üzerindedir Allah'ın eli.

Cahiliye toplumunun peygamberlik gelmeden önce "Emin" sıfatını kendisine verdiği Hz. Muhammed, vahyin akabinde Safa Tepesi'nde yüksekçe bir kaya üzerinden şöyle sesleniyordu Kureyşlilere: "Ey Kureyş topluluğu! Buraya geliniz! Toplanınız! Size mühim bir haberim var!" Mekkeliler bu tanıdık sese doğru yöneldiler şaşkınlıkla. Bir tehlikeyle mi karşı karşıyaydılar! Bir düşman baskınına mı uğramışlardı! Bir anda Safa tepesine yöneldi insanlar. "Muhammedü'l-Emîn" acaba ne diyecekti.

"Kureyşliler! Durumumuz düşmanı görünce ailesine haber vermek için koşan ve düşmandan önce menzile varıp ailesine bir zarar gelmemesi için haykıran bir adamın durumuna benziyor. Size bu dağın ardında veya şu vadide düşman atlıları var. Sabaha veya akşama hücum edecekler, desem, bana inanır mısınız?" Kureyşliler hiç tereddüt etmeden "Evet!" diye cevapladılar bir ağızdan "Güvenilir Muhammed"i. "Biz senin doğruluğunu tasdik ederiz. Şimdiye kadar doğruluktan başka bir şey görmedik senden!" Bunun üzerine Hz. Peygamber konuşmasına şöyle devam etti:

"Öyleyse ben size ulaşacak büyük bir azabı haber veriyorum. Allah Teâlâ bana, yakın akrabalarını ahiret azabıyla korkut, emrini verdi. (Sizi tek bir Allah'a inanmaya davet ediyorum! Ben de O'nun kulu ve Resûlü'yüm.) Dediklerimi kabul ederseniz, cennete gideceğinize söz verir, bunun kefili olurum. Şunu bilmelisiniz ki, 'Lâ ilâhe illallah' demedikçe, size ne dünyada ne de ahirette bir faydam olmaz."

Kureyşliler bu sözler karşısında nefeslerini tutmuşken Ebu Leheb'in çirkin sesiyle çınladı Safa tepesi: "Helak olasıca! Bunun için mi çağırdın bizi!"[315] Muhammedü'l-Emîn'le hakikatin kıyısındaki insanlar arasına kirli bir perde çekmişti bu söz. Ömür boyu doğruluk timsali olarak gösterdikleri insan şüphe sisi arkasında kalmıştı bir anda. Bütün güzellikleri örten bu perdeyi yırtmadıkça hakikatle buluşamayacaklardı artık. Alışkanlıklarına çağırıyordu ayakları. Nesillerden miras aldıkları ölgün putlarına. Yeni, temiz ve diri bir hayatı kabullenmek kolay değildi. Hakikate yer açabilmek için kalplerinde büyük bir bahar temizliğine ihtiyaç vardı.

Şirkin cehenneme çevirdiği dünyada, Muhammedü'l-Emîn (s.a.s.) Safa Tepesi üzerinde tehlikeyi haber vermeye devam edecek. Kıyamete kadar sürecek bu uyarma. Hiç kimsenin mazereti kalmayacak karanlıkta yaşamak için. Ebu Leheb'ler "Bunun için mi topladın bizi!" diyerek hakikatin üstünü örtmeye çalışsalar da bir deniz feneri gibi yanıp sönmeye devam edecek nebevî uyarılar. Bir parça aydınlık düşmeye görsün, ağır ağır fetheder kalbi. Ne kadar dirense de sonunda teslim olur insan. Yeter ki Hakk hidayeti murad etmiş olsun.

"İşte el-Emîn, işte Muhammed geldi!" demeye ihtiyacı var yalanların

pençesinde kıvranan dünyanın. *“Aldatan bizden değildir.”*[316] ilkesiyle yeryüzünü yeniden yaşanabilir bir hâle getirmenin tek yolu bu. Kanaatsizliğin çığrından çıkardığı, bencilliğin durmaksızın körüklediği güvensizlik yüzünden güç yetirebilse yerküreden başka gezegenlere göç edecek insan, “İşte el-Emîn!” diye haykırmasın da ne yapsın.

---

[304] Buhârî, Bed’ü’l-vahy, 3.
[305] Tevbe, 9/61.
[306] Tirmizî, Îmân, 12.
[307] Buhârî, Vesâyâ, 8; Müslim, Îmân, 107.
[308] Şuarâ, 26/107, 125, 143, 162, 178.
[309] Duhân, 44/18.
[310] Yûsuf, 12/54.
[311] Ahzâb, 33/72.
[312] Tekvîr, 81/19-21.
[313] Buhârî, Meğâzî, 61.
[314] Tirmizî, Fiten, 76; İbn Hanbel, II, 368.
[315] Müslim, Îmân, 353; Tirmizî, Tefsîr, 111; İbn Sa’d, Tabakât, c. 1, s. 199-200.
[316] İbn Mâce, Ticârât, 36.

Şimdi birlikte bir şehir kuralım, inançla ve azimle. Bir şehir imar edelim güvenden ve refahtan. Taşı toprağı huzur, dağı bağı emin olan. Selam selam esenlik yayılan, saygı ve hoşgörüyle nakış nakış dokunan, afiyet ve dirlikle yol alan. Haksızlıkları, düşmanlıkları yok eden, kardeşliği ve barışı tesis eden bir şehir…

Şehrin Emin Kalbi

Fatma BALCI
Yazar

– Sokaklar ve caddeler?
– Güvenlik kameraları yerleştirildi. Robotlar kilit noktalarda, efendim.
– Peki, alışveriş merkezleri…
– Retina ve parmak izi okuyucularıyla tek tek tarama yapılacak.
– Plazalar, ticaret merkezleri de hazır mı?
– Her birine yeminli tercümanlar ve müşavirler atandı, merkezimize ait çipler takıldı. Çeklerin karşılığını sorgulama birimi kuruldu. Senetler ve taahhütnameler yeniden düzenlendi.
– Artık emin ellerdesin ey halkım, güvendesin ey şehrim…

Gelecekten geçmişe gidelim. Zaman bir halkaysa daha da geriye gidelim ki zamanı, zemini ve yemini unuttuğumuz anda olalım. Dillerimize emanet edilen sözden başlayalım. "Belâ" dediğimizde omuzlarımızdaki yükü hissedelim, dağlara emanet edilemeyen o ağır yükü… Göğsümüze emanet edilen imandan, kalbimize emanet edilen ihsandan, aklımıza emanet edilen idrakten de bahsedelim. Gönül kalemizin nasıl güvenli olması gerektiğini de anlatalım, dikenli teller ve kulelerle 7 gün 24 saat güvenliği tesis edilen şehirlere. Yaratıcı'ya, Kitap'a ve Elçi'ye güvenmeyen şehirlilerin kendilerinden ve başkalarından da emin olmadıklarını kavrayalım. Bu güvensizliği eşyaya meylederek artırdıklarını da söyleyelim. Güzel ahlakın sınırlarını çizmediği, vicdanın gözetlemediği bedenin, iki yanındaki gözcüye de kayıtsız kaldığını bilelim.

Zemin kaysa da ayaklarımızın altından, zamanın zincirlerinden tutunuyoruz. Tutunduğumuz halkadan perde perde açılıyor mekân. Kavimler ve iklimler değişse de söz emanetine hainlik edenlerin hâlleri içler acısıdır. Can ve ırz emanetine ihanet edenlerle yeryüzünde fesat çıkaranların akıbetleri malumdur. Onların hikâyelerini uzun uzun anlatmak yerine ibretamiz sonuçlar çıkarılmalıdır. Karamsar bir tablo resmedilmemelidir tarih sahnesinden. Güzel örneklere bakıp onları bugüne taşımanın heyecanı ve daha da çoğaltmanın gayreti olmalıdır yüreğimizde.

Şehirliler emanete sahip çıktıkça, insanların kalbine nüfuz ettikçe şehir emin oluyor. Ayaklar sırat-ı müstakimde sabitlendikçe mekîn oluyor şehirliler… Yaptıkça, onardıkça, imar ettikçe zahirden bâtına; inandıkça, güvendikçe, iman ettikçe bâtından zahire bir yol oluyor. Şehir güvenli oldukça insan da güvenilir, insan emin oldukça şehir de emin belde oluyor. Şehrin kalbine, irfanına emanet insanlık, insanların gayret ve şevkine emanet şehir…

Zaman, mekîn yürekleri gösteriyor; şehre emin cümlelerle göçenleri, selam ile karşılananları, uzak bir yerden hızlı hızlı koşanları, iyiliği emredip kötülükten

alıkoyanları… Zaman maratonunda bayrak yarışını anlatıyor kutsal kitaplar. Halkının güvendiği, kendisinden emin olunan peygamberleri, kıssalarıyla bize hatırlatıyor Kur'an-ı Kerim; sadece dostlarının değil düşmanlarının da kendisinden emin olduğu yüce rehberleri…

Zaman halkası döndükçe dönüyor; babasına güvenmeyen kızların, ticaretine güvenilmeyen tüccarların, komşusundan emin olmayan komşunun yaşadığı şehri gösteriyor. Nankörlük mesken tutuyor, ihanet çağa işliyor. Rabbine vefasız olanın kendine, ailesine ve akrabasına hainliğini yazıyor devir. Fakiri ve güçsüzü hakir gördüğünü ilan ediyor bir de her dem. Berekete ihaneti faizle, ticarete ihaneti tefecilikle, namusa ihaneti fuhuşla, bedenlere ihaneti içki, kumar ve kan davasıyla gerçekleştiriyor. Rabbi birlemeyenlerin ihaneti de putlara ve yıldızlara tapmakta karşılığını buluyor.

Ah, bu vefasızlar bilmez ki en büyük ihanet, kendinedir. Emanet, dosdoğru olmaktır. Emin olmayanlar batan şeylerin peşinden giderler. Emanet faniden Baki'ye yol ararken hainler, emaneti çamura bularlar, taşın toprağın arasında ezerler. Nasıl da değersizleştirirler, bilmezler. Yetim emanettir, yolcu emanettir, sadaka emanettir, söz emanettir… Eşinin kalbi, çocuğunun ruhu emanettir, komşu emanettir… Emanete sadık kaldıkça emin oluruz, aslımıza rücû ederiz, görmezler. Nefis de emanettir çünkü. Emmareden ilerleye ilerleye, Rabbine mutmain olarak teslim edilir. Zulmedilmez, tekâmülü için terbiye edilir. Emaneti evvela verildiği gibi, hiçbir zarar ziyan vermeden korumak, ikincisi de daha da güzelleştirerek, süsleyerek sahibine teslim etmektir. Bedenimiz, ruhumuz, kalbimiz, nefsimiz, aklımız ve zihnimiz… Hepsi birer emanettir, biliniz…

Zaman halkasındaki devrimizi el-Emîn'in çağında, asr-ı saadette tamamlıyoruz. Huzuru orada soluyoruz, sekineyi orada buluyoruz. Yaralarımıza merhem, hastalıklarımıza deva oluyor bu devir. Güvensizlik girdabında ne kadar yıpranmışız meğer? Kendi çabamıza güvenmemişiz baştan; kendi gayretimizle kaderimizi çizebileceğimize, dualarımızla değiştirebileceğimize. Tövbemizdeki samimiyete güvenmemişiz ki hatalara düçar olmuşuz. Eksikliği kendi özümüzde değil başkalarında görmüşüz. Kıskançlıktan, kibirden, açgözlülükten başkalarına güvenememişiz. Layıkıyla tevekkül edemediğimiz için yarına umutla bakamamışız. Karamsarlık çemberinde, geçmişin pişmanlıkları, geleceğin endişeleriyle anı tüketmişiz, bugünden emniyet bulamamışız. Sözümüze değil senedimize bile güvenememişiz. Sonsuz rızık verenden aman dilememişiz, cimrilik tutmuş elimizi. İnfakın bereketinden emin olamamışız, kıtlık sarmış yanımızı yöremizi. Kazanmadan harcama hevesiyle tamah çukuruna düşmüşüz. Alın terimiz emanetti, unutmuşuz. Çalıştığımızdan fazlasını beklemişiz, emeğimizden emin olamamışız.

İşte o Kutlu Elçi'nin hayatından güzel örnekler, yolumuzu aydınlatıyor, huzurumuzu çoğaltıp daim kılıyor. Endişelerden, vesveselerden bizi uzaklaştırıyor çünkü onun söz ve davranışları fıtratımızı gerçekleştirmemiz için birer meşale ki o güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderilmişti. O ahlak da Kur'an-ı Kerim'in ahlakıydı, ilahî ahlaktı. Emaneti ötelere taşıyacak burak, sahibine teslim edecek ulaktı. Yaratılışın nüvesi, özün özüydü. Hayatın neşesi bu tohumda, ihtişamı bu çekirdekteydi. Ehlinde, yed-i emininde can suyu bulurdu.

Buradan beslenirdi cümle iyilik ve güzel huy.

Çölleri vahaya, kurak toprakları mümbit ovalara çeviren, cılız suları engin denizlere kavuşturan, ayaz gecelerden nurlu sabahları muştulayan, yeisin zincirlerini kıran, ümit kanadıyla uçuran, baharın taze soluğu, insanlığın ılık nefesi, masumiyetin latif sesi, kurtuluş müjdecisi, esenlik bildirisidir el-Emîn. Dostun da düşmanın da, yakının da uzağın da kendisinden emin olduğu Yüce Peygamberimizdir. Sadece ona inananlar değil, ona düşmanlık edenler bile ona güvenirler. Kendi aralarındaki çekişmelerde onu hakem tayin ederler. Ona savaş açtıklarında bile para ve değerli eşyalarını Muhammedü'l-Emin'e teslim ederler. Çünkü onun dilinden emindirler; yalan söylemez, iftira atmaz, gıybet etmez. Elinden emindirler; kötülüğe uzanmaz. Başkasının malına, ırzına ve canına dokunmaz. Gözlerinden emindirler; bakışlarında kin, haset, alay ve yeis yoktur. Aklından emindirler; vehim ve zanla hareket etmez. Ayaklarından emindirler; harama gitmek şöyle dursun kötülüğe yönelmez bile.

Kitab-ı Mübin nasıl ki dosdoğru ise o Peygamber-i Zişan da öyle emin, öyle doğruluk timsalidir. Çocukluğu, gençliği, risalet öncesi ve sonrası hep dürüst, hep sadık hep güvenilir… Ne kötü zaman ne de hayâsız toplum, onun güzel ahlakından, onun güvenilirliğinden bir şey kaybettirmiştir. Dalga dalga bu inşirahı yaymıştır kendi asrına ve sonraki çağlara…

Vahyin ete kemiğe bürünmüş hâli, Muhammed Mustafa (s.a.s.), emanete hiç ihanet etmedi. Sözüne sadık, davasına sadık, aile, akraba ve dostlarına sadık Sevgili Peygamberimiz, emanetin bilincindeydi. Kendisine verilen emanet, Habib-i Zişan'a biçilen değerdi. İnsanlığın kurtuluşu emanet edilmişti. Sadece ailesi, akrabaları, komşuları ya da çağının insanları değil sonraki yüzyılların felahı da onun ellerindeydi, ona ayet ayet, sure sure nakşedilmişti. O da kendisinden önceki peygamberlerden emaneti teslim almıştı. Her peygamber, bir sonrakine emanetin aslına halel getirmeden bu kutlu emaneti daha da güzelleştirerek, çoğaltarak verdi. Tekâmülü Hatemü'l-Enbiya'da oldu.

Şah damarından daha yakın olan Rabbimizin, insanlığın kurtuluşu için gönderdiği vahiy ve nebilerle emanet günümüze kadar geldi. Lakin ya emanetten bihaberiz ya da emanete ehil değiliz. Ya hiç yokmuş gibi davranıyoruz ya da onu hak ettiği şekilde hayatımıza tatbik edemiyoruz. Emanetin farkına varalım şimdi. Hatamızdan tövbe edelim. Yeniden idrak edelim insanlığımızı ve bize verilen emaneti…

Şimdi birlikte bir şehir kuralım, inançla ve azimle. Bir şehir imar edelim güvenden ve refahtan. Taşı toprağı huzur, dağı bağı emin olan. Selam selam esenlik yayılan, saygı ve hoşgörüyle nakış nakış dokunan, afiyet ve dirlikle yol alan. Haksızlıkları, düşmanlıkları yok eden, kardeşliği ve barışı tesis eden bir şehir… İlim, irfan ve iyi niyetle aydınlanan, ihlâsla çevrilen, adaletle gözetlenen bir şehir… Sokak başına değil insan başına iki gözetleyicinin düştüğü, insanların omuzlarındaki yazıcı meleklerin ve el-Basîr'in kendilerini gördüğünü bilerek kötülüğe yaklaşmadıkları bir şehir… Farklı din ve mezhep mensuplarının da topraklarında selamet ve emniyeti hissettiği bir şehir… Kameralarla değil vicdanlarla güvenliğin sağlandığı bir şehir… Kavganın, kaosun, karaborsanın olmadığı, istikrar ve birliğin olduğu bir şehir… Karanlıklarında ataletin,

cehaletin at koşturduğu değil; asaletin, bereketin ve letafetin ince tülünü sabahlarına serdiği bir şehir…

Bu şehir hayali değil hayatın ta içinde, emanetin kalbine nüfuz ediyor. Zaman halkasında tayy-i mekân oluyor. Şehirlerin isimleri değişse de huzuru ve esenliği soluyor. Neşe ve ihtişamla güvenilir belde oluyor. Şehrin kalbini, faninin kalbinden ayırmayan medeniyet, elbette insanı ve şehri emniyet içinde inşa ediyor. Vefayı hatırlatarak ihanetten kurtarıyor. Şehrin kalbini insana emanet ederek onu nankörlükten arındırıyor. İşte bu emniyet bilinciyle imar edilen medeniyet, vahyin ve Kutlu Elçi'nin izinde ilim ve irfanla kuruluyor. Aklı selim ve kalbi selim ile düzeni sağlıyor. Kalpleri tevhit ediyor. Kardeşlik bilincini emanet ediyor kalplere ve bu sayede imanla ünsiyeti çoğaltıyor bu şehir…

Gelin, yürek ikliminde bir şehir kuralım. Sabır, iyi huy ve tevekkül toprağını, temiz ve bereketli suyla karalım. Bu çamurdan kalemizi yapalım. Onu yalan ve riyanın rüzgârına karşı sağlamlaştıralım. Şehvet kıvılcımlarına, kibir yangınlarına, tamah ve haset güllelerine karşı iffet, alçak gönüllülük ve tokgözlülükle siper alalım. Öfke hırsızlarına karşı sabırla güvenliği artıralım. Dedikodu ve iftira kundakçılarına karşı doğruluk askerlerimizi koyalım. Endişe fısıltılarına karşı vahyin apaçık ayetlerini haykıralım.

Biliyoruz ki şehrimizin etrafında gezinen düşmanları yok edemeyiz ama kalemizdeki dostlarımızı koruyabiliriz. Biz birleştikçe, kuvvetlendikçe şeytan ve nefis tazyiklerini ve hilelerini arttıracaktır. Olsun yine de biz kalemizi iyilik ve doğrulukla sağlam yapar, askerlerimizi de hazır tutarsak yürek şehrimiz, her türlü kötülükten emin olur. Biz sadrımızda güveni sağlarsak başka sadırlara da sirayet eder bu emniyet. Sadırlardan satırlara; satırlardan surlara; surlardan şehirlere ulaşır esenlik muştusu. Emanet ehlinde, ehlinin elinde, dilinde ve gönlünde emin olur. Şehir, imanlı kalplere emanet; kalpler de şehrin emin kalbine…

"Allah size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz ki Allah her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla görendir." (Nisâ, 4/58) ayeti bir deniz feneri gibi karanlık sularımızı aydınlatıyor. O ışığa tutunduğumuz sürece kaybolmayız; güvenli bir liman bulmamız yakın demektir.

En Sevgili Emanet

Naime ERKOVAN
Yazar

Olmaması gerekenler değil, olması gerekenler şaşırtıyorsa bizi, o zaman bir şeyleri yanlış yaptığımızı fısıldar bütün görüntüler. Gecenin karanlığında güven içinde tek başına dolaşan insanın; bir iş gününün sonunda meyvelerinin üstünü örtmeyip onları sokakta bırakmaya razı olan manavın; bilmediği kaldırımlarda bir oyunun peşine takılıp korkusuzca dolaşan çocuğun; eşyasını unuttuğu yere saatler hatta günler sonra döndüğünde onu bulan kişinin görüntüsü bize inandırıcı gelseydi, her şeyi doğru yaptığımıza güvenebilirdik.

Güvenle aramıza mesafe koymasaydık yapabilirdik bunu. Mesafe koymasaydık ve unutmasaydık. Hatırlasaydık bize çok uzak olmayan topraklarda ve zamanlarda, çölden kaçıp üzerindeki kumları silkeleyerek şehir olmayı başaran bir parça toprakta kutlu bir insanın yürüdüğünü. O adım attıkça suların, bilinmeyen bir denizin hayaliyle aktığını kızgın kumların altında; o yürüdükçe cılız tohumların, gür gölgeli bir orman inşa edeceklerine inandıklarını; o yürüdükçe kalpleri kuşatan kara beneklerin titreşerek dökülmeye başladığını ve o yürüdükçe bulutların, küçük bir bulutun yerinde olmak için nice rüzgâr ve yağmuru gözden çıkardığını.

Nebi (s.a.s.) bu bulutlardan habersiz değildi; dönem dönem başında kümelenen o masum görünüşlü beyazlıklarla başka bir bağı vardı çünkü. Hz. Aişe (r.ha) şöyle aktarıyor Resûl'le (s.a.s.) onların bağını: "Resûlullah semada (rahmet olduğu düşünülen) bir bulut gördüğünde ileri gider, geri gelir, içeri girer, dışarı çıkar ve yüzü değişirdi. Semadan rahmet yağdığında (yüzü açılır) sevinirdi." Bu duruma bir anlam veremeyen Hz. Aişe'ye, telaşının ve yüzündeki değişimin nedenini şöyle açıklamıştı Resûlullah: "(Kendilerine gönderilen azabı vadilerine doğru yayılan bir bulut şeklinde görüp de ümitlenerek) *'Bu bize yağmur yağdıracak bir buluttur.' diyen kavim gibi olmadığımızı nasıl bilebilirim?*"[317]

Kavminin arasında bulunduğu sürece Allah'ın kendilerine azap etmeyeceğini bildiği halde Nebi (s.a.s.) tedirgindi. Ne seçilmiş olduğuna güveniyordu ne de ibadetine. Zamanının sınırlarını aşan ve hem kendinden öncekileri hem de sonrakileri kuşatacak bir huşuya bürünüyordu; çünkü affettirmek istediği, sevgili ama bir o kadar da kalabalık bir ümmetti.

Sevgi, insanlığın başat unsurlarından, fakat yeryüzü sevgileri, korkuyla birleşmeyince solmaya başlar ve kısa sürede siyah beyaz fotoğraflar gibi ulaşılamayacak bir zamanı işaret eder. İnsan, bu kadar uzak yılları yaklaştıramayacağını bildiği için onları ne gününe taşımayı düşünür ne de onlardan ibret almayı. Bunun rahatlığıyla çarpık çurpuk yollarına devam edip "Hayat çok zor artık," bahanesini gölgelik olarak çeker başına. Ama korkuları da

karıştırmamak gerek; saygıdan doğanı makbuldür. Çünkü ancak o zaman insan her daim tetikte olur.

Bu türden bir sevgiydi ashabın Allah'ın Elçisi'ne (s.a.s.) duyduğu. Zira ondan çekinmek, Yaratan'dan çekinmekle eş anlamlıydı. Öyle olmalıydı ki, asırlar sonra dünyaya gelmiş bir insan oraya baktığında, gündelik hayatın hızı yüzünden ibresi şaşmış pusulasını bu sevgiye göre ayarlayabilsin.

Resûlullah'ın (s.a.s.) peygamberliğine güvenip rahatlamak yerine insanlığını bilip af ve mağfirete sığınması, hem kendisinden sonra geleceklere bir uyarı olarak okunabilir hem de Allah'ın kullarından beklediği emanet bilincinin idraki olarak.

Emanet ki birçok gölgeyi aynı anda yere düşüren büyülü bir kelime. En yalın hâliyle geçici bir koruyuculuk olarak algılanabilen sözcük, Nebi'nin (s.a.s.) hayatını ve Allah lafızlarını incelediğimizde birkaç pencere açmaktadır karşımızda. Bu nedenle bazılarını zikretmek, en azından kendimize bir hatırlatma olur.

Emanet Olarak Söz

"*Emanet zayi olduğunda kıyameti bekle.*"[318] anlamındaki hadis esas alındığında, emanetin nasıl hassas bir teraziyi barındırdığı ortaya çıkar. Bu dünyada bir garip ya da bir yolcu gibi davranmamızı öğütler Nebi (s.a.s.). Çünkü ancak bu iki kişi geçiciliği hatırlar. Sadece onlar emindir verilen her şeyin bir gün teslim edilmesi gerektiğinden.

Yalnızca etrafımızdakiler değil, bedenimize ait ne varsa o da yukarıdaki hükme bağlı olarak teminatsızdır; vücudumuz dâhil hiçbir şey bizim değildir. O halde terk edilebilir her şey için geçerlidir bu durum. "Söz" neden bunlardan olmasın!

Dostumuzun -belki de düşmanımızın- anlattıkları, bize ait olmadığından korunması gerekir. Başka insanlara anlatılmamak üzere emanet olarak verilmiştir. Ola ki sözün sahibi gün gelir emanetini bizden geri isteyebilir. İşte o vakit ceplerimizin boş hatta delik olduğunu görmemek için söze ihanet edilmemeli.

Emanet Olarak Kadın

Peygamber Efendimizin Veda Hutbesi'nde "kadınların eşlerine Allah'ın bir emaneti" olduğuna dair ifadesi[319], bizi başka bir emanetle karşı karşıya getirir. Burada bizden istenen dengeyi tutturabilmek, diğerlerine nispetle çok daha zordur. Çünkü karşımızdaki bir söz değil; hayalleri, umutları, korkuları ve zaman zaman hızlı değişen duygularıyla bir insan; günü geldiğinde sahibine teslim edilecek bir insan.

Teslim alınan her şeyde ölçü, hasar kontrolüdür. İnsan, üzerinde hakka sahip olmadığı her durumda bunu yapıyorsa Yaratan, kulunu korumak için elbette yapacaktır. O günün kazançlıları, emaneti layıkıyla sahibine teslim edenlerdir.

Emanet Olarak Görev

"*Allah size, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz*

ki Allah her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla görendir."[320] ayeti bir deniz feneri gibi karanlık sularımızı aydınlatıyor. O ışığa tutunduğumuz sürece kaybolmayız; güvenli bir liman bulmamız yakın demektir.

Bir işi en iyi yapan kişi olarak okunabilecek "ehil" kişinin önemini, Nebi (s.a.s.) eylemlerinde defalarca göstermiştir. Mekke'nin fethinin ardından Kâbe'nin anahtarlarını sahabeden birine değil de bu görevi en iyi yerine getirecek kişi olarak o dönem henüz İslam'ı seçmemiş olan Osman b. Talha'ya vermesi bu örneklerden biridir.

Başka bir örnek de Hicret esnasında vuku bulmuştur. Hicret ki, İslam için büyük dönüm noktası. O gerçekleşmezse din, Mekke sokaklarından çıkamadan sesi kısılacak. Bu kadar hassas bir eylem olan Hicret sırasında Resûlullah, gece vakti Hz. Ebu Bekir'le (r.a.) yola çıkarken bir rehbere ihtiyaç duyuyordu. İki insanın şehirden güvenle çıkmaları ve ulaşmak istedikleri yere varmaları, tarihin seyrini değiştirecekti. Nebi (s.a.s.) o gün, tercihini bir müşrik olan Abdullah b. Uraykıt'tan yana kullanarak din, ırk, nesep ayırt etmeksizin işi bir kez daha ehline vermenin önemini göstermiştir.

Allah'ın Elçisi bu konuda bir örnek davranış daha miras bırakmıştır. Yöneticilik görevi isteyen Ebû Zer el-Gıfârî'ye (r.a.), "*Sen (bu iş için) zayıfsın; bu iş bir emanettir; emanet, üstesinden gelemeyen kimse için kıyamet gününde zillet ve perişanlık doğurur.*"[321] diyerek emanetin sınırlarını bir kez daha netleştirmiştir. Hakkını veremeyenlerin sonunun perişanlık ve zillet olduğu sınırlardır bunlar.

Bu eylemler dilimize "liyakat" kelimesini armağan etti. Güzel bir sözcüğümüz daha oldu diye sevinmek değil bize düşen, emanet olan bu kelimenin de hakkını teslim etmektir.

Emanet Olarak Mal

"*Kitap ehlinden öylesi vardır ki, ona yüklerle mal emanet etsen, onu sana (eksiksiz) iade eder. Fakat onlardan öylesi de vardır ki, ona bir dinar emanet etsen, tepesine dikilip durmadıkça onu sana iade etmez. Bu da onların, 'Ümmîlere karşı (yaptıklarımızdan) bize vebal yoktur,' demelerinden dolayıdır. Onlar, bile bile Allah'a karşı yalan söylerler.*"[322] ayetini, kastedilen bizler değiliz, gözüyle okumak bir avunmadan başka bir şey değildir. İnsan yapımı eserler yüksek söz sanatları barındırabiliyorken sözlerin en yücesi olan Kur'an-ı Kerim'in bundan berî olduğunu düşünmek, yalnızca bizim kusurumuzdan kaynaklanabilir.

Nebi'nin (s.a.s.) davranış kalıplarını belirleyen elbette Yüce Allah'tır. Nebevî bir düstur kabul edilen hatayı kişinin doğrudan yüzüne söylemek yerine, genel bir yanlış tutum olarak dile getirmek, hem kişiyi rencide etmekten kurtarır hem de aynı düşünceye sahip başkaları varsa onların da derlenip toparlanmasına yardımcı olur. Bu gerçeği göz önünde bulundurarak ayete yaklaştığımız anda, sözlerin muhatabının bizlerde olduğu ortaya çıkıyor. Mal ve mülke emanet değil de kendi hakkımız gibi baktığımızı kaçımız itiraf edebiliriz! Terk edilmek zorunda kalınan, ne mezara ne de öte dünyaya taşınamayacak olan her şey emanetten başka nedir ki!

Belki İbni Arabî'nin sözlerine kulak verirsek hastalığımızın farkına varırız: "Verirken senin elin Allah'ın eli olmalıdır; işte bunun için mülkün emanet

olduğunu söylüyoruz."[323]

Emanet Olarak Can

"*Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara sunduk da onlar bunu yüklenmekten kaçındılar ve ondan korkuya kapıldılar. Onu insan yüklendi. Şüphesiz o çok zalimdir, çok cahildir.*"[324] ayetiyle bir kez daha savruluyor insan. Emanetler içinde en çok sevilen candır, oysa insanın neye talip olduğunu Allah bize hatırlatıyor. Bir sorumluluktur can, bir ayak bağı ve ayete nispetle apaçık bir akılsızlık. O halde gereksiz düşünce ve emellerle ağırlaşmış başımızı, boşlukları yakalamaya çabalamaktan yorgun düşen ellerimizin arasına alma ve her şeyi yeniden düşünme vakti gelmiştir. Arzu ettiğimiz şeyler, bizi hatırlamaktan alıkoyuyorsa onlar da emanettir.

Emanet kavramı tek boyuta indirgenemiyor; tek boyutlu olan yalnızca bizim bakış açımızdır. Sebebi, gerçeklerle yüzleşmekten kaçmayı tercih eden tutumumuzdan başkası değil. Üzerimizdeki emanetlerin bilincine vardığımızda ve hatalı bütün davranışlarımızı yeniden programladığımızda güvenden ve güvenli bir toplumdan söz edebiliriz. Ama o zaman da eylemlerimize güvenip rahatlamak yerine, Peygamber Efendimiz (s.a.s.) gibi gözümüzü bulutlara çevirip sevgilerimize korku özü damlatmalıyız ki yeniden savrulmayalım. En sevgili emanetimizi teslim etmediğimiz sürece ziyanda değiliz.

---

[317] Buhârî, Bed'ü'l-halk, 5; Müslim, İstiskâ, 16.
[318] Buhârî, İlim, 2.
[319] Müslim, Hac, 147.
[320] Nisâ, 4/58.
[321] Müslim, İmâre, 16.
[322] Âl-i İmrân, 3/75.
[323] İbn Arabî, *el-Fütûhât*, VIII, 413.
[324] Ahzâb, 33/72.